

FINNA-TIEDONHAKUPALVELUN KÄYTETTÄVYYDEN ARVIOINTI: TOIMITTAJAT FINNAN KUVA-AINEISTO- JEN KÄYTTÄJINÄ

Erika Kallinen

Tampereen yliopisto
Informaatiotieteiden yksikkö
Informaatiotutkimus ja
interaktiivinen media
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2016

TAMPEREEN YLIOPISTO, Informaatitieteiden yksikkö

Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media

KALLINEN, ERIKA: Finna-tiedonhakupalvelun käytettävyyden arviointi: toimittajat Finnan kuva-aineistojen käyttäjinä

Pro gradu -tutkielma, 71 s., 5 liites.

Toukokuu 2016

Tutkielma käsittelee Kansalliskirjaston ylläpitämän Finna-tiedonhakupalvelun (<https://www.finna.fi>) käytettävyyttä toimittajien näkökulmasta. Tutkimuksen empiirinen aineisto on kerätty Finna-palvelun käytettävyydestä havaituista käytettävyysongelmista ja toimittajien käyttäjäkokemuksista. Toimittajien tehtävänä oli hakea Finna-haun kautta pääasiassa museo-organisaatioiden tarjoamaa kuva-aineistoa ja arvioida palvelun käytettävyyttä toimittajan työn kannalta. Tutkimukseen osallistui kymmenen Aamulehden toimittajaa ja yksi freelancer-toimittaja helmi- ja maaliskuun aikana vuonna 2015.

Testaustilanteet ja niihin kuuluvat puolistrukturoidut yksilöhaastattelut nauhoitettiin ja havainnoitiin ja tulokset litteroitiin. Tutkimus analysoitiin hyödyntämällä heuristista arviointia ja ongelmien vakavuusluokittelua. Käytettävyydestäusten perusteella Finnasta löytyi yhteensä 47 käytettävyysongelmaa. Ne taulukoitiin tehtävien ja tutkimuskysymysten avulla neljään eri kategoriaan. Vakavimmat ongelmat liittyivät hakuun ja kuva-aineistojen käyttöönottoon. Tutkielmassa annetaan kehitysehdotuksia ongelmakohtiin huomioiden Finnaan tehdyt päivitykset kevään 2015 jälkeen. Suurin osa ongelmista on vielä korjaamatta.

Toimittajien suorittamien testausten ja haastattelujen tulosten perusteella pystytään muodostamaan kuva siitä, millaiseksi toimittajat kokevat Finnan käytettävyyden ja mihin toimittajat voisivat Finna-tiedonhakupalvelua jatkossa käyttää. Tutkielmassa pohditaan myös Finna-tiedonhakupalvelun ja palvelussa mukana olevien muistiorganisaatioiden kehityssuuntia käytettävämmän aineiston tarjoajaksi ja yhteisöllisyyden mahdollistajaksi.

Avainsanat: Finna, Kansalliskirjasto, tiedonhaku, toimittajat, käytettävyys, kuva-aineistot

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ JA KATSAUS AIEMPAAN TUTKIMUSKONTEKSTIIN	3
2.1	Kansalliskirjaston Finna-tiedonhakupalvelu	3
2.2	Käytettävyyden teoriaa	6
2.3	Verkkopalveluiden käytettävyyden arviointi- ja kehittämistutkimuksia	9
2.4	Toimittajat käyttäjäryhmänä	10
3	TUTKIMUSASETELMA	14
3.1	Tutkimusongelma ja tutkimuksen tarkoitus	14
3.2	Toimittajien rekrytointi testaajiksi	16
3.3	Empiirisen aineiston keruu	18
3.3.1	Pilottitestaukset	19
3.3.2	Testitehtävät ja haastattelut	23
3.4	Aineiston analyysi	25
4	KÄYTETTÄVYYSTESTAUSTEN TULOKSET	29
4.1	Etusivun ja navigoinnin ongelmat	29
4.2	Hakuun liittyvät ongelmat	32
4.3	Aineiston käyttöönottoon liittyvät ongelmat	38
4.4	Yleiset ja terminologiaan liittyvät ongelmat	42
4.5	Freelancerin löytämät käytettävyysongelmat	44
4.6	Positiiviset kommentit käytettävyydestä	47
5	KOHTI KÄYTETTÄVÄMPÄÄ FINNAA	49
5.1	Mihin toimittajat voisivat käyttää Finnaa?	49
5.2	Kuva-aineiston käyttöönoton parantaminen: ”Tieto lisää käyttöä”	50
5.3	Päivitetyin Finna-haun läpikäynti: mitä on jo korjattu ja mitä on jäänyt korjaamatta?	52
5.4	Mitä Finnalta toivotaan?	60
6	POHDINTA JA YHTEENVETO	64
	LÄHDELUETTELO	69
	LIITTEET	72

1 JOHDANTO

Finna-tiedonhakupalvelu (<https://www.finna.fi>) on osa Kansalliskirjaston Kansallinen digitaalinen kirjasto (KDK) -hanketta. palvelun tarkoituksena on liittää yhteen kirjasto-, arkisto- ja museo-organisaatioiden aineistoja ympäri Suomea, jotta ne olisivat kätevästi löydettävissä ja saatavilla yhden hakupalvelun kautta. Käytettävyydestä ja palautetta kuitenkin tarvitaan, sillä Finna-palvelua kehitetään edelleen aktiivisesti, vaikka se on avattu yleiseen käyttöön jo vuonna 2012.

Tein Finna-tiedonhakupalvelusta käytettävyydestä tutkimuksen kandidaatintutkielmassani (Kallinen 2014) analysoimalla Finnan käytettävyyttä erityisesti informaatioarkkitehtuuria silmällä pitäen. Vertasin palvelussa esiintyneitä käytettävyysoongelmia vastaavan kansainvälisen tiedonhakupalvelun, Europeanan, ratkaisuihin. Päätin laajentaa Finnan käytettävyyden analyysia pro gradu -tutkielmaan ja tarkastelukohdaksi valitsin Finnan käytettävyydestä tutkimuksen toimittajilla, sillä kandidaatintutkielmassa tein sivuston informaatioarkkitehtuurin heuristisen arvioinnin yksin. Tutkielman tärkeitä tarkastelukohdista tulevat olemaan Finna-tiedonhakupalvelu, sen käytettävyyden tutkiminen ja toimittajat käyttäjäryhmänä. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää Finna-tiedonhakupalvelun käytettävyyttä toimittajien tarpeisiin, joten nämä kolme kokonaisuutta muodostavat kirjallisen ja tiedollisen pohjan tutkimukselle. Testaajina toimivat toimittajat ja testaushaku sivustolla kohdistuu pääasiassa museo-organisaatioiden tarjoamiin kuva-aineistoihin.

Toimittajat kuuluvat Finna-palvelun kohderyhmään ja erityisesti kuva-aineistojen tiedetään kiinnostavan heitä, mutta tarkemmin ei ole selvitetty toimittajien tarpeita Finna-tiedonhakupalvelun suhteen. Tutkielmaa varten toteutetussa käytettävyydestä tutkimuksessa on tarkoituksena selvittää toimittajien kokemuksia Finnasta ja siten kehittää Finnaa entistä käyttäjäystävällisemmäksi palveluksi.

Tutkielman keskeiset käsitteet sekä aiempi tutkimuskonteksti käsitellään luvussa 2. Luku 3 keskittyy tutkimusasetelman läpikäyntiin. Alaluvussa 3.1 rajataan ensin keskeiset tutkimuskysymykset, jonka jälkeen esitellään testaajien rekrytointiprosessia ja osallistuvien toimittajien taustatietoja luvussa 3.2. Empiirin aineiston keruumenetelmät esitellään luvussa 3.3 ja se sisältää käytettävyydestä tutkimuksia varten laaditut testitehtävät sekä haastattelurungon. Luvussa 3.4 käsitellään aineiston analyysia. Luku 4 on omistettu Finnan käytettävyydestä tutkimuksen tuloksille. Tulokset on jaettu neljään eri kategoriaan ja niistä esitetään taulukot luvuissa 4.1–4.4. Lukuun 4.5 on eroteltu freelancer-toimittajan löytämät käytettävyysongelmat. Luvussa 4.6 esitellään positiivisia havaintoja Finnasta. Luku 5 keskittyy Finnan käytettävyyden parantamiseen. Luvussa 5 tarkastellaan ensin luvussa 5.1, mihin toimittajat voisivat käyt-

tää Finnaa ja luvussa 5.2 miten kuva-aineiston käyttöönottoa voisi parantaa. Selvitän myös itse luvussa 5.3, miten testauksien jälkeen tehdyt päivitykset ovat muuttaneet Finnan käytettävyyttä. Käyn luvussa läpi Finna-hakua toimittajalta saadun hakuesimerkin avulla. Luvussa 5.4 on toimittajien esittämiä toivomuksia Finnan aineistojen täydentämiseksi ja muita havaintoja siitä, mitä Finna voisi kehityksessään ottaa huomioon. Luku 6 on omistettu pohdinnalle ja tutkimuksen yhteenvedolle. Siinä rinnastetaan löydettyjä tutkimustuloksia aiempiin tutkimuksiin ja pohditaan, miten Finnan kannattaisi kehityksessään edetä.

2 KESKEISIÄ KÄSITTEITÄ JA KATSAUS AIEMPAAN TUTKIMUSKONTEKSTIIN

Käytettävyydestä on olemassa valtavasti aiempaa tutkimusta. Kuitenkin, kun yhdistää käytettävyyss-tutkimuksen, digitaaliset tiedonhakupalvelut ja toimittajat, on vaikeampi saada käsiinsä tarkkoja käytettävyydestä aiheesta. Toimittajia on tarkasteltu pikemminkin käyttäjäryhmänä heidän tiedonhankinnan tapojensa kautta. Toimittajien tiedonhakutavat on kuitenkin nostettava esiin, jotta heidän toimintaansa ja tiedontarpeitaan pystytään ymmärtämään paremmin käytettävyydestä tutkimuksissa. Esitellen tässä osiossa keskeisten käsitteiden ohella myös pro gradu -tutkielmia, joissa jokaisessa on jollakin tavoin määritelty käytettävyyden käsitettä ja luonnehdittu käyttökokemusta. Finnaa käsittelevät gradut ohjaavat eteenpäin omassa lähestymistavassani tiedonhakupalveluun ja auttavat hahmottamaan, mihin kysymyksiin kannattaa kiinnittää erityistä huomiota ja millaisia ongelmia käyttäjät ovat aiemmin kohdanneet.

Luku 2.1 keskittyy erityisesti Finna-tiedonhakupalvelun esittelyyn ja miten media kokonaisuudessaan on huomioitu palvelun yhtenä käyttäjäryhmänä. Luku 2.2 pureutuu käytettävyyden käsitteeseen ja muihin käytettävyyttä koskettaviin lähikäsitteisiin. Luku 2.3 on omistettu tutkielmalle keskeisten verkkopalveluiden arviointi- ja kehittämistutkimuksien tarkasteluun. Luvussa 2.4 tutkaillaan millaisen käyttäjäryhmän toimittajat muodostavat.

2.1 Kansalliskirjaston Finna-tiedonhakupalvelu

Finna on osa Suomen opetus- ja kulttuuriministeriön *Kansallinen digitaalinen kirjasto* -hanketta (KDK, ks. <http://www.kdk.fi>). Finnaa kehittää ja ylläpitää Kansalliskirjasto. Finnan ideana on tarjota pääsy eri muistiorganisaatioiden, arkistojen, kirjastojen ja museoiden aineistoihin niin, että ne ovat saatavilla yhdestä tiedonhakupalvelusta (ks. liite 1). KDK ei ole ensimmäinen suomalainen digitointihanke, vaan sitä ennen muun muassa kulttuuriperinnön digitointityöryhmä KULDI halusi edistää Suomen muistiorganisaatioiden kulttuuriperintöaineistojen digitointia ja saatavuutta tietoverkon kautta (ks. Opetusministeriö 2003). Myös KAMUT2-hankkeessa keskityttiin muistiorganisaatioiden tietovarantojen saamisesta yhteiskäyttöön (ks. Luoto-Halvari 2004). Aiemmat hankkeet ovat luoneet pohjaa myös Kansallinen digitaalinen kirjasto -hankkeelle, mutta KDK on laajentanut aiempaa näkökulmaa myös järjestelmäkehitykseen ja tieteen infrastruktuureihin (ks. <http://www.kdk.fi/index.php/fi/tietoa-hankkeesta>).

Palvelussa on mukana yli 80 organisaatiota (ks. tarkemmin <https://finna.fi/Content/organisations>). Organisaatioiden yhteisestä käyttöliittymästä käytetään nimitystä *valtakunnallinen Finna-näkymä* ja tämän verkkopalvelun lisäksi organisaatiot voivat toteuttaa omia yksilöllisiä Finna-näkymiään. Yksilöllisiin näkymiin on pääsy Finnan ”Mikä Finna on?” -osioista. Näkymistä suurin osa kuuluu eri oppilaitosten kirjastoille. (Finna.)

Finnasta voi etsiä, tarkastella ja saada vapaaseen käyttöön digitaalista aineistoa, kuten museoesineiden ja taideteosten kuvia, asiakirjoja, kirjoja, karttoja, äänitteitä ja viitetietoja. Finna toimii myös mobiililaitteilla. (Finna; Finna-wiki; KDK.) Vaikka Finnasta puhutaankin tiedonhakupalveluna, sen voi luonnehtia olevan myös *digitaalinen kirjasto*. Digitaalisen kirjaston ideana on olla bitti- ja todellista maailmaa yhteen punova palvelukokonaisuus, jonka avulla dokumentteja luodaan, valitaan, kerätään, evaluoidaan, organisoidaan, säilytetään ja otetaan käyttöön (Tuominen 2006, 102).

Kansalliskirjasto vastaa Finnan yhteistyöverkoston rakentamisesta. Asiakasliittymää rakennetaan avoimen lähdekoodin ohjelmisto VuFindin pohjalta ja arkistojen, kirjastojen ja museoiden kanssa yhteistyössä tehtävinä kehittämiskierroksina. Finnan testattava beta-versio avattiin käyttöön joulukuussa 2012 ja varsinaiseen käyttöön lokakuussa 2013. Avoimen lähdekoodin ohjelmistolla mahdollistetaan kansallinen ja kansainvälinen yhteistyö Finnan kehittämisessä. (Finna; KDK.) Finnan informaatioarkkitehtuuri pohjaa paljon arkistojen, kirjastojen ja museoiden organisaatorakenteeseen, mutta se mahdollistaa sanahakujen tekemisen hakuikkunan ja tarkennetun haun avulla.

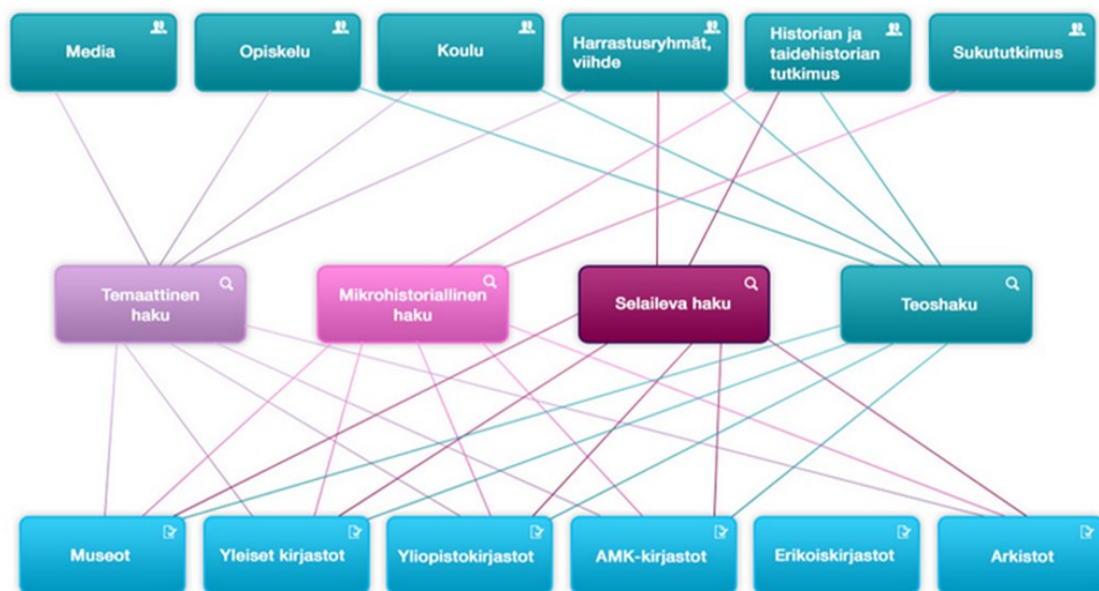
Finna on tarkoitettu kaikille Suomen arkistojen, kirjastojen ja museoiden käyttäjille. Toisin kuin muiden tiedonhakupalveluiden, Finnan sisältö on asiantuntijaorganisaatioiden tuottamaa ja siten luotettavaa. Osasta aineistoa, kuten lainattavista kirjoista, on olemassa tekstimuotoiset kuvailutiedot ja varsinainen sisältö löytyy kirjaston hyllyssä. Mikäli teos on saatavilla Finnassa mukana olevassa kirjastossa ja käyttäjällä on tämän kirjaston kortti, teokseen voi tehdä varauksen. Kirjautuneille käyttäjille Finna tarjoaa erilaisia lisätoiminnallisuuksia, esimerkiksi oman hakuhistorian ja suosikkihakutulokset. (Finna.)

Esineiden, taideteosten, valokuvien ja muiden visuaalisten aineistojen osalta Finnassa näytetään hakutuloksessa kuva. Museolla voi olla hallussaan myös korkealaatuinen painokelpoinen kuva, jonka voi tilata suoraan museolta. Osan kuvista voi ladata käyttöön suoraan Finnasta. Finnan kuvailutieto on vapaasti kaikkien käytössä, mutta Finnassa näkyviin digitaalisiin kuviin tai muihin digitaalisiin sisältöihin voi liittyä lakiin tai sopimukseen perustuvia rajoituksia. Finnasta löytyy myös tietoa arkistoissa säilytettävistä asiakirjoista, jotka ovat arkistolaitoksen viranomaisarkistoaineistoa. Osa näistä

asiakirjoista on saatavilla digitaalisina ja osa pitää tilata ja lukea arkistolaitoksen toimitiloissa. (Finna; Finna-wiki.)

Finnalla on hyvin vaihtelevia käyttäjäryhmiä, koska se on suunnattu kaikille suomalaisille. Käyttäjinä voivat toimia peruskoululaiset, yliopistotutkijat ja esimerkiksi toimittajat. Vapaasti hyödynnettävää aineistoa pyritään tuomaan jatkuvasti palveluun. Viimeisin lisäys tehtiin helmikuussa 2016, jolloin asetettiin käyttöön 200 000 kuvaa. Helsingin Sanomien mukaan kyseessä on kaikkien aikojen suurin suomalaisen kulttuuridatan avaus (Viljanen 2016).

Finnan omalla wiki-sivustolla on määritelty erilaisia haun käyttötilanteita Finnan eri käyttäjäjoukoille (kuva 1). Rajatut kokonaisuudet kuviossa ovat 1) temaattinen haku, 2) selaileva haku ja 3) teoshaku.

Kuva 1. Finnan käyttötilanteet ja käyttäjäryhmät (Talja 2014).

Tarkasteltaessa kuvasta 1 median osuutta, se kulkeutuu temaattiseen hakuun, joka linkittyy lähes kaikkiin organisaatioihin paitsi erikoiskirjastoihin. Wiki-sivustolla on annettu esimerkkejäkin temaat-
tisesta hausta. Esimerkiksi dokumenttielokuvan ohjaaja voisi etsiä kuvia, videoita, ruokareseptejä ja muuta audiovisuaalista materiaalia tausta-aineistoksi suunnittelemaansa dokumenttiin, joka käsittelee suomalaisen ruokakulttuurin muutoksia 1970-luvulle tultaessa. Finnan hakutulokset on jo palvelu-
konseptin puolesta rajattu suomalaisten arkistojen, kirjastojen ja museoiden aineistoihin, joten se on
tässä tapauksessa luotettavampi ja kansallisempi hakupalvelu kuin kaupalliset hakupalvelut. Tämä
voisi ollakin realistinen hakutapa toimittajalle, mutta se ei ota huomioon tarkkaa hakemisen tapaa,
mikä toimittajille voi olla keskeinen, koska heidän työnsä on kiireistä. (Talja 2014.)

Sen sijaan temaattisen haun alaryhmä, mikrohistoriallinen haku, voi vastata paremmin tarkemman haun tarpeisiin. Mikrohistoriallisessa haussa käyttäjää kiinnostava aihepiiri on henkilö, järjestö, työprojekti tai muu, melko suppea aihe. Mikrohistoriallista hakua on wiki-sivuston mukaan esimerkiksi se, että Anni Swanin elämäkertaa kirjoittava taidehistorioitsija hakee kirjeitä, käsikirjoituksia, kuvia ja muuta autenttista aineistoa Swanin elämän varrelta työnsä lähteiksi. Mikrohistoriallinen haku on tyypillistä historioitsijoille, sosiaalitieteilijöille ja sukututkimuksen harrastajille. Myös kulttuuritoimittajat voitaisiin ottaa mukaan tähän ryhmään. (Talja 2014.) Tutkimuksessa on mielenkiintoista selvittää, kuinka hyvin Finnan suunnittelemat median käyttötilanteet ja käyttäjäryhmät toimivat, kun tarkempana kohderyhmänä ovat toimittajat.

2.2 Käytettävyyden teoriaa

1980- ja 1990-luvuilla alettiin puhua verkkopalveluiden *käytettävyydestä* (usability) ja olennainen käytettävyyttä määrittävä tekijä oli tuolloin palvelun toivottava käyttölaatu, erityisesti palvelun miellyttävyys ja tyytyväisyys palveluun. 2000-luku toi kuitenkin mukanaan vaatimuksen muustakin, sillä enää ei voida ajatella, että palvelun miellyttävyys itsessään riittää. Käytettävyyden rinnalle on tullut vaatimus hyvästä *käyttäjäkokemuksesta* (user experience). Käyttäjäkokemus keskittyy nimenomaan käyttäjän kokemuksen laatuun. Siinä tarkastellaan käyttäjän palveluun suhtautumista (tarpeet, motivaatio, ennakko-odotukset ja käyttöpaineet). Mielikuvat tuotteen tarjoajasta sekä valmistajasta kuin myös käyttöhetken mieliala, odotukset omasta pärjäämisestä palvelun tai tuotteen kanssa ja jopa luonteenpiirteet, vaikuttavat käyttäjäkokemuksen muotoutumiseen. (Sinkkonen et al. 2009, 17–18.)

Käytettävyyteen liittyvä vuorovaikutus tapahtuu ihmisen ja koneen välillä ja siksi käytettävyyttä usein kutsutaankin toisella termillä, *ihminen-tietokone-vuorovaikutus* (Human-Computer Interaction, lyhennettynä HCI). Kun puhutaan tietoteknisten sovellusten käytettävyydestä, terminä on päinvastainen *tietokone-ihminen vuorovaikutus* (Computer-Human Interaction, CHI). Käytettävyyys ei koske vain tietoteknisiä sovelluksia, vaan käytettävyyttä kohdataan arkielämässä koko ajan, esimerkiksi kun avataan ovea tai lasketaan vettä hanasta. Ovella ja hanallakin on käyttöliittymä, jonka yhtenä ominaisuutena on käytettävyyys. Jos ei ymmärrä, miten hana toimii, voi sen käyttöliittymän käytettävyyys olla huono ja silloin käyttäjälle pyritään tarjoamaan enemmän vihjeitä sen käyttöön. (Kuutti 2003, 13.)

Verkkopalvelun käytettävyydelle ei ole tarkkaa, muut poissulkevaa määritelmää, mutta sille on olemassa ISO-standardi 9241–11 vuodelta 1998 eli *käytettävyyden yleinen määritelmä*. Se on mittari, jolla määritetään, kuinka käyttökelpoinen, tehokas ja miellyttävä tuote on käyttää oikeassa käyttöympäristössään, kun käyttäjinä ovat sen omat käyttäjät. Käyttökelpoisuus tarkoittaa, että lopputulos on

tarkalleen täydellinen, oikea ja virheetön. Tehokkuus mitataan rahana, resursseina ja aikana. Määritelmä on siinä mielessä suppea, että siinä ei mainita helppokäyttöisyyttä tai opittavuutta, jotka olennaisena osana kuuluvat käytettävyyteen. Nämä ominaisuudet lisäävät tuotteen tehokkuutta, mikä parhaimmillaan on intuitiivisuutta, jonka avulla käyttäjä osaa heti käyttää tuotetta. Verkkopalvelua käytettäessä voi esiintyä kahdentyyppisiä virheitä, niitä, jotka näkyvät käyttäjän saamassa lopputuloksessa ja niitä, jotka huomataan ja pystytään heti korjaamaan. Virheetön käyttö luonnollisesti lisää tehokkuutta. (Sinkkonen et al. 2009, 20.) Puhuttaessa jonkin tuotteen käytettävyydestä, sillä tarkoitetaan, kuinka sujuvasti tuotteen toimintoja käyttäjä käyttää päästäkseen haluamaansa päämäärään (Kuutti 2003, 13).

Käytettävyys saavutetaan, kun edellä mainitut osatekijät muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, sopien käyttäjälle ja siihen käyttöympäristöön, tilanteeseen ja tehtäviin, mihin palvelu on tarkoitettu. Käyttäjäkokeista vaalitaan hyvällä käytettävyydellä ja samalla katsomalla käytettävyyttä käyttäjän näkökulmasta. (Sinkkonen et al. 2009, 23.) Anne Kauhanen-Simanaisen mukaan käytettävyys on terminä hyvinkin lähellä sanaa käyttäjäkokeista. Käyttäjäkokeista on kuitenkin hyvin subjektiivinen kokemus, kun taas käytettävyydelle on olemassa kriteerejä, joiden mukaan tuotetta voidaan arvioida yleispätevästi. Käsitteet ovat kuitenkin sisällöllisesti päällekkäin, sillä hyvä käytettävyys on hyvän käyttäjäkokeistuksen edellytys. Käyttäjäkokeistuksen tavoitteet voivat olla kuitenkin pidemmälle vietyjä, kuten esteettisyys, kiinnostavuus tai yllätyksellisyys. (Kauhanen-Simanainen 2003, 56–57.) Tutkimuksessani pyritään saamaan esille sekä toimittajien käytettävyyskokemuksia että käytettävyyden ongelmia. Kokemus on tärkeä mittari, joka voi viestiä käyttäjälle, että verkkosivustolle ei kannata tulla enää uudestaan, vaikka ei osaisikaan tunnistaa tarkkoja käytettävyyden ongelmia. Yleisvaikutelma määrää myös jatkokäytöstä.

Tieteenalana käytettävyys käsittelee ja tutkii ominaisuuksia, jotka tekevät tuotteen käytettävyydestä hyvän tai huonon. Siinä käsitellään myös menetelmiä, joiden avulla voidaan suunnitella käytettävyydeltään hyviä tuotteita ja menetelmiä, joilla valmiin tuotteen käytettävyyttä voidaan arvioida. Suunnittelumenetelmiä tukevat menetelmät, esimerkiksi sivuston oletettavan käyttäjän mallintaminen eli *personointi*, auttavat tuotteen käytettävyyden parantamisessa. Käytettävyys on tieteenalana hyvin monitieteinen ja käytettävyysasiantuntijan työssä on hyötyä siitä, jos on tietoa ja taitoa useammalta tieteen kentältä. (Kuutti 2003, 14.)

Käytettävyystestauksella (usability testing) halutaan saada tietoa tuotteen käytettävyydestä todellisilta käyttäjiltä tarkkailemalla testikäyttäjien toimintaa ja käyttäytymistä. Käytettävyystestauksen tavoit-

teena on parantaa tuotetta, ei löytää kaikkia palvelun ongelmia. (Ovaska et al. 2005, 187–188.) Käytettävyydestä on olemassa paljon erilaisia oppaita ja ohjeistuksia ja koska käytettävyyden käsite itsessäänkin on niin monimuotoinen, täytyy testauksen tekijän itse soveltaa ohjeita testaukseen sopivaksi. Tutkimuksessani yhdistetäänkin useita eri aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiä, jotta käytettävyyttä pystytään tarkastelemaan eri näkökulmista.

Tutkimusta varten käytettävyyttä ja käytettävyydestä käsitteleviä hyödyllisiä artikkeleja löytyy esimerkiksi Nielsen Norman Group:in sivustolta (<http://www.nngroup.com/>). Sivustolla perustellaan kaavion avulla, miksi jo viisikin testikäyttäjää on tarpeeksi testausta varten. Siellä annetaan konkreettisia ohjeita esimerkiksi siitä, miten muotoilla testitehtävät sopiviksi, siten etteivät ne ohjaa liikaa käyttäjiä tai ole heille liian vaikeita. Lisäksi ääneenajattelumenetelmää suositellaan ohjeistettavaksi esimerkiksi lyhyellä, alle minuutin mittaisella videolla. Monet artikkeleista ovat Jakob Nielsenin kirjoittamia. Hänet tunnetaan *heuristisen arvioinnin* eli tuotteen käytettävyyden arvioinnin kehittäjänä. Nielsenin ja Rolf Molichin laatima käytettävyyden kymmenen kohdan tarkistuslista on yhä sellaisenaan käytössä (Nielsen 1993, 20).

Tutkimuksessani hyödynnettävä käytettävyyden teoria juonnetaan pitkälti Jakob Nielsenin vuoden 1993 klassikkoteoksen ”Usability Engineering” pohjalta, sillä teoksesta löytyy muun muassa käytettävyysongelmien vakavuusluokittelusteikko, joka helpottaa tulosten läpikäyntiä. Lisäksi Nielsenin näkemys ei pakota tekemään käytettävyydestä määrättyjen raamien mukaan, vaan antaa tilaa soveltaa käytettävyysteoriaa. Esimerkiksi osa käytettävyysteoreetikoista pohjaa paljolti siihen, että testitilanne olisi videotettava, mutta Nielsenin (1993, 203) mukaan se ei ole välttämätöntä, jos yhdistelee erilaisia tutkimusmenetelmiä. Siksi tutkija voi yhdistää havainnointia ja testihenkilön ääneenajattelun nauhoitusta tuloksen ollessa loppujen lopuksi ihan yhtä riittävä kuin videoisi testaajan tietokoneen näyttöä.

Nielsenin rinnalla tutkimukselleni hyödyllisiä teoksia ovat myös Steve Krugin (2006) suomennettu teos ”Älä pakota minua ajattelemaan!”, jossa annetaan esimerkkien avulla vinkkejä verkkosuunnitteluun, mutta myös käytettävyydestä tilanteeseen, muun muassa miten ohjeistus testitehtävästä kannattaa suorittaa. Irmeli Sinkkosen ja kumppaneiden (2002) teoksessa ”Käytettävyyden psykologia” keskitytään puolestaan ihmisen ymmärtämiseen käyttäjänä pohtimalla, kuinka kulttuuri, tunteet, havainnot ja vuorovaikutus vaikuttavat ihmisen toimintaan ja siten siihen, miten käytettävyys koetaan. Teos auttaa asettumaan käyttäjien asemaan ja samalla antaa käytännön vinkkejä käytettävyydestä.

2.3 Verkkopalveluiden käytettävyyden arviointi- ja kehittämistutkimuksia

Oivallisia verkkopalveluiden käytettävyyteen keskittyviä pro gradu -tutkielmia ovat muun muassa Juha Riipisen (2014) ”Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston verkkosivujen käytettävyys noviisikäyttäjien näkökulmasta” sekä Hanna Huovisen (2012) ”Yleisradion medianhallintajärjestelmä Metron käyttäjät, käyttökokemukset ja käytettävyys”. Riipinen (2014) kokosi empiirisen aineiston käyttäjätestauksilla ja lomakekyselyllä, joihin osallistui Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston (<http://www.fsd.uta.fi>) noviisikäyttäjiksi luokiteltuja yliopisto-opiskelijoita. Riipinen selvitti Tietoarkiston sivuston käytettävyyttä tehokkuuden, vaikuttavuuden, miellyttävyyden ja virheettömyyden attribuuteilla mitattuna. Hän tarkasteli, mitkä ovat sivuston kriittisimmät ongelmat ja toisaalta, mitkä sivuston piirteet ja suunnitteluratkaisut ovat käytettävyydeltään onnistuneita sekä millainen on sivuston koettu käytettävyys. Hanna Huovisen (2012) pro gradu -tutkielmassa tarkasteltiin Suomen kansallisen mediayhtiön Yleisradion (YLE) vuonna 2008 käyttöön ottamaa yhtiöyhtenäistä medianhallintajärjestelmää Metroa, joka kattaa video-, audio- ja kuva-aineistot. Tutkielmassa selvitettiin, miten YLEn työntekijät käyttävät Metroa ja mikä on käytön volyymi, millaisia ovat työntekijöiden kokemukset Metron käytöstä sekä millaisia muutoksia Metron käyttöönotto on aiheuttanut. Empiirinen aineisto koottiin sähköisellä kyselylomakkeella, johon saatiin vastaukset 191 työntekijältä. Vastajia vertailtiin työnkuvan, Metron käyttöaktiivisuuden, käyttötapojen ja ensisijaisesti käytetyn aineistotyyppin perusteella.

Finnastakin on tehty jo muutamia käytettävyyteen liittyviä opinnäytteitä ja tutkimuksia. Tälle tutkimukselle erittäin relevantteja ovat Hanna Heinäsen (2013) ”Digitaalisen kirjaston käytettävyyden arviointi: JYKDOK-Finnan käytettävyydestutkimus” sekä Reeta Kuuskosken (2013) ”Yliopistokirjastojärjestelmän käytettävyyden arviointi. Heuristinen evaluointi ja heuristiikkajoukkojen vertailu”. Heinäsen pro gradu -tutkielman painopiste on verkkoympäristössä toimivien kirjastojen tiedonhakujärjestelmien (digitaalisten kirjastojen) käytettävyyden tutkimisessa ja tutkimusmenetelmissä. Heinäsen (2013) JYKDOK-Finna -tutkimuksen empiirinen aineisto koottiin v. 2013 tekemällä käytettävyydestaustaus, johon osallistui seitsemän opiskelijaa Jyväskylän yliopiston humanistisesta, yhteiskuntatieteellisestä sekä kauppatieteellisestä tiedekunnasta. Tutkimus paljasti yhteensä 19 vakavuudeltaan vaihtelevaa käytettävyysongelmaa. Tutkimuksen aikana havainnoitiin myös testikäyttäjien tiedonhakutapoja. Testikäyttäjät olivat yleisesti ottaen tyytyväisiä JYKDOK-Finnan ulkoasuun ja käytettävyyteen. Ohjeiden merkitys käyttäjien kannalta mainittiin tärkeäksi.

Kuuskosken (2013) pro gradu -tutkielma tarkastelee erilaisia käytettävyyshauristiikkoja ja niiden soveltuvuutta JYK-Finnan ja muiden vastaavanlaisten yliopistokirjastojärjestelmien arviointiin. Arvioinnissa hän keskittyi nimenomaan asiantuntijamenetelmiin, joista keskeisin ja tunnetuin menetelmä on heuristinen evaluointi. Kuuskoski (2013) halusi hyödyntää muitakin vaihtoehtoisia heuristiikkoja kuin perinteistä Nielsenin ja Molichin heuristista muistilistaa. Hän sovelsikin tutkielmassaan neljää heuristiikkalistaa, joiden paljastamia havaintojoukkoja vertailtiin. JYK-Finnan heuristinen evaluointi paljasti 53 vakavuudeltaan vaihtelevaa käytettävyyssongelmaa. Tulosten ja arvioinnissa saatujen kokemusten perusteella Kuuskoski (2013) muodosti ehdotuksen uudeksi yliopistokirjastojärjestelmän käytettävyyden evaluointiin soveltuvaksi heuristiikkalistaksi.

Kaikki edellä mainitut pro gradu -tutkielmat ovat antaneet innoitusta myös tälle tutkimukselle. Niissä on laajoja käytettävyyden kirjallisuuskatsauksia ja esimerkiksi Kuuskoski (2013) on tehnyt kattavan vertailun erilaisista heuristisen arvioinnin heuristiikkalistoista, joista yhtä sovellan myös omassa tutkielmassani.

2.4 Toimittajat käyttäjäryhmänä

Jotta voi ymmärtää toimittajille tärkeitä arvoja ja toimintatapoja käytettävyyssetauksia varten, on selvitettävä heidän työnkuvaansa. Tein taustatyötä toimittajien työstä opiskelemalla Tampereen yliopistossa journalistiikan perusopintojen kursseja. Opin toimittajien tiedonhankinnan tavoista myös tiedonhankintutkimuksen kentältä ja Aamulehdestä tehdyistä pro gradu -tutkielmista. Tämä taustoitutus auttoi muun muassa käytettävyyssetausten tehtäväkontekstin suunnittelussa ja toimittajan personoinnissa.

Toimittajan (ts. journalisti, editori) työhön kuuluu juttujen ideointi, tiedonhankinta ja jutun teko. Toimittajia työskentelee graafisissa tai sähköisissä välineissä ja esimerkiksi kustannuksen puolella. Toimittaja voi olla töissä mediakonsernissa tai vapaana toimittajana, ns. freelancerina. Tapani Huovila (2005, 41) vertaa toimittajan työn sisältöä jäävuoreen tai pyramidiin – huipulla on toimittajan valmis, julkaistu juttu. Pinnan alapuolelle jäävät tiedonhankinta, ideointi ja arvot. Tiedonhankinnassa toimittajan on hankittava oikeaa, totuudenmukaista tietoa, muuten jutulla ei ole arvoa. Toimittajan on ideointiprosessinsa aikana pystyttävä herättämään myös lukijoiden kiinnostus, joten juttujen on oltava aiheiltaan vaihtelevia. Toimittajan arvoihin kuuluu hänen oma maailmankuvansa, mutta myös työyhteisön ja yhteiskunnan arvot. Siksi toimittaja ei saisi tukeutua vain yhteen näkökulmaan asioista, vaan hänen tulisi tarkastella aihepiiriä kriittisesti kaikki arvot huomioiden. (Huovila 2005, 41–43.)

Toimittajan työhön vaikuttaa myös hänen työpaikkansa arvomaailma. Esimerkiksi Aamulehden sanomalehdellinen linja on kotimaisia ja kansainvälisiä tapahtumia ja ilmiöitä avarasti havainnoiva ja tulkitseva. Aamulehti onkin tärkein Pirkanmaan viestintäväline ja puolestapuhuja. Lehden journalismia ohjaa pyrkimys oikeellisuuteen, oikeudenmukaisuuteen tasapuolisuuteen ja lukijan nopeaan, monipuoliseen palveluun. Lehden journalismi on sitoutumatonta, moniarvoista ja kriittistä. Lehden sisältö heijastaa lukijoiden jokapäiväisen elämän kannalta läheisiä ja merkityksellisiä asioita. Aamulehti haluaa tarjota lukijoilleen tarinoita, asioista ja ihmisistä. (Pietilä 2011, 400; 424.)

Toimittaja käsittelee tietoa eri tavoin. Hän valitsee, etsii, taustoittaa ja muodostaa tietoa. Lopullinen juttu voi olla objektiivinen (uutinen) tai subjektiivinen (mielipide) tai jotain siltä väliltä. (Huovila 2005, 43–47.) Käyttäjryhmänä toimittajat suosivat nopeutta ja tarkkuutta, heillä on kiireinen aikataulu ja lisäksi uutisten tekeminen vaatii esimerkiksi historialliseen uutistekstiin tarkkoja faktoja. Tekijänoikeuksien pitää olla kunnossa, jotta esimerkiksi kuva-aineistoa voidaan julkaista.

Opittavuus, tehokkuus, muistettavuus, virheettömyys ja miellyttävyys ovat tärkeitä hyvän käytettävyyden syntymiseksi. Opittavuus ja tehokkuus korostuvat erityisesti toimittajien työssä, sillä työtehtävien kiireisyyden vuoksi toimittajien on saatava tarvitsemansa tieto mahdollisimman nopeasti ja tietojärjestelmän on oltava mahdollisin hyvin omaksuttavissa. Myös järjestelmän tehokkuus takaa sen, että järjestelmän käyttö on tuottavaa. Muut käytettävyyden ominaisuudet tukevat näitä arvoja, sillä jos järjestelmä ei ole järin mieleenpainuva, se altistaa käyttäjäänsä virheille tai jos se on epämuukava käyttää, ei tehokas järjestelmän käyttö välttämättä toteudu. (Nielsen 1993, 26.)

Toimittajien tiedonhankintatutkimusten mukaan toimittajat arvostavat tiedon nopeaa ja vaivatonta tavoitettavuutta. Sisäiset tiedonhankinnan kanavat, kuten toimituksen oma arkisto ja tietopalvelu ovat ensimmäisiä, joista lähdetään tietoa hankkimaan. Sitten siirrytään muiden uutistoimistojen ja internetin hakupalveluiden ääreen. Vähimmän vaivan periaate määrittää pitkälti toimittajien päivittäistä tiedonhankintaa. Aikapula on yksi tiedonhankinnan pahimpia esteitä. Tietokantojen käytön työläys on myös hidastava tekijä. (Haasio ja Savolainen 2004, 96–97.) Toimittajien juttuprosessista voi tunnistaa kolme keskeistä kriteeriä. Ensimmäinen on jutun uutuusarvo: jutun on tuotava jotain uutta edelliseen uutisointiin verrattuna. Toisena ovat faktat. Kolmas tekijä on uutisarvoisuus: jutun on herätettävä kiinnostusta lukijoissa. Nämä kolme tekijää ohjaavat toimittajien tiedonhankintaa. Niihin vaikuttavat myös jutun sisällölliset ja muodolliset reunaehdot, kuten juttukriteerit, käytettävissä oleva aika ja sanamäärä. Sisäisille ja ulkoisille lähteille ja kanaville pääsy vaikuttaa puolestaan tavoitettavuuteen ja hyödynnettävyyteen. (Haasio ja Savolainen 2004, 98–99.)

Jakob Nielsen kumppaneineen (2009, 4–10; 245) on tutkinut, millaisia markkinointiviestinnän PR-sivustoja toimittajat suosivat ja mitkä sivustojen elementit työntävät heitä pois kyseisiltä sivustoilta. Tutkimukseen osallistui 40 toimittajaa ja tutkimuksia tehtiin New Yorkissa, Hong Kongissa, Lontoossa, Kööpenhaminassa ja Bostonissa. Tutkimuksessa selvisi, että toimittajat poistuvat sivustolta, jos he eivät löydä haluamaansa. Jos he haluavat jotain tuotetta tai palvelua todella, he soittavat asiasta. Tämä johtuu siitä, että he haluavat jutella suoraan henkilölle ja esimerkiksi varmistaa faktoja. Sähköpostin he kokevat epävarmemmaksi vaihtoehdoksi, kun vastausta ei välttämättä saa heti. Tiedonhaku aloitetaan usein verkosta ja eniten käytetään Google-hakua. Vuoden 2001 tutkimukseen verrattuna toimittajat arvostavat yrityssivuilla aiempaa enemmän parempaa verkkosivusuunnittelua, hakukoneiden käyttöä verkkosivuvierailun sijaan, parannettua tekniikkaa ja eri mediamuotojen hyödynnystä tehokkaasti. (Nielsen 2001.)

Tekemäni taustoittavat toimittajahaastattelut paljastivat, että Aamulehden toimittajien tavoissa hakea tietoa on samanlaisia piirteitä kuin mitä havaittiin edellä tarkastelluissa tutkimuksissa. Aamulehden toimittajille oma arkisto on ensisijainen lähtökohta juttujen kirjoittamiselle. Sen sähköinen tietokanta on jaettu juttu- ja kuva-aineistoihin, vanhimmat aineistot ovat arkiston puolella paperisina. Käytössä ovat myös Alma Media konsernin muiden julkaisujen aineistot. Muita mainittuja lähteitä olivat kuvapalvelut ja kuvapankit: EPA (European pressphoto agency), AP (Associated Press), STT (Suomen Tietotoimisto), Colourbox, Reuters, Wikimedia Commons. Lisäksi hyödynnettiin arkistojen, teatteiden, kustantamoiden materiaaleja ja verkosta saatavia pressikuvia erilaisilta yhtiöiltä. Kirjallista materiaalia haettiin aluksi esimerkiksi Google-haun avulla, mutta tarkkoja paikkoja olivat erilaiset viranomaislähteet (Poliisi, Tulli, Evira ja Rajavartiolaitos) sekä sanomalehtiarkistot ja kirjastotietokannat. Haastatteleman freelancer-toimittaja oli kerännyt myös mittavan oman kuva-arkiston, koska harrasti muutenkin valokuvausta. Freelancerina hänen työnsä ei ole niin aikaan sidottua kuin esimerkiksi Aamulehden toimittajilla. Freelancerille Google oli ehdottomasti ensimmäinen paikka aloittaa haku, koska hän tekee työtä niin paljon etänä. Kuitenkin sekä Aamulehdessä että freelancerilla korostui henkilölähteiden, kuten asiantuntijoiden, merkitys faktatiedon hankinnassa ja siinä, että jutulle saadaan siten helpommin omanlaisensa näkökulma.

Myös muutamista toimittajiin keskittyvistä pro gradu -tutkielmista oli hyötyä tutkimukselleni. Susanna Lehtonen (2008) havaitsi gradututkielmassaan: ”Alma Median kuva-arkistojärjestelmän ja sen käyttöliittymän käytettävyydestä”, kuinka Aamulehden toimittajien juttujen kuvitustarpeet saattavat olla hyvinkin akuutteja: toimittajat menevät arkistoon ja pyytävät apua kuvan etsinnässä. Kuvatarpeet ovat usein myös sumeita, sillä kuvan ei tarvitse olla juuri aiheesta, vaan sen on jotenkin liityttävä

tekstiin. Tärkeää kuvan valinnalle on relevanssi, tekninen laatu, tuoreus ja sisällönkuvailun antama informaatio. Jos kuva on ulkopuolisesta lähteestä, myös hinta vaikuttaa valintaan. (Lehtonen 2008, 9–12.) Elina Selkälän (2006) gradututkimus: ”Sanomalehtitoimittajan tiedonhankinta jutun kirjoittamiseksi” valottaa puolestaan Aamulehden toimittajan työprosessia. Marjo Markkulan (2009) pro gradu -tutkielma ”User needs and indexing practices in a digital newspaper photograph archive” auttaa myös ymmärtämään toimittajien tiedontarpeita ja samalla myös kuva-aineistojen indeksoinnin käytäntöjä.

3 TUTKIMUSASETELMA

Hyödynnän työssäni kvalitatiivista käytettävyydestä, joka kohdistuu Finna-tiedonhakupalveluun (<https://www.finna.fi>). Finnan käytettävyydestäajaryhmäksi valikoituivat Aamulehden toimittajat ja yksi Finnan tarjoamaa kuva-aineistoa aiemmin hyödyntänyt freelancer-toimittaja. Käytettävyydestäuksen tukena toimivat seuraavat aineistonkeruumenetelmät: puolistrukturoitu yksilöhaastattelu, äänenajattelumenetelmä, tiedonhakutilanteen nauhoitus ja omat muistiinpanoni ja havainnot testautilanteesta. Testauksista saadut tulokset analysoidaan nauhoitusten litteroinnin jälkeen käytettävyysongelmiin taulukoinnin avulla. Tutkimuksessa pyritään huomioimaan toimittajien työnkuvaan kuuluvat yleiset toimintatavat ja tiedonhankinta. Tarkoituksena on saada toimittajilta kehitysehdotuksia testauksen yhteydessä tai haastattelun myötä Finnan käytettävyyden parantamiseksi. Teen itse Finna-haun loppuarvioinnin perustuen toimittajien testatuloksiin, koska palvelua on päivitetty testauksen jälkeen ja testauksen tuloksia tullaan vertaamaan palvelun nykytilaan.

Tutkimusasetelman suunnitteluun vaikutti erityisesti Sinkkosen (2009, 302–309) listaus käytettävyydestä kolmesta vaiheesta, johon kuuluvat 1) *ennakkotyöt* eli testin valmistelu ja testaus suunnitelman laatiminen: testin tavoitteet, käyttäjäryhmän (lukumäärän) selvitys ja rekrytointi, testattavien toimintojen valinta, testitehtävien laadinta, testipaikan valinta, testausmenetelmän valinta, pilottitesti, 2) *testin tekeminen*: testitilanteen selvittäminen käyttäjälle, haastattelu, testauksen tehtävien tekeminen, loppuhaastattelu sekä 3) *testin analysointi ja testiraportin laatiminen*: käyttöliittymän, testauskohteiden sekä testi-käyttäjien kuvaus, testattavat toiminnot ja testitehtävät, testin tulokset, ohjaajan lausunto palvelusta ja yhteenveto testistä sekä virheistä vakavuuden mukaan.

Luvussa 3.1 esitellään tutkimuskysymykset ja tutkimuksen perimmäinen tarkoitus. Luvussa 3.2 kerrotaan toimittajien rekrytointiprosessista ja osallistuvien toimittajien taustatiedoista. Luku 3.3 keskittyy empiirisen aineiston keruuseen. Siinä esitellään pilottitestauksen tulokset sekä kuvataan, millaisiksi testitehtävät ja haastattelurunko muotoituivat. Luku 3.4 esittelee, miten aineistoa analysoitiin.

3.1 Tutkimusongelma ja tutkimuksen tarkoitus

Toimittajat ovat osa Finna-tiedonhakupalvelun yhtä suunniteltua käyttäjäryhmää, mediaa. Haluan tutkimuksellani selvittää, palveleeko Finna tarpeeksi hyvin toimittajia ja sitä kautta median toimijoita ylipäänsä. Osa toimittajista on jo käyttänyt jonkin verran Finnaa, mutta mitään kovin tarkkaa lukumäärää ei ole kerätty käytön laajuudesta. Finnan vuoden 2014 käyttäjäkyselyn koosteen mukaan

3239:sta käyttäjästä yksi prosentti työssäkäyvistä vastaajista kuului toimittajiin (Finnan käyttäjäkysely 2014). Suomen Kuvalehdessä julkaistu artikkeli: ”Satavuotias lasikuva löytyi piironginlaatikosta – auringonvalo paljasti suurimman yllätyksen”, on hyvä esimerkki siitä, miten toimittavat voisivat hyödyntää Finnaa. Toimittaja Aune Waronen (2014) on jutussaan selvittänyt vanhan valokuvan tarinaa, ottopaikkaa ja ikää Finna-tiedonhakupalvelua hyödyntäen, vertailemalla Finnasta löytyviä kasarmialueen valokuvia keskenään.

Finnasta tehdyn aiemman tutkimuksen ja havaittujen palvelun kehittämistarpeiden sekä toimittajien toimintatapojen perusteella keskeisimmiksi tutkimuskysymyksiksi muotoutuivat seuraavat:

- 1) Millaisia käyttökokemuksia toimittajille muodostuu Finnan käyttöliittymästä ja haun toiminnallisuudesta?
- 2) Kuinka hyvin Finna vastaa toimittajien tiedonhaun tarpeisiin?
- 3) Millaisia vaatimuksia toimittajat asettavat kuva-aineiston valinnalle hyödyntäessään Finnaa tiedonhaussa?
- 4) Millaisia muutosehdotuksia tai ideoita toimittajat antavat Finnalle?

Ensimmäinen ja toinen kysymys ovat tutkimuksen ydinkysymyksiä, sillä ne selvittävät Finnan käytettävyyttä toimittajien työhön. Kolmannen kysymyksen tarkoituksena on selvittää, mitkä asiat vaikuttavat kuva-aineiston valintaan. Kuva-aineistot on valittu rajaavaksi teemaksi sen vuoksi, että toimittajien rekrytointi ja tehtävien laatiminen testaustilannetta varten selkiytyivät ja toimittajille pystyttiin tarjoamaan syvempi käyttäjäkokemus Finna-palvelusta. Neljäs kysymys on Finnan kannalta oleellinen, sillä mahdolliset muutosehdotukset tulevat suoraan palvelun yhdeltä suunnitellulta käyttäjäryhmältä.

Tutkimus on kvalitatiivinen eli laadullinen käytettävyystudkimus. Kvalitatiivinen tutkimusmenetelmä valikoitui metodologiaksi jo sen vuoksi, että sen keskeiset tutkimusmenetelmät soveltuvat hyvin tutkimusotteeseen. Tutkimuksen tarkoituksena on keskittyä käytettävyydestä saatuihin tuloksiin ja havaintoihin niin, että kiinnostus kohdistuu yksittäisten toimijoiden merkitysrakenteisiin mahdollisimman luonnollisessa hakutilanteessa. (Metsämuuronen 2008, 14-15.)

3.2 Toimittajien rekrytointi testaaajiksi

Finnan edustajien toivomuksena oli saada tutkimukseen mukaan Helsingin Sanomien toimittajia. Kuitenkin koin Aamulehden vartenotettavaksi vaihtoehdoksi, koska Tampereen museoiden aineistoa löytyi Finnasta kattavasti ja paikallinen tietämys auttoi testaustehtävien suuntaamista. Toimittajien toimintatavoissa ei myöskään ole niin suuria eroja eri mediakonsernien välillä, että se vaikuttaisi jotenkin käytettävyyden arviointiin.

Testaajien rekrytointi alkoi loka- ja marraskuussa vuonna 2014, jolloin lähetin sähköpostia Aamulehden yleiselle sähköpostilistalle päätoimittajan jakamana. En kuitenkaan saanut tällä tavoin ainuttakaan yhteydenottoa kahden viikon kuluessa. Päätin ottaa puhelimitse yhteyttä Aamulehteen, fokusoiden soitot kulttuuritoimittajille ja mahdollisiin muihin toimituksen yksiköihin, kuten taittoon ja verkkoimitukseen, jotka luultavimmin olisivat eniten kiinnostuneita palvelun kuva-aineistoista. Lähetin osalle toimittajista myös henkilökohtaisesti räätälöityä sähköpostia, joka tuotti myös yllättävän nopeita vastauksia.

Sain soittamalla muutamalta toimittajalta varman vastauksen osallistumisesta, mutta useampi toimittajaa epäröi, koska ei osannut sanoa työtilanteensa jatkosta mitään tai oli muuten kiireinen. Ajoista sovittiin myöhemmin uudelleen puhelinsoitolla tai sähköpostilla. Annoin soiton aikana yleisiä ohjeita testaustilannetta varten, kertomatta kuitenkaan liikaa itse palvelusta. Lähetin myös sähköpostilla kirjallisen selvennyksen testaustilannetta ja haastattelua varten. Lisäksi otin yhteyttä yhteen freelancer-toimittajaan, jolla oli aikaisempaa kokemusta Finnasta. Hänen oli tarkoitus varmistaa testauksia varten laaditun haastattelurungon ja testitehtävien toimivuus, mutta aikatauluongelmien vuoksi pilottitestaajiksi valikoituivat kaksi Tampereen yliopiston opiskelijaa, joista toisella oli kokemusta Finnapalvelusta ja toisella ei. Heidän avullaan sain hyvää palautetta ennen testauksia ja haastatteluja. Varsinaisista toimittajille järjestetyistä käytettävyydestestauksista sain lisää vinkkejä, keneen kannattaa ottaa yhteyttä. Lumipallomenetelmän eli toimittajien testihenkilösuositusten avulla sain kerättyä loput osallistujat tutkimukseen.

Testausten paikaksi sovittiin kaikkien muiden kuin freelancerin kanssa, toimittajien oma työpaikka. Tuttu työympäristö vähentää testaajien jännitystä ja mahdollistaa mahdollisimman luontevan testaustilanteen (Nielsen 1993, 205). Toimittajat saivat itse valita, tehdäänkö testaus omalla työpisteellä ja työkoneella vai konferenssihuoneessa tai yleisessä kahvitilassa kannettavalla tietokoneella. Ongelmana Aamulehden tiloissa oli se, että työpisteet ovat avoimia, joten muiden työntekijöiden puhe ja muut taustäänäet saattoivat siten vaikuttaa testaustilanteeseen. Muutamat toimittajat saivat soittoja

kesken testauksen. Kerroin toimittajille, että he voivat milloin vain perua osallistumisensa testaukseen esimerkiksi kiireen tai muun syyn vuoksi. Yhtään testaustilannetta ei kuitenkaan jouduttu perumaan.

Testaajiksi valikoitui hyvin monipuolinen ja osaava joukko toimittajia. Vaikka aluksi rekrytointi keskittyi nimenomaan kulttuuritoimittajiin, nousi esiin tarve saada mukaan verkkotoimittajia ja moniosaaja-toimittajia, jotka olivat olleet aiemmin esimerkiksi taittajan tehtävissä. Testaustilanteita varten muotoutui erilaisia perspektiivejä kuvien hakuun ja käyttöön. Aamulehden verkkosivuston antamat tiedot toimittajien työtehtävistä eivät olleet pysyneet ajantasaisina, joten lumipallomenetelmän avulla saadut vinkit osallistujista olivat hyvin arvokkaita. Osan työntekijöiden yhteystietoja ei olisi muuten löytynyt sivustolta lainkaan. Taulukossa 1 on kuvattu käytettävyydestään osallistuneiden toimittajien taustatiedot.

Taulukko 1. Käytettävyydestään osallistuneet toimittajat

Toimittaja	Ikä	Sukupuoli	Työvuodet	Kuullut Finnasta	Käyttänyt Finnaa	Työtehtävät
1	43	Nainen	yli 25	Ei	Ei	Feature-toimittaja, henkilöjutut ja sunnuntailiite
2	58	Mies	yli 30	Kyllä	Kyllä	Kulttuuritoimittaja, musiikki
3	33	Mies	alle 10	Ei	Ei	Verkkotoimittaja
4	53	Nainen	25	Kyllä	Ei	Kulttuuritoimittaja, teatteri
5	44	Mies	noin 20	Ei	Ei	Kulttuuritoimittaja, elokuvat, teatteri
6	47	Nainen	noin 20	Ei	Ei	Kulttuuritoimittaja, kirjallisuus
7	51	Nainen	yli 30	Ei	Ei	Uutistoimittaja
8	34	Mies	noin 10	Kyllä	Kyllä	Rikos- ja oikeustoimittaja
9	54	Nainen	yli 30	Ei	Ei	Verkkotoimittaja
10	54	Nainen	yli 30	Ei	Ei	Taiteilija
11	56	Nainen	30	Kyllä	Kyllä	Freelancer, kulttuuri

Osallistuneiden toimittajien ikä vaihteli 33-vuotiaasta 58-vuotiaaseen. Puolella osallistujista oli 30 työvuotta takana ja vain kahdella toimittajista oli työvuosia alle kymmenen. Noin puolet toimittajista oli työtehtäviltään kulttuurisesti orientoituneita. Osallistuneista toimittajista seitsemän oli naisia ja

neljä miestä. Yksi toimittajista oli myös esimiestehtävissä, mutta en paljasta hänen osallistujanumeroaan, ettei häntä voida tunnistaa työtehtävänsä perusteella.

3.3 Empiirisen aineiston keruu

Pääasiallinen aineistonkeruumenetelmä tutkimuksessa oli käytettävyysestaus. Käytettävyysestauksen tukena toimivat seuraavat aineistonkeruumenetelmät: puolistrukturoitu yksilöhaastattelu, yksinkertaistettu ääneenajattelumenetelmä sekä havainnointi. Toimin itse testausten vetäjänä ja havainnoijana.

Testaustilanne nauhoitettiin, mutta ei videoitu. Videointi ei ole niin merkittävää tulosten analysoimisen kannalta, kun tutkimustilanteessa hyödynnetään sekä ääneenajattelua että havainnointia (Nielsen 1993, 17). Valitsin tämän yhdistelmän menetelmäksi, koska ajattelin toimittajien jo työnsä puolesta olevan puhevalmiita ja pystyisin havainnoimaan vapaammin, kun nauhuri tallentaa puheen. Yleensä käytettävyysestauksissa käytetään useampia havainnoitsijoita, ettei mitään oleellista jää vahingossa huomaamatta. Tämän tutkimuksen tarpeisiin oma havainnointini oli kuitenkin riittävää, sillä minun ei tarvinnut kirjoittaa muistiinpanoihin kuin sellaisia asioita, jotka avaavat nauhoilla olevaa puhetta. Otin muutaman valokuvan osallistujien näyttöpäätteestä, mutta ne eivät olleet lopulta kovin hyödyllisiä tai tarkkoja.

Toimittajilta kysyttiin lupa testaustilanteen ja haastattelun nauhoittamiseen ja aineiston käyttöön tutkimuksessa, hyvän tieteenteon tavan mukaisesti (ks. liite 2). Jokaiselle osallistujalle selostettiin käytettävyysestauksen tarkoitus ennen testausta. Korostin, ettei testauksessa määritetä heidän taitotasoaan ja että he saavat vapaasti ilmaista mielipiteensä. Pyysin heitä myös heti huomauttamaan, jos jokin testauksen tehtävänannossa mietitytti tai oli epäselvää. Kerroin toimittajille, että saadut havainnot ja kommentit kirjataan tutkielmaan nimettöminä, jotta heidän sanomisiaan voidaan siteerata suoraan.

Ääneenajattelumenetelmästä ohjeistin toimittajia ennen kuin laitoin nauhurin tallentamaan puhetta. Toimittajille tämä oli aika selkeää ja osa kertoi käyttävänsä nauhuria muutenkin työssään. He eivät kokeneet tilannetta epämiellyttäväksi. Kuitenkin melkein jokaisessa testaustilanteessa muistuttelin toimittajia kertomaan ajatuksiaan ja toimintaansa myös nauhalle, jos tuli hiljainen hetki tai jäi epäselväksi, miksi jokin reaktio syntyi. Toimittajilla oli eniten vaikeuksia muistaa kertoa kirjoitetuista hakusanoista nauhalle tai kohdista, joista klikkasi. Näissä tapauksissa tekemäni muistiinpanot toimivat nauhoituksen tukena. Toimittajat myös kääntyivät puoleeni kysymään neuvoa sivuston käytössä,

mutta näissä tilanteissa kehotin heitä tarkastelemaan sivua tarkemmin tai löytämään itse ratkaisun kysymykseensä.

Käytettävyyystestausten on hyvä keskittyä johonkin tarkempaan valittuun kokonaisuuteen tai tehtävään, ellei tarkoituksena ole selvittää koko palvelun käytettävyyttä (ks. Nielsen 2014). Käytettävyyystestausta varten laadin tehtäviä, jotka liittyivät erityisesti museoiden valokuva-aineistoihin. Tehtävätyypit siirtyivät alun lämmittelytehtävästä vaativampiin tehtäviin. Kandidaatintutkielmassani (Kallinen 2014) keskiössä oli Finnan informaatioarkkitehtuuri ja itse haun toimivuus jäi vähemmälle, joten hakuprosessin läpikäynti oli selkeä valinta tutkimusta varten. Käytettävyyystestaustilanteiden pilotoinnista, tehtävistä ja haastattelurungosta kerrotaan tarkemmin alaluvuissa 3.3.1 ja 3.3.2.

3.3.1 Pilottitestaukset

Käytettävyyystestaukseen hain inspiraatiota omasta kandidaatintutkielmastani, käytettävyyystestauksiin keskittyneistä pro gradu -töistä ja erilaisista käytettävyyystestaukseen opastavista teoksista. Lähe-
tin suunnittelemani käytettävyyystestauksen tehtävät ja haastattelukysymykset sekä testauksen ajan-
käyttösuunnitelman Finnan käytettävyystyöryhmälle katsottavaksi ennen kuin aloitin pilottitestauk-
set. Sain palautetta haastattelu- ja tehtävarunkoon ja arvion, että tunti on testaukselle aivan liian lyhyt
aika. Kestoksi ehdotettiin noin 1,5–2 tuntia ja testaukseen loppuun pyydettiin vielä keskustelua itse
testauksesta. Myös kuviin keskittyminen koettiin ongelmalliseksi, koska toimittajat eivät silloin pääse
tutustumaan muihin aineistoihin ja antavat kriittisempää palautetta vain sen perusteella, etteivät ole
tietoisia aineistoista. Tämän otinkin huomioon muokatessani tehtäviä ja päätin, että kerron toimitta-
jille lopulta palvelun ideasta, jos he eivät itse testauksen aikana törmää haussa kirjallisiin aineistoihin.
Tukena haastattelurungon muokkauksessa käytin myös aiempaa Finnan omaa kyselylomaketta, joka
oli suunnattu taiteilijoille heidän tiedonhaketuttumuksistaan ja tiedontarpeistaan.

Palautteen jälkeen erottelin käytettävyyystestauksen alkuun ja loppuun puolistrukturoidut yksilöhaas-
tattelut. Aloittavaan haastatteluun kuuluivat taustatiedot testaajasta ja hänen aiempi kokemuksensa
tiedonhakupalveluista. Kesto olisi noin vartin verran. Käyttäjättestauksen jälkeen selvittäisin, millai-
nen vaikutelma toimittajalle jäi testauksen perusteella, oliko hänellä palautetta haastattelusta tai tes-
tauksesta tai kenties kehitysehdotuksia Finna-palveluun. Tähän vaiheeseen arvioin kuluvan aikaa 15–
30 min. Ideoin myös lisäkysymyksiä, jos vastaukset jäisivät liian suppeiksi tai ne suoritettaisiin no-
peasti.

Käytettävyydestien ja haastattelujen pilottikierrokselle valikoitui tammikuussa 2015 kaksi opiskelijaa Tampereen yliopistosta. Opiskelijat valitsin sen perusteella, että toisella oli kokemusta haastattelujen tekemisestä ja käytettävyyden arvioinnista, mutta hän ei ollut käyttänyt Finnaa ja toisella opiskelijalla oli tarkkaa silmää testausjärjestelyjä kuvaavan tekstin loogisuuden ja esitystavan arviointiin ja lisäksi aiempaa hakukokemusta Finnasta. Kumpikaan opiskelijoista ei ollut toimittajaopiskelija, mutta pidin mitä tahansa opiskelutaustaa riittävänä, koska tarkoituksena oli selvittää kysymysten ymmärrettävyys, eri vaiheiden ajallinen kesto ja testaustilanteen rakenteen sujuvuus.

Testikierros osoittautui hedelmälliseksi. Sain palautetta kysymyksiini ja myös sellaisia käyttäjäkokemuksia, mitä toimittajat nostivat myös varsinaisissa testauksissa esiin. Taulukoihin 2 ja 3 on koottu eriteltynä pilottitestauksen keskeiset tulokset pilottitestaajien 1 ja 2 näkökulmasta. Taulukoissa listataan, mikä on positiivista ja mikä negatiivista Finna-palvelun käytettävyydessä testauksen perusteella. Lihavoituna ovat ne huomiot, jotka toistuivat molemmissa testauksissa.

Taulukko 2. Pilottitestaaja 1 (P1): Finnan haku testajalle ennalta tuttu

Plussaa	Miinusta
+ Tunnelmalliset kuvat + Kuvien selailu nuolien avulla toimivaa	- Vesileimat - Epäselvää: keneen pitää ottaa yhteyttä, jotta kuvan saa käyttöön, Finnaan vai organisaatioon? - Ei ole erikseen merkitty vapaasti käytettävää aineistoa ja mitä aineisto maksaa - Vain yhden aineistotyyppin voi valita kerrallaan - Osa otsikoista on liian ympäröity - Aineisto toimittajille liian vanhaa? - Tarkennettu haku liian monimutkainen - Epäselvää: mistä saa isomman kuvan? - Ei linkkiä tai ”Tallenna kuva” -painiketta, vaikka aineistoa saa käyttää

Ensimmäinen pilottitestaaja (P1) oli käyttänyt Finnaa ennestään. Testauksen kautta varmistui, että käytettävyydestestauksen runko etenee loogisesti. Se johdattaa vaikeampiin ja tarkempiin kysymyksiin. Finnassa pilottitestaajaa ärsytti eniten se, ettei Finnasta voi hakea kuin yhtä aineistotyyppiä kerrallaan ja sitten kun tarjotaan polku esimerkiksi artikkeliin, ei kuitenkaan anneta linkkiä eteenpäin aineistoon. Hän nosti esiin myös vesileimaongelman, koska aineistoihin, joita testaaja olisi halunnut käyttää, vesileimat oli sijoitettu siten, ettei kuvasta erottanut esimerkiksi ihmisten ilmeitä. Hän huomautti, että

jos vesileimaongelma ei esiinny kaikissa kuvatuloksissa, niin se pitäisi jollakin tavoin ottaa huomioon. Niinpä tulostin esimerkkihakujen kuvatuloksia paperimonisteeksi, jota voi tarvittaessa hyödyntää toimittajien tekemien testausten yhteydessä (ks. liitteet 3–7). Moniste huomioi erilaisia käyttöehtokuvauksia, vesileimaongelmaa ja reitin kuva-aineiston luo. Testauksen myötä poistin testien tehtävänännosta sanat *valtakunnallinen*, *kansallinen* tai *yleinen* Finna-näkymä, koska niillä ei ole yksiselitteistä merkitystä. Pilottitestaaja auttoi myös selkeyttämään tutkimuskysymyksiä siten että testauksen avulla ei tutkita vain Finnan haun toimintaa vaan myös sitä, millaisia kuvia toimittajat Finnasta haluaisivat saada käyttöön.

Taulukko 3. Pilottitestaaja 2 (P2): Finna-haku testaajalle ennalta tuntematon

Plussaa	Miinusta
+ Näyttää modernilta ja vaikuttaa helposti lähestyttävältä + Aineistoja voi selailla myös tiedoista löytyvien asiasana-tagien avulla, mutta niiden löytämiseen kuluu aikaa + ”Rajaa hakua” -osio on toimiva ja monipuolinen + Haku selkeä + Palvelu ei ole liian moniportainen, vaikka voikin klikkailla linkkejä + Tunnelmalliset kuvat	- Etusivulla jää epäselväksi, millä tavalla hakua voisi lähestyä - Hakutuloksissa ei näe, minkä organisaation kokoelmassa kuvat sijaitsevat - Epäselvää: mistä saa isomman kuvan? - Ei ole erikseen merkitty vapaasti käytettävää aineistoa ja mitä aineisto maksaa - Miksi tekijäksi/valmistajaksi on merkattu Forssa, kun kyse on kankaasta eli esineestä? - Sivusto hypähteli välillä rajausta tehdessä, mikä häiritsti - Museoiden kuvat eivät aina ole järin käytettäviä sellaisenaan (esim. kuva esineestä) - Haun rajoituksia on joko vaikea huomata ja ne jäävät helposti roikkumaan uuteen hakuun tai sitten unohtaa sisällyttää edelliset rajaukset hakuun, jälkimmäinen toistui useammin - Ei kerrota kuvan laadusta mitään tarkemmin - Finnan ja Tampereen museoiden Siirin siirtymä hakutuloksesta on häilyväinen, ei huomaa siirtymistä toiseen palveluun - Hankalaa, kun ei voi hakea aikakaudella suoraan haussa, kun hakee pelkästään vuoden 1960 eikä 1960-lukua - Jos rajaa aikaa, niin voi vahingossa rajata pois kuvat, joihin on laitettu muu kuin ottamisvuosi - ”Verkossa saatavilla” merkitys ei selvä, kun hakutiedoissa ei silloinkaan tarjota linkkiä, että aineiston saisi käyttöön - Käyttöoikeuksien ja -ehtojen epäselvyys

Toinen pilottitestaaja (P2) ei ollut käyttänyt Finnaa aiemmin, mutta se oli hänelle suurin piirtein tuttu idealtaan. Hänen lopullinen käyttökokemuksensa Finnasta oli astetta positiivisempi kuin edellisellä pilottitestaajalla (P1), vaikka hän nostikin esiin enemmän negatiivisia havaintoja ja kokemuksia. Toinen pilottitestaaja harmitteli useasti, miksei vapaasti saatavaa aineistoa ole eritelty mahdollisesti muuten käyttöehdoin rajatusta aineistosta. Kaikki polut aineiston käyttöön tuntuivat monimutkaisilta ja

hän arveli, että Finnan käyttö voisi kasvaa huomasti, jos se tarjoaisi enemmän vapaasti käytettävää aineistoa. Hänen avullaan tunnistin yksityiskohtia, joihin testauksen aikana kannattaa kiinnittää huomiota, esimerkiksi saavatko toimittajat kaiken tarvittavan tiedon hakutuloksesta ja miten he lähestyvät hakua, mikä ei ole heille ennestään tuttu. Päätin myös muokata viimeisen tehtävän siten että se kattaa aihepiirin *talvisota* kokonaisuudessaan, ilman rajauksia. Toimittajat saisivat valita tarkemman näkökulman itse.

3.3.2 Testitehtävät ja haastattelut

Käytettävyytestaukset tehtiin pian pilottitestausten jälkeen, helmi- ja maaliskuun aikana vuonna 2015 ja testauksia oli viikoittain yhdestä kahteen. Testauksiin sisällytettiin lopulta neljä tehtävää, joiden suorittamiseen varattiin aikaa noin tunnin verran. Tarkoitus oli edetä helposta tehtävästä vaikeampaan, laajentaen samalla tehtävänantoa. Ennen ja jälkeen testitehtävien teon toimittajia haastateltiin.

Alkuhaastattelussa käytiin läpi:

- Haastateltavan taustatiedot (nimi, ikä, koulutus, työhistoria, työnkuva tehtävineen)
- Mistä (vapaasti) käytössä olevista (verkko)lähteistä haastateltava etsii kuvia toimittajan työsään, onko käytössä muitakin kuin toimituksen oma kuvapankki?
- Onko toimittaja jo käyttänyt Finnaa ennen tätä tutkimusta tai kuullut siitä?

Näiden kysymysten tarkoituksena oli saada faktatietoja toimittajan työstä ja siitä, mikä mahdollisesti vaikuttaa tiedonhakupalvelun käytettävyytestaukseen ulkoisena tekijänä. Jos Finna oli jo tuttu, kysyin tarkemmin asiasta.

Ensimmäisen tehtävän tarkoitus oli selvittää yleisvaikutelmaa Finnasta. Toimittajan oli testauksessa itse oivallettava palvelun tarkoitus. Navigaation toimintaa testaa se, mistä saa tiedon museo-organisaatioista. Tehtävästä jätettiin pois organisaatio-sana, koska se olisi ohjannut liikaa oikealle polulle.

- 1) Avaa Finna-näkymä osoitteessa: <https://www.finna.fi/>.
Tarkastele hetki etusivua ja kerro vaikutelmistasi, onko etusivun perusteella selvää, mikä on Finnan tarkoitus? Mistä löytyy tieto esimerkiksi siitä, mitkä Suomen museot ovat jo mukana Finnan toiminnassa?

Toisessa tehtävässä toimittaja pääsi kokeilemaan itse hakua. Tämä tehtävä tunnusteli Finnan käyttöä ja toiminnallisuutta. Tarkoituksena oli selvittää, millaisia tiedonhaun tapoja ja mitä aineistoa toimittajat alkavat Finnasta hakea. Samalla he arvioivat aineiston käytettävyyttä.

- 2) Muistele, mitä juttuja olet viimeksi kirjoittanut. Etsi kuvituskuva valitsemaasi juttuun Finnaa hyödyntäen. Kerro, kun sopiva kuva on löytynyt ja mikä vaikutti kuvan valintaan.

Kolmannessa tehtävässä oli tarkoituksena testata Finna-haun rajausmahdollisuuksia. Käyttävätkö toimittajat niitä vai miten he suorittavat monimutkaisempia hakuja? Tehtävän avulla saatiin mielipiteitä haun rajauksen ratkaisuihin ja kategorioihin. Tässäkin kohdassa oli mukana myös aineiston arvioinnin osuus.

- 3) Etsi kuva-aineistoja Tampereen museoista (tarjoaja) 1960-luvulta Pyynikiltä. Kuinka monta kuvaa löydät? Ovatko kuvat mielestäsi hyödyllisiä juttujen kuvitukseen?

Neljännessä tehtävässä käytiin läpi hakuprosessi alusta loppuun. Jos toimittaja ei tähän mennessä ollut kiinnittänyt huomiota aineiston käyttöönottoon, se nostettiin nyt viimeistään esille.

- 4) Olet saanut tehtäväksesi kirjoittaa jutun vapun vietosta TAI talvisodasta (saat päättää oman näkökulman aiheeseen). Valitse aiheista toinen ja etsi juttuun kuva-aineistoa Finnasta. Kun sopiva kuvituskuva löytyy hakutuloksista, kerro yksityiskohtaisesti, miten seuraavaksi toimit, jotta saat aineiston käyttöösi.

Loppuhaastattelu tehtiin heti testauksen jälkeen. Haastattelussa täsmennettiin testauksessa esiin nousseita näkökohtia seuraavien kysymysten avulla:

- Testauksen perusteella, onko Finnasta hyötyä toimittajan työhön esimerkiksi kuva-aineistojen suhteen?
- Finna verrattuna siihen, mitä itse käytät (esim. oman arkiston tietokanta)?
- Löysitkö mielestäni käytettävää ja laadukasta kuva-aineistoa Finnan kautta?
- Palvelun ja aineiston hyvät ja huonot puolet?
- Onko sinulla kehitysehdotuksia Finnaan aineiston tai toiminnallisuuden suhteen?
- Kuinka tärkeänä pidät täysin vapaasti käytössä olevia aineistoja ja kuinka suhtaudut esim. kuvien maksullisuuteen?
- Onko kuvien käytölle jotain esteitä (esim. maksullisuus, ajankäyttö ja aineiston koko)?
- Oletko valmis ottamaan tarjoavaan organisaatioon yhteyttä saadaksesi kaipaamasi kuvan?
- Häiritsevätkö vesileimat kuvan päällä?
- Millaisia aineistoja tarvitset työssäsi yleensä (kirjoja, lehtiä/artikkeleita, opinnäytteitä, kuvia, esineitä, asiakirjoja, karttoja, äänitteitä, nuotteja, videoita, muuta)?
- Miten yleensä haet aineistoa (arkisto/kirjasto/museo paikan päältä, digitaalisena netistä, jostain muualta?)
- Millainen on tapasi hakea tietoa (esim. tarkka kohde, vapaa assosiaatio, tarkan haun toiminnot, selailu)?
- Käyttäisitkö Finnaa ja miten? Suositteletko Finnaa kollegallesi?
- Mitä toivoisit Finnalta tulevaisuudessa?
- Millainen testauskokemus oli? Lisättävää/muutettavaa?

Loppuhaastattelu pyrki avaamaan yksityiskohtaisempia toimittajien tiedonhaun tapoja, jotka mahdollisesti vaikuttavat toimittajien tapaan hakea tietoa verkosta ja aineiston haltuunottoon. Haastattelu auttoi toimittajia pohtimaan juuri läpikäytyä testausta ja Finnan käytettävyyttä kokonaisvaltaisesti. Haastattelun avulla pyrittiin avaamaan, mitkä testauksen tai tiedonhaun kohdat erityisesti jäivät toimittajalle mieleen.

3.4 Aineiston analyysi

Aineiston analyysimenetelmänä toimi pääasiallisesti testausten perusteella tehty käytettävyysongelmien taulukointi vakavuusluokittelun ja tunnistettujen ongelmien esiintymän avulla. Tulokset litte-roitiin nauhalta sanatarkasti. Tarkoituksena oli huomioida mahdollisia taukoja ja hymähdyksiäkin, sillä ne osoittavat testaajan pohtivan tai turhautuvan jostakin. Äännähdykset voivat olla merkittäviä havaintoja käyttäjäkokemuksen arvioinnin kannalta.

Käytettävyystudkimukseen sisältyy useampia vaiheita ennen varsinaista tulosten listausta. Esimerkkinä tästä toimii Jakob Nielsenin teoksessa mainittu ”The discount usability engineering” metodologia, joka perustuu neljään kohtaan (1993, 17):

1. Käyttäjä- ja tehtäväanalyysi (user and task observation)
2. Skenaariot (scenarios)
3. Yksinkertaistettu ääneenajattelu (simplified thinking aloud)
4. Heuristinen evaluointi (heuristic evaluation)

Käyttäjä- ja tehtäväanalyysi tarkoittaa, että on otettava selvää, miten käyttäjät toimivat oikeassa työympäristössään, jotta voidaan ymmärtää heidän arvojaan ja toimintaansa. *Skenaario* tarkoittaa testi-tehtäviä, joita annetaan testihenkilöiden suoritettavaksi testausilanteessa. *Yksinkertaistettu ää-neenajattelu* on tutkimusmenetelmä testauksen aikana. *Heuristinen arviointi* toteutetaan testauksen jälkeen, saatujen tulosten perusteella. Käytettävyystudkimuksessa hyödynnetään usein aineiston ana-lyysimenetelmänä käytettävyysongelmien evaluointia. Tarkoituksena on listata havaitut ongelmat ja mahdolliset positiiviset havainnot taulukkoon ja antaa niille arvoja niiden vakavuuden mukaan. Va-kavuusarvio riippuu paljolti siitä, kuinka monella testaajalla on ollut ongelmia samassa testauskoh-dassa ja kuinka merkittävästi ongelma on vaikuttanut testin suorittamiseen.

Käytettävyysongelmien vakavuusasteikon avulla on helppo pisteyttää löydettyjä ongelmia, mutta nii-den täsmällinen luokittaminen ei aina ole helppoa (ks. Nielsen 1993, 103). *Vakavuusarvon 1* saavat sellaiset ongelmat, jotka ovat kosmeettisia eivätkä toistu usealla käyttäjällä. *Vakavuusarvon 2* saa

vähäinen ongelma, joka haittaa käytettävyyttä enemmän, muttei kuitenkaan haittaa toimimista niin, että toiminta hidastuisi. *Vakavuusarvossa 3* toimintaa häiritsee selvästi käytettävyysoongelma, jota voidaan pitää merkittävänä, koska se hidastaa toimintaa tai aiheuttaa muita epäloogisuuksia. *Vakavuusarvo 4* on kaikista vakavin ongelma, sillä tässä tapauksessa käytettävyydessä on niin suuria puutteita että ne estävät toiminnan. Tämänäyttöiset käytettävyysongelmat vaativat välitöntä korjausta.

Käytettävyysongelmien vakavuusasteikko (Nielsen 1993, 103):

(0 = Ei käytettävyysongelmaa)

1 = kosmeettinen ongelma, korjattava, jos on aikaa

2 = vähäinen käytettävyysoongelma, korjattava, muttei ensisijaisesti

3 = merkittävä käytettävyysoongelma, korjattava ensisijaisesti

4 = katastrofaalinen käytettävyysoongelma, korjattava ennen järjestelmän käyttöönottoa

Nielsen on kehittänyt myös vakavuuden määrittelyyn taulukon (ks. taulukko 4). Vakavuuteen vaikuttaa se, millainen vaikutus ongelmilla on käyttäjiin ja kuinka moni kokee jonkin järjestelmän piirteen tai ominaisuuden ongelmaksi testiä tehdessään. Vakavuusluokan määrittäminen jää paljolti arvioijan varaan, koska taulukossa ei ole mitään numeerista raja-arvoa ongelmien luokitteluun. Olen hyödynttänyt Nielsenin taulukon logiikkaa niissä tilanteissa, kun ongelmat ovat vakavuudeltaan keskiarvoisia, eivätkä kallistu selkeästi jompaankumpaan arvoon. Jos puolet testaajista kokee jonkin ongelmaksi, eikä kyseessä ole katastrofaalinen ongelma, on tulkintakysymys, päätyykö arvioitsija arvoon 2 vai 3. Tutkielmassani vakavuuden tulkintaan on vaikuttanut se, kuinka monen toimittajan kohdalle ongelmatilanne on osunut ja millainen vaikutus sillä on ollut heihin. Silloin arvioin ongelman vakavuutta testaajien kommenttien ja tilanteen havainnoinnin tulosten, kuten testaajien tuntemusten tai reaktioiden perusteella.

Taulukko 4. Nielsenin (1993, 104) taulukko ongelmien vakavuuden määrittelystä

		Ongelman kokijoiden määrä	
		Harva	Moni
Ongelman vaikutus käyttäjiin	Pieni	Matala vakavuusaste	Keskiarvoinen vakavuusaste
	Suuri	Keskiarvoinen vakavuusaste	Korkea vakavuusaste

Nielsenin vakavuusluokituksen käyttö helpottuu, jos asettaa testauksessa tunnistetut ongelmat järjestykseen niiden kriittisyyden mukaan. Kriittisyyttä voidaan mitata esimerkiksi seuraavalla kaavalla: ongelman kriittisyys = vakavuus + esiintymistodennäköisyys. Se tarkoittaa sitä, että ongelman kriittisyys määräytyy ongelman vakavuuden ja sen esiintymistodennäköisyyden perusteella (ks. taulukko 5). (Rubin 2008, 262–263; Ovaska et al. 2005, 199.)

Taulukko 5. Esiintymistodennäköisyyksien arvot suhteutettuna ongelmien vakavuuteen (mukailtu Rubin 2008, 263 mukaan)

Vakavuusarvo	Esiintymistodennäköisyys
Vakavuus 4	$\geq 90 \%$
Vakavuus 3	51–89%
Vakavuus 2	11–50%
Vakavuus 1	$\leq 10\%$

Taulukossa 5 vakavuus luokitellaan arvoina yhdestä neljään. Ongelman esiintymistodennäköisyys suositellaan jaettavaksi myös neljään luokkaan, joista vakavin arvo 4 saadaan kun ongelma esiintyy 90 prosentilla käyttäjistä tai useammalla. Vakavuus 3 merkitsee, että ongelma esiintyy 51–89 prosentilla käyttäjistä. Vakavuus 2 tarkoittaa, että ongelma löytyy 11–50 prosentilla käyttäjistä. Vakavuusarvo 1 annetaan jos ongelman todetaan toistuvan korkeintaan kymmenellä prosentilla osallistujista. Arvioinnissa on aina mukana arvioitsijan subjektiivinen näkemys, mutta kaavan avulla ongelmien priorisointi helpottuu, eikä arvioitsija anna luokittelua vain omasta päästään. Mitä enemmän testauksessa on mukana testajia, sitä helpommaksi arviointi esiintymistodennäköisyyden perusteella käy. (Rubin 2008, 262–263.) Kuitenkin kaavion vakavuuden 2 ja 3 raja 50 prosentin ja 51 prosentin kohdalla on niin ohut, että arvioitsija voi näissä tapauksissa käyttää omaa harkintaansa siitä, onko testajan kokema ongelman vakavuus sittenkin suurempi kuin prosenttiarvo antaisi ymmärtää. Tarkastelussa painottuu siten aiemmin esiin nostettu huomio vakavuuden määrittelyn tulkinnanvaraisuudesta.

Nauhoitetut testaus- ja haastattelutallenteet kestivät keskimäärin yhteensä 1–1,5 tuntia. Nauhojen purkamiseen kului aikaa muutamasta tunnista kolmeen tuntiin, riippuen siitä, puhuiko testihenkilö nopeasti ja tiiviisti nauhalle. Litteroitua materiaalia kertyi 52 liuskan verran. Osa testajista oli verrattain hiljaisia, vaikka kannustin omien ajatusten julkituomista nauhalle. Näissä tapauksissa kirjoitetuilla muistiinpanoilla oli suuri merkitys. Purin nauhat sanasta sanaan, myös erilaiset lyhyet äännähdykset, jotka osoittivat muun muassa innostuneisuutta tai hämmennystä.

Nauhojen perusteella lähdin valikoimaan erilaisia positiivisia ja negatiivisia tuloksia. Huomioin myös mahdolliset kehitysideat ja muut arvokkaat tiedot, jotka nousivat esiin testauksen edetessä. Merkkasin huomiot eri väreillä, esimerkiksi ongelmatilanteet ja negatiivissävytteiset kommentit erotin punaisella. Kehitysehdotukset merkkasin sinisellä. Kokosin toimittajien taustatiedot alkuhaastatteluista erilleen Excel-taulukkoon, joka esiteltiin luvussa 3.2. Värimerkinnät auttoivat vakavuusluokituksen laatimista. Kokosin omiksi osioikseen kaikki negatiiviset ja positiiviset huomiot, joista sitten lähdin rajaamaan ongelmien johdannaisuuksia ja samankaltaisuuksia, etteivät havaitut ongelmat toistaisi samoja huomioita uudelleen. Lopulta taulukoin ongelmat teemoittain tasapainoisemmiksi kokonaisuuksiksi pitäen mielessä myös tehtävien etenemisvaiheet ja tutkimuskysymykset.

Testaajien puheesta ongelmatilanteet olivat selvästi havaittavissa erilaisina tuhahtuksina, murahduksina, epärointinä, puhenopeuden kiihtymisenä ja äänenpainon nousuna, kysymysten toistamisena, kuten ”mitä teen väärin, mitä tapahtui?” ja välillä jopa kirosanoina tai suorina lausahduksina: ”tämä ei nyt toimi” tai ”nyt en osaa edetä”. Tulkinnallisia rajatapauksia ilmeni niissä tilanteissa, kun testaaja naamioi reaktionsa nauruksi, omaksi virheeksi tai sitten puhui sarkastisesti. Naurun kohdalla piti huomioida, johtuiko reaktio toimittajan nolestumisesta esimerkiksi ajatusvirheen vuoksi vai turhautumisesta palveluun. Sarkastiset kommentit eivät juurikaan liittyneet varsinaiseen testaukseen, joten ne rajattiin tarkastelun ulkopuolelle. Sarkasmi oli paremmin havaittavissa litteroinnin myötä. Toimittajien omat virheet piti tarkastaa testaustilanteessa tai myöhemmin jäljittelemällä hakutilannetta. Näissä kohdissa ongelma oli usein liittynyt selaimen hitaaseen toimintaan tai näppäilyvirheeseen.

Muutamien toimittajien tapana oli liittää yhteen positiivisia ja negatiivisia ajatuksia, esimerkiksi kun havaittiin jotain positiivista, huomattiinkin heti perään jotain negatiivista. Litteroinnin yhteydessä tällaiset ristiriitaiset kohdat oli paloiteltava tarkemmin osiin ja arvioitava muuttuiko positiivinen kokemus negatiivisen huomion vuoksi neutraaliksi. Toimittajat olivat kuitenkin hyvin suorapuheisia ja kertoivat heti, kun jokin ei miellyttänyt heitä. He myös antoivat negatiivisten huomioiden jälkeen kehitysehdotuksia, mikä osoitti, että kyseessä oli selkeä ongelma. Loppuhaastattelun myötä toimittajat avautuivat vapaammin ongelmakohdista ja jäsensivät kokemuksiaan työnteon kannalta.

Nuoremmat toimittajat, verkkotoimittajat sekä tiedonhakuun perehtyneet toimittajat olivat verrattain tyytyväisiä Finnan haun toimintoihin, kun he osasivat vaihdella hakutapojaan ja tutkailla tiedonhakua eri näkökulmista. He myös tunnistivat enemmän ongelmatilanteita tai yksittäisiä ongelmia ja asettuivat myös muiden toimittajien asemaan. Yksi toimittaja asennoitui passiivisesti Finnaa kohtaan, eikä hän esittänyt paljoakaan kehitysehdotuksia. Useimmiten toimittajien positiiviset kokemukset kasvoivat testauksen edetessä. Äänenajattelu tuotti joillekin toimittajille hankaluuksia testauksen alkuvaiheessa, mutta se alkoi sujua paremmin heidän uppoutuessaan testitehtäviin.

4 KÄYTETTÄVYYSTESTAUSTEN TULOKSET

Käytettävyystestausten tulokset esitetään tässä luvussa jaoteltuina neljään eri kategoriaan käytettävyyssongelmien tyypin mukaan: 1) *etusivun ja navigoinnin ongelmat* 2) *hakuun liittyvät ongelmat* 3) *aineiston käyttöön liittyvät ongelmat* sekä 4) *yleiset ja terminologiaan liittyvät ongelmat*. Jokaisessa alaluvussa on esitetty oma käytettävyyssongelmataulukko, joissa toimittajat on merkitty omalla tunnuksellaan, esimerkiksi ensimmäinen osallistunut toimittaja on T1. Kategoriat on luotu tehtävien, haun etenemisen ja tutkimuskysymysten perusteella. Freelancerin tulokset on erotettu omaksi kokonaisuudekseen, jotta käytettävyyssongelmat ovat jaettavissa kymmenellä. Lisäksi freelancerin testaus-tilanne erosi muiden toimittajien testausrungosta, joten tuloksia ei voida suoraan rinnastaa. Aivan luvun lopusta löytyvät positiiviset kommentit Finna-tiedonhakupalvelun käytettävyydestä.

4.1 Etusivun ja navigoinnin ongelmat

Ensimmäisessä toimittajille suunnatussa käytettävyystehtävässä tarkoituksena oli selvittää aitoja reaktioita sivuston etusivuun, palvelua esittelevän tiedon löydettävyyteen ja yleiseen vaikutelmaan. Näitä käytettävyyden piirteitä koskevat tulokset on koottu taulukkoon 6. Etusivuun ja navigointiin liittyviä ongelmia oli yhteensä 10 kappaletta. Tässä osiossa ei ollut yhtään merkittävää tai katastrofaalista ongelmaa, vaan vakavuusasteet jakautuivat tasan minimaalisiin ja vähäisiin ongelmiin.

Taulukko 6. Etusivun ja navigoinnin ongelmat

Ongelmat	Vakavuus (1-4)	Ongelman esiintyminen (T = toimittaja)	Esiintymien prosenttiosuus (n = 10)
Etusivun kuva ei viesti sivuston tarkoituksesta	2	T1, T5, T7, T8	40
”Organisaatiot” koettiin hankalaksi termiksi tai vaikeaksi löytää	2	T5, T7, T8	30
”Kokoelmien helmiä” ovat liian laajoja kokonaisuuksia ollakseen ”helmiä”	2	T3, T7	20
Ei ole listattu organisaatioita, joiden aineistoja on saatavilla, mutta eivät ole Finnan toiminnassa mukana	2	T8, T9	20
Etusivulla on turhan paljon tekstiä	2	T5, T7	20
Teksti kuvan päällä häiritsee	1	T5	10
Etusivun esittelyteksti toistuu kahdesti	1	T7	10
Liikkuvan ”Kokoelmien helmiä” -paneelin siirtymä koetaan liian nopeaksi	1	T4	10
”Organisaatiot” -kohdasta ei ole linkkejä organisaatioiden omille sivuille, jotta voisi ottaa yhteyttä organisaatioon tai tarkastella organisaation omia sivuja	1	T2	10
Kun käyttöehdot ovat asiakastietojen suojasta kertovan tekstin alla, erehtyy käyttäjä lukemaan tekstin ihan alusta lähtien	1	T9	10

Vakavin ongelma etusivulla liittyi taustalla olevaan layout-kuvaan. Neljä toimittajaa mainitsi suoraan, etteivät he joko pitäneet tai ymmärtäneet etusivun taustakuvan tarkoitusta. Osalle testaajista osui kuva satamasta (kuva 2) ja yksi toimittajista mainitsikin, että luulisi kyseessä olevan telakkateollisuuden yritys sivut. Toimittaja (T5), jota taustakuva ei miellyttänyt, ei myöskään pitänyt siitä, että tekstiä oli kuvan päällä. Hänen mielestään etusivun tekstimäärää saisi karsia ja otti esimerkiksi Googlen yksinkertaisen selkeän hakunäkymän. Useimmat toimittajat olivat kuitenkin tyytyväisiä annettuun tietoon etusivulla. Nekin toimittajat, joiden mielestä kuva oli epämääräinen, pääsivät paremmin selville sivuston varsinaisesta tarkoituksesta luettuaan kuvan alle sijoitetun tekstin.

Kuva 2. Finna.fi -etusivu (kuvakaappaus 17.3.2015)

Ensimmäisessä tehtävässä pyyntönä oli löytää palvelussa mukana olevat museot ja selvittää, mitä polkua toimittajat käyttäisivät löytääkseen tiedon. Suurin osa toimittajasta aloitti tarkastelun etusivun kuvailutekstistä ja haulalla löydät -osiosta, mutta hyvin pian he katsoivat yläpalkkiin. He menivät joko suoraan ”Organisaatiot” -näkömään tai katsomaan ”Tietoa Finnasta” -osiota, jonka kautta löytyivät osallistuvat organisaatiot (arkistot, kirjastot ja museot -linkki). Toimittajien mielestä polkua voisi selkeyttää tai korostaa jotenkin, esimerkiksi fonttia suurentamalla. Organisaatio-sanan käytöstä tuli palautetta muutamalta toimittajalta. Se miellettiin liian kankeaksi, kun olisi voinut olla suoraan ilmaistuna, että ”mukana ovat seuraavat toimijat...” tai ”Finnassa ovat mukana”. Yksi toimittaja toivoi etusivulle haku-vaihtoehtoihin ”Haulalla löydät” -kohtaan lisättäväksi museot, arkistot ja kirjastot, jotta niiden kohdalta pääsisi suoraan muistiorganisaatiokohtaisiin kokonaisuuksiin. Eräs toimittaja huomasi, kuinka esittelyteksti tavallaan toistui kahdesti hakupalkin ylä- ja alapuolella ja piti selkeämpänä asian ilmaisua vain yhden kerran.

”Kokoelmien helmiä” -osio (kuva 2) koettiin ajatuksia herättäväksi ja hyväksi taustatiedoksi sille, mitä palvelusta voi lähteä hakemaan. Kuitenkin muutama toimittaja tutustui helmien sisältämiin aineistoihin paremmin ja kertoi, että sitä olisi saanut tiivistää, sillä heidän mielestään helmet-aineistoissa on kyse jo valikoidusta, esimerkiksi kymmenen kuvaa sisältävästä kokonaisuudesta, jossa on

perustellusti valittu keskeisiä paloja kokoelmasta. Vanhempi toimittaja ei pitänyt ”Kokoelmien helmien” aineistojen liikkuvasta palkista, koska hänen mielestään sen liike oli aivan liian nopea, jotta hän olisi ehtinyt kunnolla lukea palkin tekstiä.

Tutkiessaan, mitä organisaatioita Finnassa on jo mukana, muutamat toimittajat huomasivat joidenkin museoiden puuttuvan. Tämän vuoksi olisi tarpeen ilmaista, mitä kotimaisia museoita on jätetty Finnan ulkopuolelle. Tieto koettiin tärkeäksi jo sen vuoksi, ettei haun aikana ihmeteltäisi, miksi haku ei anna etsityn museon aineistoja. Hakija alkaa herkästi kyseenalaistaa omia hakutaitojaan, vaikka aineistoa ei olisi edes saatavilla. Finna voisi ilmoittaa, mitkä organisaatiot ovat liittymässä Finnaan esimerkiksi kolmen viikon kuluttua, joten mahdollisista yhteistyökuvioista olisi palvelun käyttäjälläkin jonkinlainen kuva. Toimittaja ehdotti, että sitä varten voisi perustaa ”Ajankohtaista” -palstan, jonne voisi tiedottaa myös uusista aineistoista, joita Finnaan tuodaan. Yksi toimittajista olisi kaivannut organisaationäkymään linkkejä organisaatioiden omille sivuille, koska yhteystietoja ei ilmaistu muualla ja oletti niiden löytävän sieltä.

T8: ”Se mikä näis on vaarana, kun tulee tällaisia koottuja palveluita, niin ne jotkut onnettomat, jotka ei lähde mukaan, niin ne niin kun tuppaa unohtumaan helposti. Sit ihmiset tulee aina vaan tänne, vähän niin kun Google, et jos asiaa ei oo Googlessa niin sitä ei oo olemassakaan, et en tiedä, totta kai he haluaa nyt [- -] omalle palvelulleen hyvän käyttäjämäärän ja näkyvyyden. Yleisön palvelemista on, että antaa jotenkin ymmärtää et on olemassa myös muita tietokantoja.”

Sivustolla on käyttäjän tietosuojasta ja aineiston käyttöehdoista ohjeistus samalla sivulla. Kuitenkin yksi toimittajista sen huomattuaan alkoi lukea koko tekstiä ja päätteli, että palveluun on kirjauduttava, jotta saa aineistoa ylipäättään käyttöönsä. Hänen mielestään käyttöehdot ovat sen verran keskeisiä, että niiden pitäisi olla mainittuna ensin. Ylipäättään käyttöoikeudet Finnassa herättivät paljon kysymyksiä, joten ne nousivat esiin useammassa testauksen eri vaiheessa.

4.2 Hakuun liittyvät ongelmat

Hakua testattiin käytettävyydestestauksen tehtävissä 2–4. Tehtävä kaksi oli vapaavalintainen ja seuraavat tehtävät rajatumpia. Kolmannen tehtävän tarkoituksena oli saada mielipiteitä haun rajaamisesta ja neljännessä tehtävässä selvitettiin, miten toimittajat saisivat aineiston käyttöönsä. Hakuun liittyviä ongelmia oli 16 kappaletta (ks. taulukko 7). Neljä niistä oli merkittäviä, kahdeksan vähäisiä ja neljä minimaalisia.

Taulukko 7. Hakuun liittyvät ongelmat

Ongelma	Vakavuus (1-4)	Ongelman esiintyminen (T = toimittaja)	Esiintymien prosenttiosuus (n = 10)
Aiemmat rajaukset jäävät roikku- maan uuteen hakuun ja aiheuttavat uuden yrityksen hakea tai hämmen- nyksen aineiston vähäisyydestä	3	T2, T3, T4, T6, T7, T8, T9	70
Rajaukset katoavat, kun käyttäjä ei ole huomannut sisällyttää niitä	3	T4, T6, T7, T8, T9, T10	60
Haun aloittaminen on uudelle käyt- täjälle hankalaa, koska ei ole käsi- tystä aineiston laajuudesta ja ajan- kohtaisuudesta (ja tuleeko tulok- siksi kuvia vai tekstiä)	3	T1, T2, T4, T5, T7, T10	60
1960-luku hakusanana tai valittuna kokonaisuutena ei tuota ollenkaan tuloksia tai rajaa hakua liikaa, sa- moin alue-rajaukset (esim. Tammela)	3	T1, T2, T4, T6, T7, T9	60
Hakua ei ohjeisteta mitenkään haun yhteydessä ja se hämmentää (tarvit- seeko vai eikö tarvitse käyttää ja/and tai/or tai katkaisumerkkejä *)	2	T2, T5, T7, T8, T10	50
Haun rajaaminen tuntuu liian työ- läältä kiireiseen työhön	2	T4, T7, T9	30
Käyttäjä ei ymmärrä valmistusvuo- den ja aikakauden välistä eroa tai miksi aikakausissa ei ole valmiina kokonaisia vuosikymmeniä tarjolla	2	T4, T7, T9	30
Kokonaan sisältyvät tulokset vs. kaikki tulokset, eroa ei ymmärretty	2	T7, T9	20
Ei korosteta eikä näytetä käytettyä hakusanaa hakutulostiedoissa	2	T1, T5	20
Ei korjaa hakua ”tarkoititko” vaiht- toehdolla (esim. penkkarit)	2	T1, T10	20
Linkki, joka ohjaa muualle, aukeaa hakutulosten päälle	2	T7, T9	20
Aikakauden kuvadiagrammin laa- juus 0:sta alkaen hämmentää, liu- kuva rajaus ei muutenkaan toimi kiireisessä työssä	2	T3, T10	20
Kuvaketta klikkaamalla ei pääse eteenpäin	1	T7	10
”Lisää hakuryhmä” tarkennetussa haussa ei ole ymmärrettävä	1	T3	10
Pikkukuvan puuttuminen hakutu- loksesta	1	T6	10
Ei huomannut ”takaisin hakutulok- siin” vaihtoehtoa	1	T7	10

Etusivun palkkia katsoessaan usealle toimittajalle heräsi kysymys, miten haku kannattaisi aloittaa ja mitä on mahdollista saada hakutulokseksi. Aamulehden toimittajilla hakuun vaikutti se, että heidän omassa arkistossaan haetaan erikseen kuvia ja kirjoitettuja juttuja. Siksi muutamat toimittajat kyselivät, saako tulokseksi kuvia vai tekstiä. Ongelmana oli myös epätietoisuus siitä, kuinka ajankohtaista aineistoa Finnasta löytyy. Arveltiin, ettei haulla saada kirjoitettuja juttuja tai että palvelu sisältäisi tuoreita kuva-aineistoja. Joitakin mietitytti aineiston mahdollinen laajuus, sillä esimerkiksi paikallisuus koettiin tärkeäksi kirjoitettavien juttujen kannalta ja he halusivat kokeilla, löytyykö Tampereen koskevaa aineistoa. Kolmas ongelma liittyi käytettäviin operaattoreihin: tarvitseeko niitä käyttää ja ovatko ne englanniksi vai suomeksi. Yksi toimittajista, joka oli tottunut jäsentelemään hakuaan, mietti katkaisumerkin (*) toimivuutta sivustolla (ks. T8 lainaus). Hän haki aluksi ilman katkaisumerkkiä, mutta sen lisätyään sai hieman enemmän hakutuloksia. Hän painottikin, että haun itsessään on ohjeistettava hakijoita täytettäessä hakupalkkia tai kokeiltaessa eri hakuja. Ei riitä, että hakuun annetaan neuvoja vasta sitten, kun tuloksia ei saada. Lisäksi hän painotti, että vanhemmille ihmisille, joilla ei ole kokemusta monimutkaisista hakulausekkeista, pitää selkeästi kertoa, miten haussa toimitaan. Jos tietynlaista aineistoa ei löydy, he saattavat päätellä, ettei sitä ole lainkaan sivustolla ja lopettavat haun siihen. Erillisiä ohjeita sivustolla luetaan harvoin, mutta jos ne integroidaan osaksi hakua, ohjeet auttavat hakijaa tehokkaammin.

T8: ”Se, mitä mä toivoisin tämmöisissä hakukoneissa, on se, että kerrotais se, et miten täytyy näitä hakusanoja kirjoittaa, nyt mä lähdin ihan vaan kokeilemaan itse, et voinko laittaa perusmuodossa näitä, [- -] kun se on äärimmäisen tärkeää se hakusanajuttu varsinkin kun ihmiset, jotka ei oo tottunu tekeen hakuja niin [- -] nehän kirjoittaa perusmuodossa et ne ei koskaan ajattele et niiden pitäis tehdä jotain tämmösii. Nyt sieltä tuli näköjään kolme hakutulosta lisää, kun laitoin noi tähdet.”

Kun toimittajat pääsivät vauhtiin hakemisessa, haun rajaukset haittasivat hakua, jos toimittaja unohti sisällyttää siihen aiemmin tekemänsä rajaukset. Ongelmia ilmeni myös, jos toimittaja säilytti aiemmat rajaukset, jotka vaikuttivat seuraaviin hakuihin. Ongelma piili siinä, ettei aluksi huomattu rajauksien sisällyttämistä. Ajateltiin, että hakujärjestelmä säilyttää ne automattisesti muokattaessa hakua. Toimittajia ärsytti lähteä hakemaan rajauksia uudelleen hakutuloksenäkymän vasemmasta laidasta. Ne, jotka olivat tehneet saman virheen aiemminkin, huomasivat aivan viime hetkellä unohtaneensa rajauksien sisällyttämisen ja ehtivät jo vahingossa painaa hae-nappulaa. Toinen oletamus oli se, että rajaukset poistuisivat, jos poistaa hakulausekkeen ja kirjoittaa sen tilalle uuden. Varsinkin vähemmän hakupalveluita käyttäneet hämmästelivät, miksi he eivät saa tuloksia ja heillä kesti kauemmin huomata, että edelliset rajaukset kummittelivat edelleen mukana. Kuitenkin heidän oli helpompaa poistaa rajaukset, eikä heille tullut turhaa työtä hakulausekkeen uudelleenmuotoilussa. Samat toimittajat

myös nostivat herkemmin esiin sen, että kiireisessä toimittajan työssä heillä ei olisi aikaa lähteä rajailemaan hakua, vaan he haluaisivat saada aineistoa tehokkaasti käyttäen muutamaa hakusanaa.

Haun rajausvaihtoehdot koettiin hyödyllisiksi ja monipuolisiksi. Osa toimittajista ei ollut tottunut rajaamaan hakuaan valitsemalla eri kategorioita, kuten *organisaatio* ja *valmistusvuosi*, joten se ei ollut heille luontevin tapa hakea. He kuitenkin oppivat nopeasti käyttämään eri rajauksia ja pitivät niitä kohtuullisen toimivina. Joidenkin mielestä rajauksissa oli hankala tehdä eroa valmistusvuoden ja aikakauden välillä (ks. kuva 3). Valmistusvuosi ihmetytti osaa myös sanavalintana, mutta sen pääteltiin tarkoittavan esimerkiksi valokuvan ottoajankohtaa. Ero termien välillä selvisi viimeistään hakua tehtäessä.

Enemmän hämmennystä aiheutti, ettei aikakausi-rajauksessa ollut kunnolla tarjolla erilaisia valmiita paketteja, kuten 1960-luku, 1970-luku ja niin edelleen, vaan annettiin yksittäisiä päivämääriä eri tavoin merkittynä. Lisäksi hakiessa ongelmallista oli se, että hakupalkkiin kirjoitettuna 1960-luku tai aikaväli 1960–1969 ei antanut tuloksia. Syynä on ilmeisesti se, että hakutehtäviin rajatussa kokonaisuudessa Tampereen Pyynikkiä koskettaviin kuviin ei ole kuvailtu sanaa 1960-luku, eikä haussa toimi rajauksen käyttö, vaan se pitää erikseen laittaa valmistusvuosi-rajaukseen. Toimittajat harmittelivat tätä ja ihmettelivät, miten edetä, kun valmistusvuosi ei aluksi sanonut käsitteenä mitään ja aikakausi tuntui heistä selkeämmältä hakua ajatellen. Löydettyään valmistusvuosi-rajauksesta mahdollisuuden kirjoittaa vuodet hakukenttiin itse, toimittajista oli lopulta selvintä hakea tällä rajauksella. Kuitenkin seuraava hämmennyksen aihe oli valinta, jossa pyydetään valitsemaan ”kaikki tulokset” tai ”aikavälille kokonaan sisältyvät tulokset” (ks. kuva 3). Toimittajat päätyivät valitsemaan jommankumman, mutta eivät siltikään ymmärtäneet, miten tämä valinta oli vaikuttanut hakuun. Tämä on ongelmallista, koska toinen valinta jättää herkästi osan aineistosta näyttämättä, jos ei valitsekaan kaikkia tuloksia. Myöskin aluerajauksesta eräs toimittajista otti Tammelan, mutta ilmeisesti se ei kohdistunut Tampereen Tammelaan, joten hakutulokset jäivät vähäisiksi.

Kuva 3. Valmistusvuosi ja aikakausi

Muutammat toimittajat eivät myöskään huomanneet, missä hakusana varsinaisesti ilmeni tuloksessa. Haku saattoikin tuottaa jotain ihan muuta, mitä tavoiteltiin. Eräs toimittaja haki nettiin liittyviä kuvia ja hakutuloksiin ilmestyi valokuvia Mannanmäen muistomerkistä. Kuvailutietoihin sisältyi ilmaus ”netti sanoo” ja tämä aiheutti hakutilanteessa sekaannuksen, kun hakusana ei näkynyt hakutuloksissa, eikä sitä myöskään korostettu hakutuloksen tiedoissa (ks. kuva 4). Kyseinen toimittaja toivoi hakusanojen erottuvan selvemmin tuloksista niin että näkisi heti, mihin haku oikein kohdistui. Ilmeni myös, että muutamia hakusanoja, esimerkiksi ”vloggaaja/vlogaaja” ja ”penkkarit” eivät tuottaneet lainkaan hakutuloksia. Vloggaajista ei ole mitään mainintaa koko Finnassa, mutta toimittajan mielestä tuloksissa voisi silti olla vaihtoehto ”tarkoititko...”, joka ehdottaisi jotain muuta sanaa. Tämä tuli olennaiseksi, kun toinen toimittaja haki sanalla penkkarit. Hakutuloksissa ei silloin ehdotettu, että käytössä on vanhanaikaisempi sana *penkinpainaajaiset*. Toimittaja kuitenkin tajusi tämän itse ja korjasi virheensä.

Mannanmäen muistomerkki

E.M. Staf, valokuvaaja 1938

Aineistotyyppi:	Kuva
Organisaatio:	Museokeskus Vapriikki
Kokoelma:	HM Staf
Inventaarionro:	HM Staf:2:1128
Kuvaustiedot:	1938-1938 Mannanmäki, Stafilla kuva v. 1937, netti sanoo , että tehty 1938 Hämeenkyrö, Suomi E.M. Staf, valokuvaaja
Aiheet:	muistomerkkikuvat kansalaissota metsät muistomerkit näkötorit LISÄÄ ▼

Kuva 4. netti-hakusanan antama tulos ("netti sanoo" korostettu jälkikäteen punaisella)

Kun toimittaja sai hakutuloksessaan linkin, joka vei Tampereen museoiden Siiri -tietokantaan, aukesi linkki Finna-sivuston päälle (ks. liitteet 6 ja 7). Selailtuaan aikansa Siiriä toimittaja olikin jo hukannut Finnan näkyvistä. Ongelma oli siinä, että linkki ei auennutkaan välilehteen. Lisäksi tämä loi illuusion siitä, että toimittaja olisi vielä samalla sivustolla. Kun kysyin häneltä erikseen, huomasiko hän siirty-neensä Siiriin, toimittaja ihmetteli, että mihin?

Osa toimittajista kokeili tarkennettua hakua. Siinä tarjolla oleva aikajana koettiin aika turhaksi, koska se oli turhan laaja. Rajausta lähti nollasta ja toimittaja ehdottikin, että se kannattaa aloittaa siitä vuodesta mistä oikeasti on aineistoa esimerkiksi 1700-luvulta tähän päivään. Toinen tarkennetun haun ongelma oli hakuryhmä, koska on olemassa joku hakukentän lisäys, niin ryhmän lisäämiselle ei nähty tarvetta. Lisäksi sen tarkoitus ei käynyt ihan selväksi.

Yhdelle toimittajalle jäi epäselväksi, miten hakutuloksen tiedoista päästään takaisin hakutuloksiin, sillä tämä kohta oli hänestä merkattu liian pienellä. Osa toimittajista tuntui käyttävän mieluummin selaimen omaa paluunappia. Myös kuvakkeet tuottivat ongelmia hakutuloksia tarkasteltaessa. Yksi toimittajista oletti, että niitä painamalla pääsisi hakutulokseen (hakutuloksissa näkyvä symboli, joka edustaa aineistotyyppiä). Toinen toimittaja piti välttämättömänä, että kaikesta aineistosta on oltava kuva tarjolla, muuten sitä ei katsota ollenkaan.

4.3 Aineiston käyttöönottoon liittyvät ongelmat

Aineiston käyttöönottoon liittyvät ongelmat ovat käytettävyydestä saaduista tuloksista kaikin keskeisimpiä. Ne ovat lähimpänä ongelmia, joiden kanssa toimittajat kamppailevat ylipäätään työelämässä. Tehtävä 4 keskittyi aineiston varsinaiseen haltuunottoon ja jatkokäyttöön. Aineiston käyttöönoton ongelmia ilmeni myös aiemmissa tehtävissä toimittajien kysyessä, miten saan kuvan tai aineiston käyttöni. Tämän tyyppisiä ongelmia löytyi 14 kappaletta (ks. taulukko 8). Kaksi ongelmista oli katastrofaalisia ja toiset kaksi merkittäviä. Vähäisiä ongelmia oli yhteensä yhdeksän ja minimaalisia yksi.

Taulukko 8. Aineiston käyttöönottoon liittyvät ongelmat

Ongelma	Vakavuus (1-4)	Ongelman esiintyminen (T = toimittaja)	Esiintymien prosenttiosuus (n = 10)
Toimintaohjeiden puuttuminen ja sekaavuus (miten saa kuvan käyttöön tai yhteyttä organisaatioon s-postilla/soittamalla/linkin kautta) keskeyttää kuvan hankintaprosessin ja ohjaa umpikujaan	4	T1, T2, T3, T4, T5, T6, T7, T8, T9, T10	100
Hintatietojen puuttuminen, ei ole selvää onko kuva maksuton vai maksullinen	4	T1, T2, T3, T4, T5, T6, T7, T9, T10	90
Käyttöoikeudet/ehdot (kuvaan voi liittyä käytön rajoituksia - lue lisää) liian laveasti ja epämääräisesti ilmaistu	3	T2, T5, T6, T7, T8, T9, T10	70
”Verkossa saatavilla” ohjaa harhaan siinä luulossa, että aineisto olisi joko suoraan saatavilla, linkin kautta tai vapaasti käytettävää	3	T2, T3, T4, T6, T7, T10	60
Vesileima häiritsee kuvan katselua tai käyttöönottoa	2	T1, T2, T8, T9, T10	50
Suppeat tiedot kuvasta (resoluutio, keitä kuvassa on, mitä siinä tapahtuu, missä jne.)	2	T1, T2, T5, T8, T9	50
Lähetä sähköpostiin/vie tietue, oletetaan, että saa painokelpoisen kuvan s-postiin	2	T1, T2, T6, T7, T10	50
Käyttöoikeudet ovat liian piilossa, niiden pitäisi olla selkeästi esillä	2	T1, T2, T4, T7, T9	50
Pelkkä lisenssikoodi sellaisenaan ilman selkeää ohjeistusta saako kuvaa käyttää vai ei, ei kuvaa tarpeeksi hyvin käyttöoikeuksia	2	T2, T3, T7, T10	40
Toimittajan työtä ajatellen: aineistoa ei saakaan suoraan käyttöön tai osa onkin vapaata ja osa ei, latistaa käyttökoke-musta	2	T1, T2, T3, T10	40
Pienet kuvat, ei voi ottaa suoraan käyttöön julkaisussa tai häiritsee katselua	2	T2, T4, T5	30
Kirjallisten aineistojen haun kannalta harmillista oli, jos ei ollut tarjolla saatavuustietoja tai linkkiä aineistoon	2	T3, T8	20
Ei ole mitään aika-arvioita kuinka kauan kestää saada kuva käyttöön	2	T6, T10	20
”Samankaltaiset teokset” ei ole kovin informatiivinen jos on useita kohteita lähes samalla nimellä	1	T3	10

Vakavin ja samalla keskeisin aineiston käyttöönottoa koskeva ongelma oli toimintaohjeiden puuttuminen ja sekavuus: miten kuvan saa käyttöön tai miten yhteydenotto organisaatioon tapahtuu? Aina, kun tämä ongelma ilmeni, se keskeytti kuvan hankintaprosessin tai johti umpikujaan. Toimittajat joutuivat suurimmaksi osin arvailemaan, miten yhteydenotto tapahtuu, kun harva sai eteensä mitään oikeasti konkreettista. Ainoat tapaukset, joissa oli mahdollisuus edetä, olivat Tampereen kaupungin Siiri -tietokantaan vievä linkki ja Helsingin kaupunginmuseon kuvaileva lisenssi, jossa opastettiin, miten aineistoa saa käyttää (ks. liitteet 3 ja 6).

Ongelmia aiheuttivat toimintaohjeiden puuttumisen rinnalla myös käyttöehtojen laveus ja epäselvyys siitä, maksaako aineiston käyttö jotakin. Toimittajille oli tärkeää saada tieto nopeasti. Sitä ei useinkaan lähdetä varta vasten etsimään, koska tästä aiheutuu ylimääräistä vaivaa ja ajanhukkaa. Käyttöehdot eivät antaneet mitään konkreettista toimintaohjetta ja ylipäättään ne tyrmättiin itsestäänselvyyksinä toimittajien ja muun median työntekijöiden kannalta (ks. liite 5).

T5: ”*Kuvaan voi liittyä käytön rajoituksia, tää ei sano kyllä mitään, aivan turhaa pölinää, me tiedetään kaikki, että jokaisella kuvalla on käyttöoikeudet ja et se tekijänoikeuden suoja on tällä hetkellä semmoiset 70 vuotta.*”

Kuva-aineistoon suhtauduttiin myönteisesti, mutta tilanne mutkistui heti, kun piti selvittää sen käyttömahdollisuudet. Esimerkiksi Kansanarkiston ja Työväenmuseo Werstaan kohdalla mainittiin kyllä aineiston tarjoava organisaatio, mutta siihen se sitten jäikin. Käyttöehdoissa oli vain mainittuna, että käyttöön saattaa liittyä rajoituksia, mikä ei ohjannut toimittajia tehtävässään eteenpäin.

T3: ”Kansanarkisto tarjoaa tän kuvan, nyt, en tiedä, tästä ei ilmene nyt et miten tän kuvan saisi käyttöönsä [- -] ”kuvan käyttöön voi liittyä käytön rajoituksia” lukee tässä eli tässä nyt, meni nyt vähän niin kun umpikujaan, Kansanarkisto ei nyt kerro että mitä mä voin tällä kuvalla tehdä, täältä ei löydy täyskokoista versioo, et ei pysty käyttään [- -] jompikumpi noista [kuvista] olis erittäin hyvä, mutta ikävä kyllä tossa ei oikein ilmene, mitä niille voi tehdä.”

Maksullisuudesta olisi halunnut tiedon yhdeksän kymmenestä osallistuneesta toimittajasta. Heistä oli epäselvää, mikä aineisto on maksullista ja mikä maksutonta. Osassa kuvien tiedoissa ei ollut kunnolla edes mainittuna niiden lisenssejä tai käyttöehtoja, joten oli mahdotonta tietää, onko kyseessä vapaa tai käyttörajoitettu aineisto. Ainoa selkeä vinkki maksullisuudesta oli vesileima kuvan päällä, mutta sen koettiin häiritsevän kuvien katselua ja pikkukuvien tallentamista muistiin omalle koneelle (ks. liite 4). Moni toimittaja kummasteli tiedon puutteellisuutta jo sillä perusteella, että käyttöoikeudesta on helppo kertoa, joko saa käyttää vapaasti tai sitten ei.

T7: ”Jos jotain kerran myydään, niin lihalla pitää olla kilohinta. [- -] Et jos niitä halutaan myydä ja ilmeisesti halutaan, niin sit se kannattaa olla tässä Finnassa, palvelisi asiakasta kaikkein parhaiten, et se on asiakaslähtöistä, voi olla se, että siinä on taustalla semmoinen arkistointiajatus ja museaalinen ajatus et se vaikuttaa siihen miten ne pannaan ylös, ei ole yhtään häpeällistä kertoa hintoja ja se maksullisuus-kohta.”

T7: ”Kun ajattelee, et kuvia tarjolla, aika usein palveluissa on salasanojen takana kaikkee tämmöstä, jos halutaan suojata syystä tai toisesta, et se kerrotaan hyvin selkeästi, et mitkä ne käyttöoikeudet sillä kuvalla on. Et noilla kansainvälisillä kuvapalveluilla saattaa olla, että kuvaa saa käyttää vain Yhdysvalloissa, se tuodaan hyvin selkeästi esiin, eikä sitä kätketä. Se on nykyaikana hyvin tärkeä asia, et se vois olla aikaisemminkin, toki toi tossa lukee, mutta ei sitä huomaa, en tässä puhuessani huomannut. [- -] Kuvapäällikölläkin on aika usein se kysymys että saako sitä käyttää, et se on yks peruskysymyksiä.”

T9: ”No ehkä tässä saisi olla, onko näitä kuvia oikeus käyttää vai oikeus vaan kattella? Et jos päätyy tämmöiselle sivulle, kivahan on vaan kattellakin, mutta jos ajattelen työn kannalta niin tarttis sen käyttöoikeuden tai tiedon siitä, koska nythän mä joutuisin sit soitamaan Vapriikkiin ja kysymään.”

T10: ”Mistä mä saan sen, jos haluan ladata tän itselleni? Voinks mä ladata tän ees itselleni vai pitääkö mun soittaa Työväenmuseo Werstaaseen ja pyytää voittekste lähettää tän mulle? Tämmöseen kohtaan kaipaisin tässä työssä selkeempää infoo just siitä miten toimia jos haluan tän ja maksaaks tää jotain ja saanko mä sen sähköisessä muodossa itselleni nyt vai pitääks mun odottaa? Sen oon huomannut et kaikenlainen viive käy ihmisten hermojen päälle ihan hirveesti, kukaan ei haluais odottaa yhtään juuri.”

Toimittajien haastatteluista selvisi, että osa kyselee kuva-aineistoista sähköpostitse ja osa puhelimitse. Kuitenkin varsin selkeästi nousi esiin, että heidän on silloin otettava huomioon jutun kiireellisyys. Juttu lähetetään painoon illalla, joten seuraavaan päivään ei ehdi odottaa, ellei kyseessä ole jokin laajempi kirjoitus, johon on annettu muutama päivä enemmän aikaa. Suurin osa jutuista on kiireellisiä, ja silloin toimittajat päätyvät aineistoon, joka on saatavilla heidän käyttöönsä vapaasti ja vaivatta. Maksullisten kuvien kohdalla he ovat tottuneet siihen, että hintatiedot ja muut oleelliset tiedot ovat helposti saatavissa, koska kuvapäälliköltä pitää kysyä lupa maksullisen kuvan käyttöön. Hän ei aina ehdi selvittämään kaikkea itse ja mitä enemmän toimittaja on itse ottanut selvää kuvasta, sitä nopeammin se voidaan tilata. Toimittajat harmittelivat myös sitä, ettei ole annettu mitään aika-arviota siitä, milloin kuvan saa käyttöön.

”Verkossa saatavilla” -kohta ohjasi toimittajat väärään luuloon siitä, että aineiston saisi myös välittömästi käyttöön. Hakutuloksia tarkasteltaessa ihmeteltiin, miksi aineisto ei olekaan saatavilla, edes niin, että siitä voisi ladata omalle koneelle kuvan alkuperäisen version. Toisaalta kuvat, joissa oli

vapaitakin käyttölisenssejä, ovat sellaisenaan aivan liian pieniä käyttöön ja kutistuvat lehdessä viimeistään postimerkin kokoisiksi. Vaihtoehdot ”Lähetä tietue sähköpostiin” ja ”vie tietue” ohjasivat myös harhaan, koska ensimmäinen oletus niistä oli, että kuvasta saisi silloin käyttökelpoisen version.

T3: ”Tää ”verkossa saatavilla”, ruksitin sen, muttei yhtään kyllä lähteny pois. [- -] Pitääks tää nyt paikkansa, kun meen tuonne Työmuseo Werstaan kuviin ja otan kuvan niin tässä ei ainakaan oo mitään linkkiä mihinkään sähköiseen aineistoon, ja jos otan tosta, en mä löydä täältä mitään reittiä, mistä mä saisin tän kuvan, et mä en tiedä toimiiko toi suodatus ”verkossa saatavilla” sitten kuitenkin, tai sitten en osaa käyttää.”

Juttujen kirjoittamisen kannalta toimittajat toivoivat, että hakutuloksessa olisi mahdollisimman hyvin kuvailtu kaikki mahdolliset hyödylliset tiedot, esimerkiksi resoluutio, mitä kuvassa tapahtuu, keitä siinä on, missä ja milloin. Jos valokuvan taustatiedot puuttuvat, valokuva ei ole kovinkaan hyödyllinen jutun kannalta. Valokuvassa pitää olla jotakin tunnistettavaa, esimerkiksi maamerkki. Siinä tapauksessa valokuvaa voisi käyttää erilaisissa *ennen ja nyt* -jutuissa.

Hyödyllisinä pidettiin samankaltaisia teoksia, joita tarjottiin hakutuloksen rinnalla. Kuitenkin tämä kohta jäi osalta toimittajista täysin huomaamatta. Toimittajat, jotka huomasivat ”samankaltaiset teokset” -kohdan arvioivan sen hyödylliseksi, jos haluaa selailla useita samantyyllisiä kuvia, mutta etsii vaikkapa tietynlaista kuvakulmaa. Ongelmana oli se, että suositukset sisälsivät muita samannimisiä kuvia tai teoksia. Hyödyllisempää olisi ollut, jos tuloksista olisi näytetty myös kuvat.

Toimittajat, jotka testasivat myös muiden kuin kuva-aineistojen löytyvyyttä olisivat halunneet, että artikkeleihin ja opinnäytteisiin olisi pääsy linkin kautta tai että niistä voisi ladata pdf-tiedoston omalle koneelle talteen tai luettavaksi. Joistakin aineistoista ei myöskään ollut saatavuustietoja, joten ne koettiin ongelmalliseksi. Ylipäättään kuva-aineistojen hakemisessa heitä askarrutti se, että muutakin relevanttia aineistoa voisi olla saatavissa Finnan kautta, mutta hakujärjestelmä ei kerro riittävän selvästi, mistä sen saisi käsiinsä.

4.4 Yleiset ja terminologiaan liittyvät ongelmat

Yleisiin ongelmiin on listattuna ne ongelmat, joita on ollut vaikea rajata tietynlaiseen kategoriaan. Näihin lasketaan myös sellaiset käsitteet, joita toimittajien on ollut vaikea ymmärtää. Yleisiä ja terminologiaan liittyviä ongelmia oli 7 kappaletta (ks. taulukko 9). Osiossa oli yksi katastrofaalinen ongelma ja kolme vähäistä ongelmaa ja kolme minimaalista ongelmaa.

Taulukko 9. Yleiset ja terminologiaan liittyvät ongelmat

Ongelma	Vakavuus (1-4)	Ongelman esiintyminen (T = toimittaja)	Esiintymien prosenttiosuus (n = 10)
Epäselvä termi: tietue	4	T1, T2, T3, T4, T5, T6, T7, T8, T9, T10	100
Aineiston tarjoajien nimet kuten Aila, Doria ja Siiri eivät sellaise- naan kerro paljoakaan käyttäjille	2	T2, T3, T7, T9	40
Haluttu tieto on piilossa linkin ta- kana	2	T5, T7, T9	30
Virkamiesmäisyys	2	T4, T5	20
Liian pitkät tekstit, joita ei ole jä- sennetty (kuvan/aineiston omissa tiedoissa)	1	T7	10
Epäselvä termi: relevanssi	1	T10	10
Käyttäjä olettaa, että kun on mer- kitty ”vähemmän” tekstiä olisi pal- jon tarjolla	1	T9	10

Tietue-sanank kaikki toimittajat kokivat joko täysin epäselväksi, kummalliseksi, erikoiseksi tai virkamiesteriksi. Osa toimittajista kuitenkin päätteli sen liittyvän jotenkin tietoon. Samaan ongelmaan kuuluivat erilaiset palveluiden nimet kuten Aila, Muusa, Doria ja Siiri. Vaikka testaukseen osallistui Aamulehden toimittajia, ei voinutkaan ennalta olettaa, että kaikille heistä Tampereen museoiden Siiri-tietokanta (<http://siiri.tampere.fi/>) olisi tuttu. Osa ihmetteli, että mikä ihmeen Siiri, kun he päätyivät hakutuloksesta Siirin sivuille linkin kautta. Toimittajat toivoivat, että nimi avattaisiin selkeämmin, esimerkiksi Tampereen museoiden kuvatietokanta Siiri. Toimittajille sai myös testauksen aikana kertoa, mikä on Dorian ja Ailan tarkoitus.

Osa toimittajista kritisoi sitä, että aineistoon johti liian monta polkua linkin kautta tai että tieto, kuten käyttöehdot olivat vasta linkin takaa saatavilla. He olivat huolissaan ajankäytöstä ja tehokkuudesta. Eräs linkki ei toimittajalla auennut Muusa-palveluun, joten sellainenkin koettiin riskiksi käytön kannalta.

Ongelmana pidettiin myös sitä, että hakutulokset tarjoavat joskus jäsen telemätöntä tekstiä, joka jää lukematta, vaikka se tarjoaisikin tärkeää tietoa kuvien käyttöehdoista, kuten esimerkiksi kuvassa 5. Hakutulokset saattoivat myös tarjota liian vähän tietoa. Testauksessa ilmeni tilanne, jossa toimittaja ei käsittänyt opasteen ”enemmän – vähemmän” tarkoitusta. Kun opasteeseen jäi sana ”vähemmän”, hän ajatteli, että tekstiä kuuluisi olla enemmän tarjolla, kun toiminto näytti hänelle vain yhden piilossa olleen kuvailevan sanan.

Kuvan käyttöoikeudet: CC BY 4.0

Finna-palvelussa julkaistuja Helsingin kaupunginmuseon kuvia voi käyttää vapaasti, myös kaupallisessa käytössä. Kuvan yhteydessä on mainittava kuvaaja (jos tiedossa) ja Helsingin kaupunginmuseo. Finnassa näytettävät kuvat lisensoidaan Nimeä 4.0 Kansainvälinen (CC BY 4.0) -lisenssillä. Palvelussa näytettävät kuvat eivät ole painolaatuisia. Jos tarvitset painolaatuisen kuvan tai sinulla on muuta kysyttävää, ota yhteyttä Helsingin kaupunginmuseon kuva-arkistoon: <http://www.helsinginkaupunginmuseo.fi/kuva-arkisto>

Kuva 5. Kuvan käyttöoikeudet

Yksi toimittaja ei täysin ymmärtänyt hakutuloksissa sanaa *relevanssi* ja jätti kokeilematta, mitä sen takaa paljastuisi. Hänen mielestään olisi parempi, näyttää suoraan yksi vaihtoehto tai kuvata jollakin muulla sanalla hakutulosten järjestys.

4.5 Freelancerin löytämät käytettävyysoingelmat

Freelancer-toimittajan vastauksia tarkastellaan erikseen tässä luvussa, koska hän oli käyttänyt aiemmin Finnaa projektinsa ja juttunsa työstöön. Näin ollen hänen käytettävyysoingestauksensa oli vapaampi

kuin Aamulehden toimittajilla. Hän myös kiinnitti huomiota hieman eri asioihin, koska hänen työtapansa toimittajana ovat kiireettömämpiä.

T11: ”Yleensä teen pienempiä juttuja, mut jos on näitä isompia niin se on semmonen jäävuori, et se huippu on näkyvissä ja se on se juttu ja kaikki muu vedenalainen osuus, mun pitää käydä se läpi. Et se muuten, mä en saa sitä kirkastettua sitä, se on aika iso työ siihen lopputulokseen nähden monta kertaa. Jotenkin ei osaa jättää sillai puolitiehen jos vielä jotain vaan löytyy. Kirjallisuudenkin [- -] etsin ne nimikkeet netistä ja sitten tilaan et kyllähän se netti ilman muuta on se tietolähde, et sieltä löytyy se mikä saattais käsitellä aihepiiriä tai ihmiset. Useimmiten löytyy sitten asiantuntija.”

Freelancerina hän ottaa itse paljon valokuvia ja hänelle on kertynyt niitä jo omankin arkiston verran. Kun hän tekee juttuja eri lehtiin, nämä lehdet tarjoavat hänelle joko kuvaajan tai sitten maksavat kuva-aineiston käytöstä koituvat kulut. Kuitenkin hän hyödyntää myös digitaalista, vapaasti saatavaa kuva-aineistoa, mutta on silloin hyvin tarkka lähteestä. Finna on toimittajalle tuttu vuodesta 2012 lähtien ja hän on käyttänyt sitä satunnaisesti. Finnaan hän on aina päätenyt Googlen kautta ja testauksen myötä hän haki aineistoa ensimmäisen kerran Finnan omassa hakujärjestelmässä.

Toimittaja kertoi käyvänsä usein perinteisissä arkistoissa ja museoissa. Kuitenkin hän kuvaili maakunta-arkistossa käyntiä ahdistavaksi, koska aineisto pitää ensin tilata luettelon kautta, odottaa aineiston saapumista ja sitten annetaan aikaraja aineiston käytölle arkiston tiloissa. Kotioloissa työn pystyy pilkkomaan, eikä aina tarvitse lähteä uudelleen tilailemaan ja muistella, että mihin jäikään. Hakujärjestelmistä hän oli huomannut saavansa hyvin hyödyllisiä dokumentteja myös kummallisilla hakusayhdistelmillä.

T11: ”Se on niin miljoona kertaa helpompaa, kaikki avoin data, kun se on kerran suomalaisten tarpeisiin, miks sitä haudotaan jossain arkistojen hyllyillä? Mäkin huomaan et oon koko ikäni käyttänyt arkistoja ja kirjastoja ja mulla on kuitenkin kulttuurialan humanistinen koulutus ja mä silti, oon peukalo keskellä, et miten tää juttu nyt menikään ai tässä on tällasia luokkia ja nyt mun pitäis tietää. Se on kuitenkin niin että ajattelee, että se hakusysteemi [- -] toimis sillai et voisit hakee väljästi ettei tarttis hakee sillai tarkasti, niin sit se on niin paljon helpompi lähteä perkaamaan sieltä.”

Varsinaiset käytettävyysongelmat, joita testauksen myötä ilmeni, koskettavat seuraavia asioita. Toimittaja haluaisi saada haun kautta käsiinsä sanomalehtiä eikä pelkästään artikkeleita. Hän ihmetteli, miksi Finnasta ei löydy sanomalehtiarkistoa, kun se on Kansalliskirjaston palvelu (ks. <http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti>). Hänelle haun rajauksilla ei ole niin väliä, kunhan saa käyttökelpoista aineistoa. Esimerkiksi organisaatio, joka aineiston tarjoaa, ei ole pääprioriteetti, vaan hän kiinnostuu

ensin aineistosta ja sen jälkeen siitä, mistä sen saa käsiinsä. Toisena suurena aineistoon pääsyn ongelmana on, että hän haluaisi lukea henkikirjoja, joita Kansallisarkisto tarjoaa käyttäjille vapaaseen käyttöön, mutta jostain syystä Finnan kautta ei pääsekään suoraan käsiksi alkuperäiseen asiakirjaan. Hän oli ollut mukana seminaarissa, jossa oli menty Finnan kautta etsimään henkikirjoja. Seminaarilaisia oli hämmästyttänyt, tarvitseeko Finnaan rekisteröityä erikseen saadakseen käyttöönsä aineistoa, kun siihen on helpompi päästä suoraan Googlen tai Kansallisarkiston kautta.

T11: ”En mä tämmöisenä maallikkona ymmärrä, ei noi auta mua mitään et tämmöinen aineisto on, jos mä menisin ton Finnan kautta niin ajattelisin et aa toi on olemassa ja mun pitää matkustaa sinne, mun mielestä siellä pitäis olla se että tämä löytyy tällaisesta osoitteesta, kyllä se linkki pitäis olla suoraan, sit jos ne ei voi sitä suoraa linkkiä laittaa niin kertoo et on saatavilla tässä osoitteessa, koska toi hämmentää.”

Toimittajaa harmitti myös, kun kuvan tiedoissa on ainoastaan annettu tieto ”6x6” kuvan koosta, mutta ei resoluutiota tai tarkempaa kuvailua siitä, onko kyseessä kunnollinen painokuva. Myös hänelle sana *tietue* oli outo. ”Lähetä tietue” -kohdan hän tulkitsi niin, että lähettämällä tiedot sähköpostiin, sieltä näkisi kuvan koon. Jos kuvalla kerran on vapaa käyttöoikeus, hänestä se pitäisi myös saada ottaa yksiselitteisemmin käyttöön kuin klikkaamalla kuvan päältä ”tallenna kuva”. Hakutuloksissa freelancer huomasi, ettei ”vanhimmat ensin” (relevanssi) -hakuvaihtoehto toiminut oikein. Eri-ikäiset hakutulokset olivat sekaisin hakutuloksissa, vaikka erikseen on olemassa kohta sille, haluaako nähdä aineistot siinä järjestyksessä, kun ne on laitettu Finnaan nähtäville. Haku kohdistui Kristiinankaupunkia koskeviin kuviin. Hintatietojenkin pitäisi freelancer-toimittajan mielestä näkyä, jos tehdään kerran kauppaa. **T11:** ”Tottakai se hinta pitäis olla, kyllä se pitäis olla, enhän mä voi ostaa mitään, jos en tiedä hintaa, vaikka ne onkin yleensä kohtuullisia.”

Finnan hän näki hyödylliseksi lähteeksi erilaisiin historiallisiin dokumentteihin. Valokuvataiteen museon hän halusi ehdottomasti mukaan, koska sieltä saisi valtavasti kuva-aineistoa. Hänen mielestään Finnan ylipäättään tarvitsisi laajentua, jotta se palvelisi käyttäjiä kunnolla.

T11: ”Jotta tää palvelis oikein kunnolla niin sitten täytyis, pitäis olla semmonen että kaikki olis mukana siinä. Et silloin toki varmaan nyt kun katon tätä, ja jos tarttisin vapun vietosta/talvisodasta jotain niin hakisin Googlessa, mutta menisin ehkä vielä tänne kattoon et löytyiskö tarkemmin, et ei Googlestakaan kaikki tuu.”

Historiaa hän piti ylipäättään arvossa ja arveli ihmisten innostuvan siitä, kun asioita aletaan nostaa paremmin heidän tietoisuuteensa.

T11: ”Mua on kiinnostanut museot ja arkistot, ajattelisin et se et avaa arkistoa jossain jutussa niin varmasti se herättää kiinnostusta ylipäänsä, et ihmiset herää, nää on niin kun mielenkiintoisia paikkoja nää arkistot, mun mielestä se palvelu se avoimuus palvelee näitä sinne ehkä paikan päällekin sitä porukkaa sitten menee. - - Se saattaa innostaa monia johonkin omaan juttuunsa, et kun ne näkee niitä muiden. Menneisyys on jotenkin tosi kiehtovaa.”

4.6 Positiiviset kommentit käytettävyydestä

Nielsenin vakavuusluokittelun mukaan havainnot, joiden mukaan käytettävyyssongelmia ei ole, voidaan merkitä taulukkoon antamalla niille numeeriseksi arvoksi nolla (Nielsen 1993, 103). Kuitenkin tarkastelun yksinkertaistamiseksi en käytä numeerisia arvoja, vaan esitän tulokset tekstimuodossa. Toimittajat esittivät positiivisia kommentteja testauksen aikana ja niitä tuli lisää loppuhaastattelussa.

Suurin osa toimittajista ei ollut kuullut Finnasta ennen testausta. Kuitenkin vastaanotto oli hyvin myönteinen. Finna luvattiin pitää mielessä ja kollegalle vinkattaisiin palvelusta sitten, kun tämä tarvitsisi sellaista aineistoa, mitä Finnasta voisi löytyä.

T10: ”Etusivulla, musta on ihan hauska, että tässä on tällaiset poiminnot, ettei tää oo sellanen hirveen virallisen näkönen, tylsä etusivu jossa kerrotaan vaan tylästi, että mikä tää nyt on ja sit saat loput itsekseks ottaa selvää. Et musta on hauska et on noi nostot ja niistähän voi ihminen saada jotain virikettä johonkin toiseenkin ajatukseen, että harhautuu sillai hyvällä tavalla niin, kun sivupolulle et toi on hyvä.”

Etusivun vaikutelma oli suurimmalle osalle toimittajista hyvin selkeä. Isoa ja selkeää hakupalkkia ja monipuolisia haun rajauksia keuhuttiin, kun niihin oli päästy paremmin sisään. Kuitenkin hakua käyttämällä suurin osa toimittajista pääsi nopeasti perille toiminnallisuudesta. Positiivinen maininta tuli muun muassa siitä, että kuvia voi hakutuloksissa selata kuvasta kuvaan. ”Verkossa saatavilla” -vaihtoehto koettiin aina positiiviseksi ja sen toivottiin olevan haun oletusarvo. Hakupalkin antamat ehdotukset hakulausekkeeseen koettiin hyväksi apuvälineeksi ja samoin myös hakutuloksissa oleva ”katso myös” -osio, silloin kun ne huomattiin. Ensikertalaiselle ”haulla löydät” -vaihtoehto on hyvin tärkeä. Se kertoo, mitä palvelusta voidaan lähteä etsimään. ”Kokoelmien helmiä” ja ”aikajana” -osioista myös pidettiin, vaikka ne nähtiinkin tarpeettomaksi toimittajan työn kiireellisyyden takia. Hakutuloksissa informatiiviseksi koettiin myös aineistolajin, julkaisuvuoden ja tekijän maininta. Lisäksi aineistotyyppien symboleita pidettiin selkeinä.

Palvelun vahvuudeksi nähtiin se, että se on aitiopaikka muistiorganisaatioille esitellä aineistojaan. Kuvat ja mahdollisesti tulevaisuudessa videot ja muut äänitteet koettiin kaikista hyödyllisimmäksi aineistoiksi. Yksi toimittaja perusteli tätä niin, että Googlesta tulee haettua kirjallista aineistoa, mutta

Finna voisi tarjota muuta historiallisesti tärkeää aineistoa ja lähteenä se koettaisiin luotettavammaksi kuin hakisi kuvia vain Googlen kuvahakua käyttäen. Videoita ja äänitteitä voisi upottaa linkkien avulla verkkojulkaisuihin esimerkiksi jonkun historiallisesti merkittävän henkilön menehdyttyä.

Yksi toimittajista mainitsi, että jos lehtiarkistoista on karsittu paperilla olevaa kuva-aineistoa, Finna voisi tarjota pääsyn tämän tyyppiseen digitalisoituun aineistoon. Samalla hän mainitsi, että jotkin elämänaalueet ovat myös sellaisia, mistä on vähemmän otettu kuvia lehtiarkistoon, joten palvelusta haettaisiin todennäköisesti niitä.

Digitaalisen aineiston tarjoamista pidettiin hyvänä suuntana. Skannatessa tekstiä, esimerkiksi vanhoja asiakirjoja, olisi ehdottoman tärkeää, että *ctrl + f* -hakutoiminto tekstin sisällä toimii. Toimittajien työssä digitaalisuus nopeuttaa tiedonsaantia, eivätkä taustatyöt jää tämän takia liian suppeiksi. Lisäksi toimittajien työympäristö on hektinen ja muuttuva, joten kaikenlainen palveluiden notkeus ja selkeys parantavat myös heidän työskentelyään. Vapaus ja luotettavuus koettiin myös tärkeiksi arvoiksi ylipäätään.

T10: ”Kun on hirveän monia eri organisaatioita niin vaikuttaa järkevältä, että hakee vain kerralla kaikista. Et jos hakee vapunviettokuvia niin saa tavallaan koko Suomen vapunviettokuvia, se kuulostaa hirmu järkevältä.”

5 KOHTI KÄYTETTÄVÄMPÄÄ FINNAA

Finna-tiedonhakupalvelua kehitetään jatkuvasti ja asiakasliittymään tehtyjä muutoksia voi seurata Finna-wikin kehityskierrosten tilannekatsauksista, joita julkistetaan normaalisti kolmen viikon välein (ks. <https://www.kiwi.fi/display/Finna/Toiminta>). Laaja päivitys sivustolle tehtiin 22.3.2016 ja päivityksen yhteydessä osa tutkimuksessa havaituista ongelmista on korjaantunut ja osaan toiminnoista on tullut muutoksia. Kansallisen digitaalisen kirjaston uutistiedotteessa mainitaan, että aineistojen hakua on kehitetty. Esimerkiksi hakutuloksista voi valita näytettäväksi kaikki taideteokset ja lisätä hakutuloksiin mukaan myös esineet, joten molempia hakuryhmiä voi tarkastella samanaikaisesti. *Hakuehdotus*-valikkoa on myös paranneltu ja hakua pystyy kohdentamaan monipuolisemmin. Tärkeintä tämän testauksen kannalta on se, että palvelusta näkee helpommin kuvan käyttöoikeustiedot ja pystyy lataamaan täysikokoisen kuvan suoraan, jos sellainen tarjotaan. VuFind2-versio avattiin myös tuotantokäyttöön. (KDK; Finna-wiki.)

Luvussa 5 tarkastellaan, mihin toimittajat voisivat käyttää Finnaa ja miten kuva-aineiston käyttöön-ottoa voisi parantaa. Selvitän myös itse, miten testauksien jälkeen tehdyt päivitykset ovat muuttaneet Finnan käytettävyyttä käymällä läpi Finna-hakua toimittajalta saadun hakuesimerkin avulla. Luvun 5 lopussa on toiveita Finnan sisältämiin aineistoihin ja mitä Finna voisi kehityksessään ottaa huomioon.

5.1 Mihin toimittajat voisivat käyttää Finnaa?

Suurin osa osallistuneista toimittajista piti Finnaa oivallisena palveluna ja lähteenä historiallisia juttuja varten. Toimittajat painottivat, että uutisoinnin keskittyessä ajankohtaisuutisointiin, Finnan käyttö saattaa jäädä enimmäkseen kulttuuritoimittajille ja tämä riippuu myös valittavasta aiheesta. Tampereen alueelta löytyi kiitettävästi kuva-aineistoa. Sitä voitaisiin hyvin hyödyntää, esimerkiksi jos kyseessä olisi jokin paikkaa koskeva juttu, joka käsittelisi sitä, kuinka maisema on muuttunut. Myös erilaiset tapahtumat juttuaiheena nousivat esiin, esimerkiksi kukkaisviikkojen, valoviikkojen, penkkareiden tai vapun vieton muuttuminen. Suurimmalle osalle toimittajista tuli mieleen, että vanhoista kuvista voisi tehdä jonkinlaisen kuvagallerian, koosteen tai jopa verkkonäyttelyn.

Toisena vaihtoehtona Finnan käytössä nousi vahvasti esiin taustoittavan aineiston etsiminen. Omaan juttuaiheeseen liittyvässä hakutehtävässä annoin toimittajille vapaudet tarkastella myös muita aineistoja kuin kuvia ja he olivat vaikuttuneita siitä, kuinka paljon erilaista aineistoa löytyy. Jotkin kirjat ja artikkelit alkoivat heti kiinnostaa ja osa toimittajista mainitsi, ettei heillä olisi ongelmaa mennä esimerkiksi yliopistoon tai kaupunginkirjastoon aineiston hankkimiseksi käsiin. Osa kuitenkin sanoi

suoraan, ettei heillä ole aikaa käyttää kirjaston palveluita. Digitaalisuus olisi siis kuitenkin työn kannalta tehokkaampi vaihtoehto ja toivottiin, että aineistoa olisi mahdollisimman paljon saatavana sähköisenä. Osa käyttäisi Finnan aineistoa tunnelmointiin. Palvelusta voisi hakea esimerkiksi 1900-luvun aikakausia koottuina paketteina, jolloin voisi syntyä myös hyviä juttuaihteita.

Vaikka Tampere-aiheisia kuvia löytyikin eniten Siiri-kuvapalvelun tarjoamana, haku antoi muidenkin osallistuvien organisaatioiden aineistoja. Tätä pidettiin hyvin tärkeänä, kun tavoitteena on yhdistää Suomen arkistoja, museoita ja kirjastoja. He eivät pitäneet yhtään hullumpana ideaa, että kaiken tiedon äärelle pääsisi ikään kuin yhtä reittiä ja mielellään niin, että sen saisi vielä käyttöönsäkin samasta palvelusta.

Toimittajat näkevät Finnassa potentiaalia myös muuhun kuin lehtijulkaisuun. Yksityishenkilötkin voivat olla kiinnostuneita tekemään oman jutun, julkaisemaan blogissa, omilla verkkosivuillaan tai Facebookin ryhmissä. Myös omakustannekirjailijoille Finnasta voi löytyä arvokasta aineistoa.

5.2 Kuva-aineiston käyttöönoton parantaminen: ”Tieto lisää käyttöä”

Jo ensimmäisestä käytettävyydestä lähtien toimittajat toivoivat parannuksia kuva-aineiston käyttöön saamiseksi. Aineiston löytäminen on vasta ensimmäinen askel eikä vielä lupaus siitä, että kuva päätyisi julkaisuun. Valintaan vaikuttavia tekijöitä ovat käyttöoikeudet, kuvan saamisen prosessin nopeus ja helppous, hinta-laatu-tarve ja myös kuvan koko ja resoluutio.

Ensimmäisellä testaavalla toimittajalla oli heti hyvä idea siitä, miten aineistoihin saataisiin selkeät käyttöohjeet (”Toimi näin”), jossa olisi vaiheittain kerrottuna, miten aineiston saa käyttöön (esimerkiksi numeroiden 1–5 vaihetta). Eri tapaukset olisi huomioitu esimerkiksi niin, että ilmoitettaisiin, miten toimitaan, jos kuva-aineistoa otetaan median tai henkilökohtaiseen käyttöön. Huomioon olisi myös otettava se, onko kyse verkkojulkaisusta, paperijulkaisusta vai onko kaikki oikeudet kenties ostettava kerralla, jos levikki on laaja. Jos kuvaa ei saisi ottaa vapaaseen käyttöön, tulisi ilmaista 1) selvästi *kuvan-tarjoajan nimi* 2) *hinta* 3) *linkki, sähköpostiosoite tai puhelinnumero* yhteydenottoa varten 4) *kuinka kauan käsittelyyn menee aikaa* ja 5) *kuvan koko/resoluutio -tieto* julkaisua varten. Jo kuvien hakutuloksen voisi sisältyä jokin havainnollinen (väri)symboli, joka kertoisi, että tämä aineisto olisi saatavilla helposti verkosta. Vaihtoehtoisesti ”Verkossa saatavilla” valinta muutettaisiin kokonaan sellaiseksi, että se osoittaa aineiston olevan maksutonta ja vapaasti käytettävää. Ostoskorin kuvakkeella voitaisiin puolestaan ilmaista maksullisuutta. Yksi toimittaja kertoi, että esimerkiksi Ateenumilla on ollut sivuillaan taulukko, josta käyvät ilmi hintatiedot sen mukaan, mihin tarkoitukseen

kuvaa haluaa käyttää ja millainen levikki on. Jokin samantapainen taulukko voisi olla hyvin hyödyllinen myös Finnassa.

Yhteydenottotiedoissakin on vaihtelevuutta sen mukaan, miten toimittaja on tottunut toimimaan. Jotkut pitivät sähköpostia nopeana vaihtoehtona, mutta toisten mielestä sähköpostin ongelmana on se, ettei vastauksen saapumisen ajankohtaa voi ennakoida. Puhelinsoitto oli usealle toimittajille ainoa tapa hoitaa asioita ja muutamat kokivat linjoilla odottelun työajan tuhlaamiseksi. Kuitenkin kiireellisessä tilanteessa puhelinsoitto koettiin luonnollisimmaksi yhteydenottotavaksi. Ehdotettiin myös, että Finnassa voisi olla viesti tai chat-palvelu sivuston alareunassa, jos ei onnistu löytämään aineistoa tai on epätietoinen käyttöoikeuksista. Finnaan voisi myös lisätä nappulan ”Aineiston tilaus”.

Tärkeää olisi, että Finnassa näkyisi hyvin selkeästi, että mikä on vapaasti käytettävää ja mikä ei. Käyttöoikeuksien selkeys nähdään tärkeäksi muillekin kuin kaupallisille toimijoille. Tavallinen käyttäjä voisi linkittää tai laittaa kuvia omille verkkosivuilleen huoletta, jos olisi selvää, miten tulisi toimia. Yksi toimittaja totesikin, että maksuton kuvapankki olisi kullannarvoinen. Tärkeintä olisi se, että toimittajalle tulee vähemmän vaivaa, kun välttyy odottelulta ja neuvottelulta kuvan tarjoajan kanssa. Maksullisuus ei aina ole ratkaiseva tekijä, vaan ylipäättään prosessi kuvan saamiseksi käyttöön. Jos tilaaminen näyttää vähänkään monimutkaiselta, kuva jätetään hankkimatta. Jos juttua työstetään illalla kahdeksan jälkeen, on liian myöhäistä lähteä tilaamaan kuvaa. Jos aikaa on 1–3 päivää työstää juttua, tilanne muuttuu. Maksullisuutta ymmärrettiin myös siinä mielessä, että kuvien ylläpito maksaa ja arkistonhoitajan ja kuvan ottajan on saatava palkka työstään.

Toimittajia hyödyttää myös, jos kuva-aineistot on kuvailtu tarkasti. Valokuvat, joita ei pysty liittämään mihinkään kontekstiin ovat heille turhia. Näissä asioissa toimittajat pohtivat, onko lisätietoa mahdollista saada tarjoavasta organisaatiosta vai onko näkyvillä kaikki mahdollinen tieto.

Sosiaalisen median jakomahdollisuutta toivottiin myös. Nimenomaan sellaista, että käyttäjä voisi tehdä haun kuvista omia koosteita ja pystyisi jakamaan niitä eteenpäin. Koosteen tekeminen onnistuisi esimerkiksi niin, että hakutuloksista suoraan voisi tehdä koosteen ja jakaa sen. Siihen voisi ilmestyä valmiiksi alkutekstiksi vaikkapa ”kokoelmien helmiä”. Yksittäisen kohteen jakaminen ei toimittajista ole niin mielekästä ja etusivun ”Kokoelmien helmiä” -osio koettiin liian laajaksi. Tällä ratkaisulla saisi käyttäjiä tutustumaan Finnaan. Esimerkiksi Facebookissa on paljon ryhmiä paikkakunnittain, joissa jaetaan vanhoja valokuvia.

”Uutta Finnassa” oli yhdestä toimittajasta hyvin näppärä hakutoiminto ja hän toivoi sen olevan näkyvämmällä paikalla. Finnan etusivulla voisi lisäksi olla ajankohtaista-palsta, johon tiedotettaisiin uusista aineistoista ja siitä, mitkä aineistoa tarjoavat organisaatiot tai tahot ovat liittymässä Finnaan esimerkiksi kolmen viikon päästä.

Helsingin kaupunginmuseon kuvatiedot (ks. liite 3) olivat oikeastaan ainoita, joissa käyttöoikeuksien ilmaisu ja lisenssitiedot olivat toimittajien mieleen. Se herätti toimittajissa mielikuvan tehtävien tasalla olemisesta; on otettu selvää ja määritelty, että kuvia saa käyttää myös kaupallisessa käytössä. Tieto koettiin sellaiseksi, että se ohjaa eteenpäin ja on suhteellisen hyvin ilmaistu. Linkki oli hyvä lisä. Kritiikkiä annettiin kuitenkin kirjoitusasusta, joka olisi saanut olla vieläkin selkeämpi. Lisenssiehtojen kuvailua tärkeämpää on yksikertaisesti kertoa suomeksi, saako kuvaa käyttää vai ei. Osa lisenssitiedoista oli nimittäin suomennettu hyvin epämääräisesti tai sitten ne veivät englanninkieliseen Europeana-palveluun. Lisäksi kuvakohtainen selvitys on parempi kuin yleinen tieto. Perusteena tälle oli myös se, että yleisissä käyttöehdoissa mainitaan vain laveasti, miten tulisi toimia, tarkemmat ohjeet vievät aina paremmin eteenpäin.

5.3 Päivitetyn Finna-haun läpikäynti: mitä on jo korjattu ja mitä on jäänyt korjaamatta?

Käytettävyydestäukset toteutettiin keväällä 2015 ja sen jälkeen Finnaan on tehty päivityksiä, jotka ovat muuttaneet Finnan toiminnallisuutta. Tässä osiossa käydään läpi kuvanhakuprosessi Finnassa ja samalla selviää, mihin ongelmiin on saatu päivityksiä ja mitkä ongelmat ovat edelleen korjaamatta.

Tein tarkastelun itse, koska olen aiemminkin tehnyt heuristisen evaluoinnin Finna-sivustosta (ks. Kallinen 2014). Peilaan omia havaintojani, toimittajien käyttäjäkokemuksia sekä löydettyjä käytettävyyso ongelmia päivitettyyn Finna-hakuun. Käytän työssäni Marjo-Riitta Aitan (2004) laatimaa heuristiikkalistausta, jonka hän esitti pro gradu -tutkielmassaan ”Suomalaisten yleisten kirjastojen web-sivujen sisältöjen käytettävyyden tarkastelu”:

- 1) Käytä käyttäjille tuttua kieltä, älä kirjastoalan terminologiaa
- 2) Noudata websuunnittelun konventioita ja tee sivustosta sisäisesti yhdenmukainen
- 3) Tee tekstistä helposti silmäiltävää ja luettavaa huomioiden tietokoneen näytöltä lukemisen erityisvaatimukset
- 4) Tee linkeistä selkeästi normaalista tekstistä erottuvia, tee vierailuista linkeistä vierailemattomista linkeistä selkeästi erottuvia ja tee linkkiteksteistä sellaisia, että niistä on helppo päätellä, minne linkit johtavat
- 5) Tue käyttäjien vapaata liikkumista selkeillä ja ymmärrettävillä navigointimekanismeilla
- 6) Minimoi kuvitus ja sijoita multimediaesitykset erillisten linkkien taakse

- 7) Huomioi esteettisyys ja minimalistisuus web-sivujen suunnittelussa ja käytä värejä hillitysti
- 8) Huomioi erityisryhmät

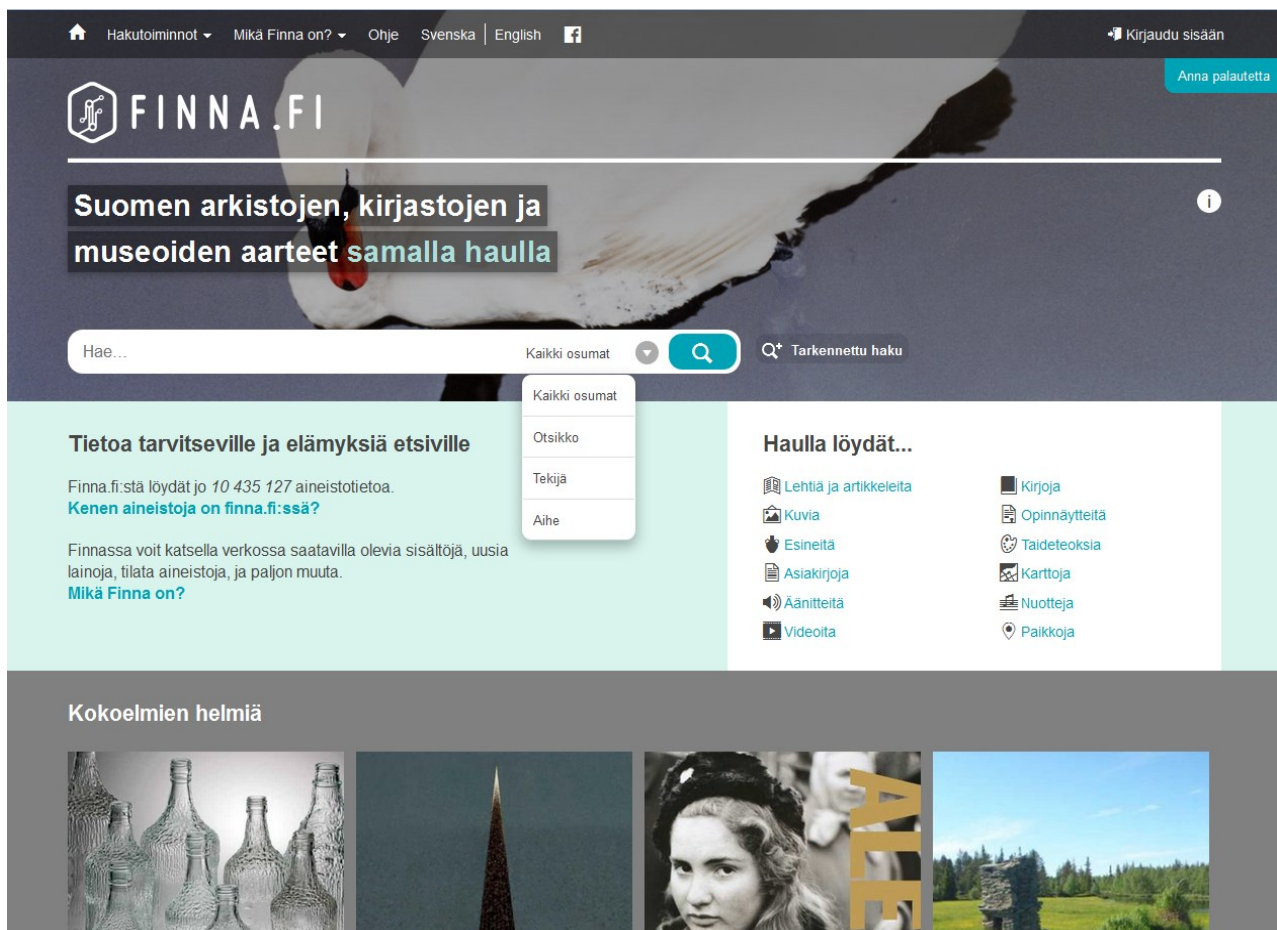
Koska listaus on laadittu erityisesti yleisiä kirjastoja ajatellen, siinä on paljon elementtejä, jotka sopivat nimenomaan Finnan tarkasteluun. Valitsin Aitan (2004) listauksen myös sen vuoksi, että se on paljon tarkempi kuin kymmenen heuristiikan lista (ks. Nielsen 1995).

Kuvahakuesimerkkinä toimii toimittajan T4 omassa haussaan valitsema kuva, ”Lapset vappuna kalliolla”, jonka hän olisi ehdottomasti halunnut vappu-aiheiseen juttuun mukaan. Hän perusteli valintaansa näin:

T4: ”Voiko tuollaista värimailmaa olla enää; harmaa kallio, aivan täydellinen asetelma, mun ei tarts kirjottaa muuta kuin vappuruno, kuinka vahva lapsuuden muisto. Oma kamera ei ollut niin hyvä, mutta sukulaisilla oli ja lapsuudenkuvat saimme heiltä. [- -] Pyynikin kallio, neitseellisyys. Tää on niin kuin satukirjasta, tää vois olla lehdessä, vaikka kuinka isona!”

Tarkastelin kuvahakua etusivulta lähtien, testausten vaiheita mukaillen. Finnan etusivu ei ole juuri-kaan muuttunut keväällä 2015 tekemieni testausten jälkeen (ks. kuva 6). Muutoksia on tullut lähinnä ylä- ja alanavigointipalkkiin, termistöön ja hakuvaihtoehtoihin. ”Haualla löydät” -osio ja ”Aikarajaus-haku” ovat pysyneet toiminnallisuudeltaan aivan samana. ”Kokoelmien helmiä” -esittelypalkki ei enää liiku ja valikoima on hiukan täydentynyt. Navigoinnin vaihtoehdot ”Mikä Finna on?” ja ”Ketkä ovat mukana?” ovat nyt lähestyttävämpiä, kun ne on aseteltu kysymysten muotoon.

Esittelytekstiä on hiottu aiemmasta selkeämmäksi ja jaksotetummaksi. Kuitenkin uusi teksti ohjaa hieman harhaan, kun verkossa saatavilla osuus ei ole vielä kukaan automaattisena valintana ja se myös antaa olettaa, että aineistoon pääsisi suoraan käsiksi myös käyttömielessä. Kuitenkin suoran käytön mahdollisuus kumotaan sillä, että puhutaan vain aineiston katselusta. Viittaukset lainaamiseen vievät myös ajatukset liikaa kirjastoihin ja aineiston tilaus tuntuu epämääräiseltä, jos ei kerrota organisaatiokontekstia. (Voi tilata aineistoa, mutta mistä?)

Kuva 6. Finnan etusivu (kuvakaappaus 13.5.2016)

Aloitettaessa haku hakupalkin kautta, se ehdottaa myös jäsennellymmiin eri vaihtoehtoja hakuun (ks. kuva 6). Hakupalkki ei enää tarjoa pitkää listaa siitä, mitä Finnasta voi hakea, vaan siihen on keskitetty neljä vaihtoehtoa. Uskon tästä olevan hyötyä toimittajille, koska haun avustaminen ja selkeyttäminen tuntui heistä hyödylliseltä. Uudelle hakijalle ei kuitenkaan vieläkaan selviä, miten kannattaa lähteä hakemaan ja pitääkö käyttää operaattoreita vai ei. Etusivulta löytyvä ”Ohje” -osio ei välttämättä houkuttele puoleensa. Tehokkaampi ratkaisu on esimerkiksi haun alle ilmestyvä ”Tarkoititko” -osio, jota ei enää ole piilotettu ”Ei hakutuloksia” -osion yhteyteen (ks. kuva 7). ”Järjestä” -kohdassa oleva *relevanssi* on edelleen näkyvissä, mikä ei välttämättä myöskään vetoa hakijaan, jos termi ei ole tuttu.

Haku: lapset vappuna kalliolla

Tarkoititko: lapset vappuna kalliolla » [lapset vappuna kalliola](#)

Näytetään 1 - 20 / 58

Näytä Tiedot ja kuvat ▼

Järjestä Relevanssi ▼

Tuloksia sivulla 20 ▼

Rajaa hakua

☐ Verkossa saatavilla

Toimiala

Organisaatio

Aineistotyyppi

► Kirja	25
Nuotti	15
► Kuva	13
Lehti/Artikkeli	1
► Muu	1
Esine	1
► Opinnäyte	1
► Taideteos	1

Tekijä

Kieli

Lapset vappuna kalliolla

1960–1969

Aiheet: 1; "...kalliot..."

Tampereen kuorot **vappuna** Näsinkalliolla

 Kuva

Pekka Kosonen

1951

Aiheet: 1; "...kalliot..."

vapunviettoa; retki Lepaan Vahopäähän vappuna

 Valokuva

“...Lepaa henkilökuntaa, henkilökunnan **lapsia** ja opiskelijoita kokoontuneena Vahopään kallioille...”

Merimiespukuinen poika kallioilla

 Kuva

Axel Tammela

1.5.1910

Aiheet: " ...kalliot..."

Kuva 7. Haun ”lapset vappuna kalliolla” tulokset

”Rajaa hakua” tarjoaa nyt korostetusti aineistotyypppejä ja valmistusvuoden rajausta (ks. kuva 8). Ne eivät aiemmin erottuneet yhtä selvästi kuin keväällä 2016. Valmistusvuoden kohdalla kuitenkin edelleen on hämäävä ”Kaikki tulokset” ja ”Aikavälille kokonaan sisältyvät tulokset”. Niiden välisen eron huomaa vain kokeilemalla näitä hakuvaihtoehtoja. ”Verkossa saatavilla” ei ole vielä kukaan automaattinen optio, joten se voi jäädä raksittamatta, jos kohtaa ei huomaa. Valituista haun rajauksista on nyt poistettu väriä, mikä tekee niistä entistä huomaamattomampia. Kuitenkin valinta näkyy myös aineistotyyppin alla, mikä selkeyttää sitä, mikä kohta kategoriasta on valittuna. ”Säilytä rajaukset” -valinta on kiinnitetty hakupalkkiin, kun rajauksia on tehty, joten se erottuu myös selkeämmin.

Rajaa hakua

☐ Verkossa saatavilla

Aineistotyyppi: Valokuva ✕

Toimiala ▾

Organisaatio ▾

Aineistotyyppi ▴

- Kirja 24
- Nuotti 15
- ▼ Kuva 13
 - Valokuva ✓
 - Kuva 3
- Lehti/Artikkeli 1
- Muu 1
- Esine 1
- Opinnäyte 1
- Taideteos 1

Tekijä ▾

Aihe ▾

Sallitut käyttötavat ▾

Aikakausi ▾

Valmistusvuosi ▴

- **Päivitä**

Bar chart showing production years: 1940, 1950, 1960, 1970, 1980.

☒ Kaikki tulokset

☐ Aikavälille kokonaan sisältyvät tulokset

Alue ▾

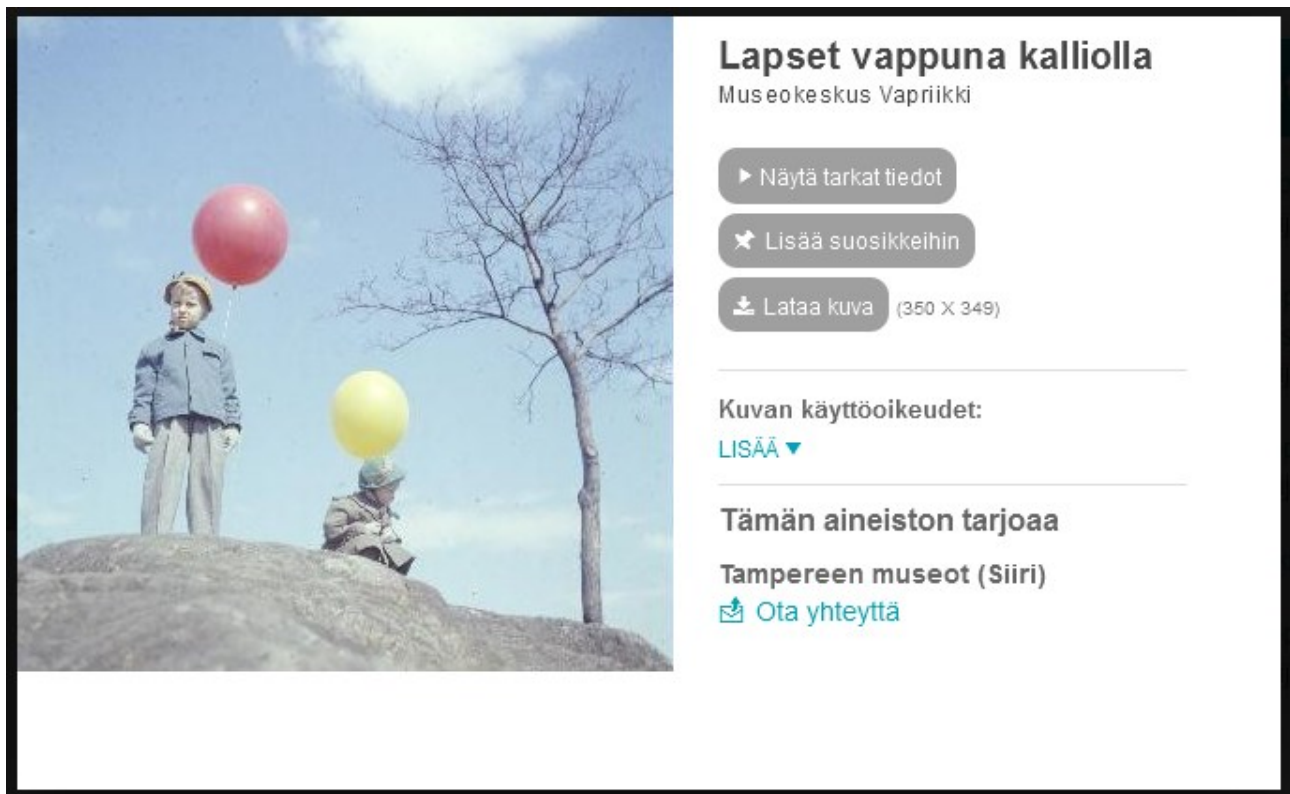
Uutta Finnassa ▾

Kuva 8. Haun rajausvaihtoehdot

”Sallitut käyttötavat” on odotettu korjaus siihen, mitkä aineistot ovat vapaasti käytössä ja mitkä eivät. Vaihtoehtojen alla on nyt kerrottuna, että rajain toimii toistaiseksi vain kuvilla ja muilla visuaalisilla verkkoaineistoilla ja että lähde ja tekijä on nimettävä. Kuitenkaan se ei ole vieläkaan niin selkeä ja erottuva kuin voisi toivoa. Käyttötapoja ovat: 1) *Saa muokata, myös kaupallinen*, 2) *Muutoksia tekemättä, myös kaupallinen*, 3) *Saa muokata, ei-kaupallinen*, 4) *Muutoksia tekemättä, ei-kaupallinen* sekä 5) *Luvanvarainen käyttö / ei tiedossa*.

Kun rajausvaihtoehtoissa ilmaistaan erikseen ”sallitut käyttötavat” ja ”verkossa saatavilla”, tulee vaihtelusta sekava. Toimittajat ehdottivat, että verkossa saatavien aineistojen kohdalla ilmoitettaisiin esimerkiksi suoraan sallitut käyttötavat (vapaasti käytettävä verkkoaineisto, käyttöoikeudellinen/rajoitettu verkkoaineisto). Nyt ”sallitut käyttötavat” -vaihtoehto ei erotu yhtä paljon kuin ”verkossa saatavilla” -osuus, jonka olettaisi yksiselitteisesti tarkoittavan, että aineistoa pääsee käyttämään digitaalisessa muodossa. Vaikka valitsisi sallituista käyttötavoista ensimmäisen vaihtoehdon (saa muokata, myös kaupallinen), on rajausten vaihtoehto ”verkossa saatavilla” raksittamaton. Se johtaa päätelmään, että haun antamat aineistot eivät ole digitaalisesti ladattavissa tai vapaasti käytettävissä, vaikka käyttötapa olisikin valittuna. Valinnat antavat siten ristiriitaista tietoa. Ehdottaisin, että ”verkossa saatavilla” -kohta poistettaisiin hämäämästä hakua tai muutettaisiin nimeltään kuvaavammaksi, esimerkiksi *digitaaliset aineistot* ja sen lähellä olisi sallitut käyttötavat. Ainoassakaan testaustilanteessa ”verkossa saatavilla” -valinnan raksittaminen ei tuonut suuriakaan muutoksia hakuun ja sen toivottiin olevan automaattinen ominaisuus, koska ”ei-saatavilla” olevia aineistoja ei katseltaisi muutenkaan. Siten sallituissa käyttötavoissa ”Luvanvarainen käyttö/ei tiedossa” -otsikkoteksti arvottaa aineistoja liikaa ja osa käyttäjistä todennäköisesti jättää katsomatta kokonaan kyseisen osion. Herääkin kysymys, mitä merkitystä sellaisella aineistolla on tämänkaltaisessa palvelussa?

Kuvaa pääsee tarkastelemaan aina kahta reittiä ja tämä vaikutti myös testaajien havaintoihin hauissa. Kuvan otsikkoa klikkaamalla pääsee suoraan kuvan tietoihin, mutta klikattaessa kuvaa, se aukeaa haun päälle selailunäkymään, jossa kuvia voi alkaa käydä läpi vasen–oikea nuolien avulla (ks. kuva 9). Tietue-sana on hävinnyt kokonaan ja se on jo merkittävä parannus hakutoimintojen ymmärrettävyyteen. Kun kuva aukeaa suurempaan selailunäkymään, voidaan havaita, että ”lataa kuva” ja ”lisää suosikkeihin” on päivitetty näkymään. ”Lataa kuva” kertoo myös kuvan koon, mikä oli toivottu ominaisuus. Kuvan käyttöoikeudet polku on edelleen ihan yhtä epäselvä, sillä se kertoo LISÄÄ-valinnan alla, että *kuvaan voi liittyä käytön rajoituksia* ja kehottaa tutustumaan myös käyttöehtoihin. Käyttöehdot on selostettu yhtä laveasti kuin aiemmissa versioissa, vaikka niitäkin on muotoiltu uudelleen (ks. kuva 10).

Kuva 9. Hakutulos avattuna suurempaan näkymään

Käyttöehdot

Aineistojen käyttöä koskevat seuraavat ehdot:

- **Kuvat:** Joidenkin aineistojen kohdalla Finnassa on kuva esimerkiksi museoesineestä, taideteoksesta tai valokuvasta. Jos haluat julkaista tällaisen kuvan tai käyttää kuvaa julkisessa yhteydessä, noudata kuvan yhteydessä ilmoitettuja käyttöehtoja. Jos käytät kuvaa julkisesti, kuvan tekijä ja lähde on yleensä mainittava. Ota yhteys aineiston Finnaan tarjonneeseen organisaatioon, jos tieto kuvan käyttöoikeuksista puuttuu tai olet epävarma oikeudestasi käyttää kuvaa. Jos haluat käyttää kirjan kansikuvaa, lähetä tiedustelu Finnan [yleisellä palautelomakkeella](#).
- **Digitaaliset aineistot:** Digitaalisten aineistojen kohdalla Finnassa on linkki aineistoa hallinnoivan organisaation sivustolle. Näillä sivustoilla oleviin aineistoihin voi liittyä lakiin tai sopimuksiin liittyviä oikeuksia tai rajoituksia. Oikeuksista ja rajoituksista kerrotaan sisältöjä hallinnoivien organisaatioiden sivustoilla.
- **Kuvailutiedot:** Hakutulosten yhteydessä esitettäviä kuvailutietoja voi pääsääntöisesti käyttää vapaasti. Poikkeuksen muodostavat kuvailutietoihin sisältyvät tiivistelmätekstit, kirjojen takakansitekstit ja Finnan käyttäjien tuottamat kuvailutiedot, joihin voi kohdistua kolmansien osapuolten tekijänoikeuksia.

Kuva 10. Aineistojen käyttöehdot

Kuvien yhteydessä ei näytä olevan riittävästi informaatiota, jonka avulla kuvaa tarvitseva pääsisi etenemään helposti. Finna siirtää vastuun organisaatioille, mutta ei ojenna auttavaa kättä niin, että tarjottaisiin vaikkapa linkki tai puhelinnumero organisaatioon. Tämä on hyvin hämäävää jo senkin vuoksi, että digitaalisten aineistojen käyttöehtojen mukaan Finna tarjoaa linkin aineiston tarjoavan organisaatioiden sivuille. ”Tämän aineiston tarjoaa” -osiossa ilmaistaan tarjoavan organisaation nimi ja ”ota yhteyttä” -vaihtoehto (ks. kuva 11 ja 12). Se avaa sähköpostin lähettämiseen oman viestinäkymän, mutta mitään muuta linkkiä organisaatioon ei ole tarjottu. ”Ota yhteyttä” voi olla joillekin hyvä apu, mutta se ei oikeastaan kerro siitä, että kuka viestin käsittelee ja kuinka nopeasti (ks. kuva 12). Verkkomaailmassa kyseisen kaltaiset ratkaisut ovat yleensä otsikoitu ”Ota yhteyttä asiakaspalveluun” tai vastaavaa, mutta niissä ei ole annettu takeita siitä, milloin viestiin vastataan. Useimmat toimittajat olivat tottuneet ottamaan yhteyttä puhelimitse palvelun tarjoajaan, koska sähköpostiin tulevia vastauksia saattaa joutua odottamaan ja joskus on niin kiire, että soitto on varmempi vaihtoehto. Sen vuoksi Finnan olisi tarjottava suora yhteystieto-linkki organisaatioon.

Ihmetyttää myös, miksi linkki esimerkiksi Siiri-tietokantaan on poistettu. Informaatiota on vähennetty, sillä aiemmin pääsi tarkastelemaan Siirin omia sivuja, mistä löytyy arvokas hintatieto hieman sivustoa selailemalla. Nyt ei ole pääsyä tähän tietoon, vaikka toimittajat kokevat sen hyödylliseksi, mikäli kuva ei ole saatavissa käyttöön maksutta.

Takaisin hakutuloksiin

1 / 58

Lisää suosikkeihin
 Läheta sähköpostilla
 Vie viite
 Viitetiedot
 QR-koodi

Lapset vappuna kalliolla

Aineistotyyppi: Kuva

Organisaatio: Museokeskus Vapriikki

Kokoelma: TKA

Inventaarionro: TKA:dia:148

Kuvaustiedot: 1960-1969
tuntematon
Tampere, Suomi

Aiheet: [ilmapallot](#)
[kalliot](#)
[lapset \(ikään liittyvä rooli\)](#)
[lastenvaatteet](#)
[päällysvaatteet](#)
[LISÄÄ ▾](#)

Kuvan käyttöoikeudet:
Kuvaan voi liittyä käytön rajoituksia.

[► Katso myös käyttöehdot](#)

Tämän aineiston tarjoaa
Tampereen museot (Siiri)
[Ota yhteyttä](#)

Katso myös

["Lapsuuden nautinnot"](#)
Tekijä: William Lomax

[Vappukuva, tytöt vappupallojen kanssa](#)
Tekijä: Pekka Kosonen

[Vappukuva, Lapset ja vappupalloja](#)
Tekijä: Pekka Kosonen

[Poikia Aleksanterin kirkon puistossa](#)

[Vappukuvia, lapset leikkivät](#)
Tekijä: Ensio Kauppila

Kuva 11. Tiedot hakutuloksesta

Ota yhteyttä ✕

Ota yhteyttä: Museokeskus Vapriikki / Tampereen museot (Siiri)

* Lähettäjän sähköpostiosoite:

* Viesti:

Lähetä

Kuva 12. ”Ota yhteyttä” -viestikenttä

Kuvan tiedoissa on samat kuvailutiedot kuin aiemmin, mutta näkymää on selkeytetty. Kuitenkin pettymyksekseni sain huomata, ettei ”tallenna kuva” -vaihtoehtoa ole kuvan tiedoissa. Vain harva testaajina toimineista toimittajistakin päätyi katselemaan kuvaa klikkaamalla sen isoon näkymään auki. Tieto on nyt piilossa toisessa kuvanäkymässä, vaikka kuvailutietojen tarkoitus on, että kaikki tiedot löytyvät nimenomaan sieltä. ”Katso myös” -osio ei ole muuttunut. ”Lähetä sähköpostilla” -kohta on edelleen hieman epäselvä, koska se ei kerro, että mitä lähetetään. Viitetietojen vienti on varmasti hyödyllinen vaihtoehto esimerkiksi opiskelijoille.

5.4 Mitä Finnalta toivotaan?

Toimittajat ehdottivat, että Finnaan voisi osallistua lisää kuva-arkistoja ja osa heistä toivoi, että sieltä löytyisi myös uudempaa kuva-aineistoa. Ajateltiin, että ne kuvat, joista tekijänoikeudet raukeavat voitaisiin ehdottomasti liittää Finnan tarjontaan.

Finnaan toivottiin esimerkiksi seuraavanlaista aineistoa:

Valokuvat

Valokuvataiteen museo

Valokuvayhteisöjä alueellisesti

Signe Branderin kuvia Helsingistä (<http://karttalehtinen.fi/helsinki/>)

Uudempia valokuvia

Taidemuseot

Amos Andersonin museo (<http://amosanderson.fi/fi/>)

Tampereen taidemuseo
Sara Hildénin taidemuseo

Maakuntamuseot

Jos kaikki eivät halua liittyä, niin ainakin tieto tai linkki, että ovat olemassa
Tampereelta (paikallista tietoa)
Tampereen julkiset veistokset ja monumentit (<http://www.tampere.fi/ekstrat/taidemuseo/patsaat/>)
Tampereen muistolaatat ja muut muistomerkit (<http://www.tampere.fi/ekstrat/taidemuseo/muistomerkit/>)

Videotallenteet, äänitteet

Kansallisfilmografia (<http://www.elonet.fi/fi>)
Levy-yhtiöiden musiikkia
Radion tallenteita, videoita ja tallenteita enemmän ylipäättään

Asiantuntijoiden valikoima aineisto

Toivottiin valmiiksi valikoituja, suppeampia ja siten laadukkaita aineistokokonaisuuksia

Yksityiset kokoelmat

Kenties jossain on tarjolla ennennäkemättömiä kokoelmia, joita voisi avata myös yleisölle?

YLEn Elävän arkiston linkitys

Elävä arkisto koettiin hyväksi palveluksi sellaisenaan, mutta ehdotettiin, että sen voisi linkittää Finnaan

Eri elämänalueet

Esimerkiksi urheilu ja suomalainen terveydenhuolto ja -hoito

Seurakuntien kirkonkirjojen rekistereitä

Ilmeisesti kantakirjoja jo saatavilla Kansallisarkiston kautta, muttei kaikkia?

Sanomalehtiarkisto

Kansalliskirjaston palvelu, miksei voisi liittää mukaan?

Henkilöistä tietoa

Haluttiin tätä vaihtoehtoa, kun selvitellään taustatietoja (historiallisista) henkilöistä, esim. sukututkimuksen tarpeisiin

Aihekokonaisuuksia

Esimerkiksi muodit, trendit, kuviot, tyylit, muinaisuus, eri aikakaudet

Vaikka jokin organisaatio ei haluaisikaan tarjota aineistoaan Finnaan, myös tästä olisi silti löydettävä tieto tai lista, että aineistoja ei ole Finnassa. Tämän tyyppisen tiedon puuttuminen saattaa johtaa uskomukseen, ettei aineistoa ole lainkaan digitoituna. Palvelujen, joilla on jo toimiva sisäinen haku, ei tarvitsisi väkisin liittyä Finnaan, vaan näihin palveluihin tarjottaisiin linkki.

Vinkkinä annettiin, että Finnan kannattaisi tehdä aktiivisemmin itseään tutuksi medialle. Sain freelancer-toimittajalta hyvän ehdotuksen, että käyttäjille pitäisi Finnassa olla ”Oma arkisto” -osuus, johon ihmiset voisivat laittaa omia vanhoja valokuviaan. Kuvat ovat nykyisin hajallaan eri sivustoilla ja Finnahan voisi toimia uutena palveluna ihmisten kohtaamispaikkana myös omien aineistojen kannalta.

Ehdotus on kannatettava, koska digitaalisissa verkkomuseoissa ja arkistoissa on hyödynnetty ihmisten osaamista niin, että he ovat tunnistaneet historiallisista valokuvista tapahtumia ja henkilöitä. Digitaalisia kirjastoja kehittäessä informaatioon suhtaudutaan usein liikaa vain siirrettävänä tavarana. Tuominen (2006, 104–107) nimittää syyksi informaation siirtomallista juontavan ajattelutavan siitä, että dokumenttien sisältämiä käsitteitä tai aspekteja on identifioidava ja nimettävä mahdollisimman uskollisesti asiasanastoa, luokituskaavaa ja vapaita termejä käyttäen. Siten dokumentilla on vain yksi objektiivisesti identifioitavissa oleva merkitys. Jos tämä on sisällönkuvailun ainoa menetelmä, se on vanhentunut ja riittämätön palvelemaan digitaalisen kirjaston ideaa. Uutta viestintäteknologiaa käytetään vain vanhan toistamiseen ja se on tehokkaan teknologian tuhlaamista. Esimerkiksi kieli on niin monitulkintaista ja myös aikaan sidottua, että sitä ei voi vangita tiettyihin raameihin. Asiantiloja ja tapahtumia koskevien kantojen moninaisuuden paljastaminen kohentaa Tuomisen mukaan tiedon ja digitaalisen kirjaston luotettavuutta. Tuominen (2006, 101) painottaakin digitaalisen kirjaston yhteisöllistä ja sosiaalista aspektia, sillä ilman niitä palvelu jää vain laatukontrolloiduksi aihehakemistoksi.

Siirtomallin jäykän lähestymistavan sijaan parempi näkökulma on ajatella digitaalisia kirjastoja osallistujien välineenä, jossa mahdollisimman monen keskustelijan ääni nousee esiin. Puhutaan myös parviälystä (Tonteri 2009, 78). Tätä ajatusta tukevat erityisesti Web 2.0 -tyyppiset palvelut. Esimerkiksi Kate Theimer (2011, 335) on kehittänyt taulukon, jossa vertaillaan kahdenlaisia verkkosivuratkaisuja. Web 1.0 on vanhanaikaisempi, suljetumpi sivusto, jossa arkistoija toimii auktoriteettina ja käyttäjiin ei juuri panosteta. Web 2.0 ratkaisu puolestaan on joustava ja avoin käyttäjille. Vaikka tarkastelussa ovatkin erityisesti arkistojen sivustot, sopii listaus myös kirjastojen ja museoiden verkkosivustoratkaisuihin. Theimerin teoksessa esitellyistä arkistojen verkkopalvelukokeiluista, monet arkistot hyödynsivät kävijöiden arvokasta tietoa ja tarjosivat aineistoa, josta ei välttämättä ollut olleenkaan metatietoa. Kävijät pystyivät määrittelemään esimerkiksi, keitä valokuvissa oli, mikä auto-merkki oli kyseessä, kuka kuvan oli ottanut tai missä se oli otettu. (Theimer 2011, 105–106.)

Keskustelut tuovat dokumentin ympärille laajempaa älyllistä kontekstia, mikä auttaa myös tiedonhakua, kun tietoa voidaan yhdistää toiseen tietoon ja luoda metadatan välille siltoja. Samankaltaista ajatteluallia on hyödynnetty myös Googlen relevanssilajittelualgoritmissa. Kyseisessä lajittelutavassa on omat ongelmansa, mutta se palvelee käyttäjiä silti paremmin kuin pelkkä tekstisisältöön perustuva

hakutuloslaskenta. Vaihtoehtoisesti voi hyödyntää myös suosittelusovelluksia siitä, mitkä aineistot käyttäjät kokevat kiinnostaviksi tai laadukkaiksi ja mille he mahdollisesti antavat suosittelunsa tai tykkäyksen. (Tuominen 2006, 107–110.)

Kulttuuriperinnöllisten digitalisointihankkeiden tulee olla käyttäjiä osallistavia. Käyttäjät pystyvät tuottamaan paljon muistitietoa keskustelujen avulla historiallisista valokuvista ja niissä esiintyvistä henkilöistä. Se lisää tietämystä menneistä ajoista. Jos väärää tietoa lisätään, joku muu voi aina korjata virheet. Tämä luo osaltaan moniäänisyyttä. Digitaaliset kirjastot voivat parhaimmillaan muuttaa kirjasto-, museo- ja arkistotyön paradigmaa ja niiden vaikutus voi näkyä myös kaikenlaisen muun tietotyön yhteisöllisessä ja materiaalisessa perustassa. (Tuominen 2006, 133–134.)

Sosiaalinen media rakentuu sisällöistä, yhteisöistä ja Web 2.0sta. Sisällöt voivat olla kuvia, videoita tai tekstiä. Sosiaalinen media mahdollistaa helpon kommunikoinnin toisten ihmisten kanssa eri tavoin ja synnyttää yhteisöllisyyden. Sisällön luominen ja jakaminen tapahtuvat Web 2.0 teknologioiden avulla. (Tonteri 2009, 71.) Finnalla olisi kaikki vahvuudet olla hyvä sisällönjakamispalvelu. Käyttäjät jakaisivat linkkejä ja kuvia muille ja kommentoisivat sivustolla jaettavaa sisältöä sekä äänestäisivät hyviä tai huonoja sisältöjä (Tonteri 2009, 75). Finna voisi kehittää myös yhteistyöhön perustuvia hankkeita esimerkiksi wiki- tai uutisprojekteja. Finna voisi myös tukea mash-up -tyylistä ajattelua, jonka mukaan verkkopalvelun tietoa voitaisiin pilkkoa palasiin tai sinne voisi yhdistellä tietoa myös muilta verkkosivuilta (Tonteri 2009, 80). Finnan tiedoista voisi luoda esimerkiksi uutis- tai kuvasyötteen, jonka voisi viedä toiseen verkkopalveluun. Tietoa voisi tuoda myös muualta, esimerkiksi kaukokirjallisen verkkopalvelun Kirjasammon (<http://www.kirjasampo.fi/>) käyttäjän luoman kirja-arvostelun voisi upottaa Finnasta löytyvän teoksen tietoihin.

Jos Finnasta itsestään ei ole sosiaalisen median palveluksi, sen tulisi näkyvyytensä parantamiseksi verkostoitua sosiaaliseen mediaan ja jalkautua niihin ilmaispalveluihin, missä käyttäjätkin ovat. Verkottuminen on hyvällä alulla, koska Finnalla on jo Facebook -sivu ja Kansallisella digitaalisella kirjastolla on Twitter-tili. Finnan on kuitenkin muistettava olla aidosti käyttäjistä kiinnostunut ja aktiivinen toimija, ettei yhteydenpito yhteisöön jää pinnalliseksi (Tonteri 2009, 89).

6 POHDINTA JA YHTEENVETO

Toimittajien käytettävyydestäusten avulla Finnasta löytyi yhteensä 47 ongelmaa (ks. taulukko 10). Jaoin ongelmat neljään eri kategoriaan 1) etusivun ja navigoinnin ongelmat, 2) hakuun liittyvät ongelmat, 3) aineiston käyttöön liittyvät ongelmat sekä 4) yleiset ja terminologiaan liittyvät ongelmat. Haku ja aineiston käyttöönotto aiheuttivat eniten käytettävyyso ongelmia. Katastrofaalisia ongelmia löytyi yhteensä kolme, merkittäviä kuusi, vähäisiä kaksikymmentäviisi ja minimaalisia kolmetoista. Katastrofaaliset ja merkittävät ongelmat vaativat välitöntä korjaamista. Tuloksia tarkastellessa on kuitenkin huomioitava, että vakavuusluokittelujen arvot ovat osittain ongelmien arvioijan tulkinnasta riippuvaisia. Siksi kannattaa kiinnittää huomiota myös vähäisiin (2. vakavuusluokan) ongelmiin siinä tapauksessa, että puolet osallistuneista toimittajista on törmännyt samoihin ongelmiin. Tällaisia raja-tapauksia löytyy taulukoista viisi kappaletta, yksi hakuun ja peräti neljä aineiston käyttöönottoon liit-tyen.

Taulukko 10. Finnan käytettävyyso ongelmien määrä kategorioittain ja vakavuusluokittain

Ongelma- kategoria	Vakavuusaste, minimaalinen (1)	Vakavuusaste, vähäinen (2)	Vakavuusaste, merkittävä (3)	Vakavuusaste, katastrofaalinen (4)	Ongelmien määrä (kategoria)
Etusivu ja navigointi	5	5	-	-	10
Haku	4	8	4	-	16
Aineiston käyttöö- otto	1	9	2	2	14
Yleiset ja terminolo- gia	3	3	-	1	7
Ongelmien määrä (vakavuus)	13	25	6	3	Yht. 47

Etusivuun ja navigointiin liittyviä ongelmia oli yhteensä 10 kappaletta. Tässä osiossa ei ollut yhtään merkittävää tai katastrofaalista ongelmaa, vaan vakavuusasteet jakautuivat tasan minimaalisiin ja vä-häisiin ongelmiin. Verrattuna muihin kategorioihin etusivun ja navigoinnin ongelmat eivät vaadi vä-litöntä reagointia, mutta ne häiritsivät käyttäjien alkuvaikutelmaa palvelusta, esimerkiksi vaihtuva taustakuva ei välittänyt palvelun ideaa. Suurin osa taulukon ongelmista on myös korjaantunut Finnan päivitysten myötä.

Hakuun liittyviä ongelmia oli 16 kappaletta. Neljä niistä oli merkittäviä, kahdeksan vähäisiä ja neljä minimaalisia. Merkittävät ongelmat koskevat haun rajausten osittain ristiriitaista toiminnallisuutta

sekä haun opastuksen puutteellisuutta. Jotkin rajaukset toimivat paremmin kirjoitettuna hakukenttään (alueet) ja jotkin rajaavat tuloksia liikaa (vuosiluvut). Lisäksi rajaukset unohdetaan joko sisällyttää tai poistaa uusissa hauissa. Hakutoimintoa on yritetty päivitysten myötä tehdä selkeämmäksi, mutta sen käytännön toimivuus pitäisi vielä testata. Hakuun liittyvän ongelmataulukon kohdista suurin osa on vielä korjaamatta.

Aineiston käyttöön liittyviä ongelmia oli 14 kappaletta. Kaksi ongelmista oli katastrofaalisia ja toiset kaksi merkittäviä. Vähäisiä ongelmia oli yhteensä yhdeksän ja minimaalisia yksi. Tähän osioon taulukoidut ongelmat ovat toimittajien työn kannalta kaikista merkittävimpiä, koska aineiston käyttöehdot olivat liian sekavat tai suppeat, hintatietoja ei ollut saatavilla eikä hakutulosten osoittamaa kuva-aineistoa saatu välittömästi käyttöön. ”Verkossa saatavilla” -rajaus ohjasi toimittajia selkeästi harhaan, koska se miellettiin tarkoittavan vapaakäyttöistä aineistoa.

Yleisiä ja terminologiaan liittyviä ongelmia oli 7 kappaletta. Osiossa oli yksi katastrofaalinen ongelma ja kolme vähäistä ongelmaa ja kolme minimaalista ongelmaa. Katastrofaalinen ongelma oli, että käsitettä tietue ei ymmärretty, se koettiin häiritseväksi ja johti useisiin virhepäätelmiin. Tämä ongelma on kuitenkin päivitysten myötä korjattu.

Freelancerille Finna oli entuudestaan tuttu, mutta hän oli ennen testausta käyttänyt Finnaa lähinnä Google-haun kautta. Hän ihmetteli, miksi Kansalliskirjaston sanomalehtiarkistoa ei ole integroitu Finnaan, vaikka Finna on Kansalliskirjaston ylläpitämä. Hän koki myös hankalaksi, että Kansallisarkiston aineistoon, kuten henkikirjoihin, ei päässyt käsiksi suoran linkin kautta. Hän huomasi myös epäloogisuuden hakutulosten järjestelyssä uusimpien tai vanhimpien aineistojen mukaan. Kuitenkin hän arvosti suuresti Finnan tavoitetta yhdistää aineistoja saatavaksi yhden palvelun kautta. Lisäksi hän näkee palvelussa suuren potentiaalin myös käyttäjien omana arkistona, jossa pystyisi jakamaan omia historiallisia aineistoja ja keskustelemaan niistä.

Tekijänoikeuksista rauenneet vanhat valokuvat ja kirjalliset teokset sekä vapaan lisenssin aineistot ylipäättään ovat haluttua materiaalia toimittajien työhön. Vaikka nykyinen uutisointi keskittyykin paljon nykypäivän tapahtumiin, vanhojen valokuvien katselu verestää lukijoissa muistoja ja samalla nuoremmat sukupolvet oppivat jotain uutta vanhasta.

Käytettävyydestäukset ja haastattelut toimittajilla toivat osittain samoja huomioita kuin Heinäsen (2013) ja Kuuskosken (2013) tutkielmissa, joissa tarkasteltiin Jyväskylän yliopiston kirjaston JYKDOK-Finnaa. Heinäsen gradutyössä korostui opastamisen ja ohjaamisen lisääminen Finnan tarkennetussa haussa ja eri näkymissä, esimerkiksi hakutuloksissa. Toimittajilla oli myös toivomuksia haun aloittamisprosessin selkeyttämiseen ja hakukäytäntöihin. Heinäsen tutkimukseen osallistuneet

opiskelijat kokivat positiiviseksi Finnan kehittymisen tiedonhakuportaalista digitaalisen kirjaston suuntaan, josta kaikki palvelut ovat saatavilla yhden asiakasnäkymän kautta. Toimittajat pitivät myös Finnan ideasta tarjota pääsy muistiorganisaatioiden tarjoaman tiedon äärelle ja haluavat, että palvelu todella on lupauksensa veroinen. Organisaatiot, jotka eivät ole vielä Finnassa, tulisi jollakin tavoin esitellä, jotta palvelu osoittaisi asiantuntevuutensa. Samoin kuin Heinäsen tutkielmassa, tutkimustulosteni perusteella ei voida päätellä, että toimittajilla olisi jokin yksi ja sama hakustrategia, vaan tiedonhaku riippuu tehtävästä jutusta. Heinäsenkin hyödynsi testikäyttäjillään ääneenajattelumenetelmää ja huomioi, että jotkut testaajat kokevat sen luontevaksi ja osalta täytyy kysellä enemmän mielenpiteitä. (Heinäsen 2013, 56–59.) Toisin kuin Heinänen, en havainnut ääneenajattelun aiheuttavan merkittävää vaihtelua testaustuloksiin. Toimittajat antoivat yllättävän samanlaisia vastauksia, vaikka heillä oli erilaisia työtehtäviä. Tästä voi päätellä, ettei toimittajien ydintyössä ei ole juurikaan eroja eri työntekijöiden välillä, vaan kaikki noudattavat mediatalon tapoja toimia.

Kuuskoski toteutti gradutyössään itse käytettävyyden arvioinnin soveltamalla erilaisia heuristiikkoja. Hän tarkasteli vapaasti sivustoa ja käytettävyysongelman löydyttyä tunnisti sen luonteen hyödyntämällä eri heuristiikkalistoja. Samalla hän vertaili eri heuristiikkojen kattavuutta arvioinnin tarpeisiin. (Kuuskoski 2013, 34–35.) Kuuskosken havainnoissa on samanlaisia piirteitä toimittajien käyttökokeusten kanssa. Linkit avautuvat näkymän päälle, mikä haittaa paluuta hakupalveluun. Siirtymä ei myöskään ole tarpeeksi selkeä. Perushakua ei ohjeisteta, vaan ohjeet ovat haettavissa muualta. Tutkimukseni toimittajat eivät olleet tyytyväisiä Finnan käyttöehtoihin ja Kuuskoski (2013) oli itsekin havainnut, että ohjeissa tosiaan on puutteellisuuksia ja epäloogisuuksia tiedon esitysjärjestyksessä. Haussa itsessään oli ongelmia sen kanssa, että hakua ei voi tyhjentää kokonaan, vaan käyttäjän on itse raksittava haun rajaukset pois. Uskon, että Kuuskosken esittämä ratkaisutapa (tyhjennä haku) poistaisi ongelman aiempien rajausten jäämisestä ”roikkumaan” uuteen hakuun. Kuuskoski havaitsi hakutuloksissa ongelmia esimerkiksi aakkosjärjestyksen osalta. Myös toimittajat törmäsivät samantyyppisiin ongelmiin, kun tulosten järjestäminen ei korjannut kuvien ajallista järjestystä.

Finnaa edeltänyt KULDI-hanke loi liian kunnianhimoisen vision muistiorganisaatioiden kulttuuriperinnön digitoimisesta vuoteen 2010 mennessä. Tavoitteena oli, että aineiston digitointi tapahtuisi julkisin varoin, jolloin ne saataisiin maksuttomasti verkon kautta kaikkien saataville. Kuitenkaan suurta rahoitustoa tämänkaltaisiin laajoihin digitoitinhankkeisiin ei ole löytynyt poliittisten ja taloudellisten syiden takia. Rahoituksen vähyys on osittain syynä, miksi tiedonhakupalveluissa käytettävyydestä ja aineiston tarjonnasta joudutaan karsimaan. Ongelmana ovat myös tekijänoikeuksien asettamat tulkintaoikeudet esimerkiksi kirjojen kokotekstien käyttämisestä hakuindekseissä. (Tuominen 2006, 125–130.) Jatkuvasti kehittyvän tekniikan ja verkottumisen myötä aineiston digitointi, julkaiseminen

ja yhteistyö eri tahojen kanssa on kuitenkin helpottunut huomattavasti. Rahoituksen niukkuutta korvaa asiantuntijoiden motivoituminen ja yhteistyö. (Luoto-Halvari 2004, 4–6.)

Digitaalisen kirjaston ylläpito vaatii pitkän aikavälin tarveanalyysia, joka keskittyy toiminnallisten käytäntöjen ymmärtämiseen. Tuominen (2006, 132) suosittelee analyysin pohjaksi sosiaalisen informaatiikan (SI) traditiota, joka keskittyy informaatioteknologioiden suunnitteluun, niiden hyödyntämistyyleihin sekä niiden käytön yhteisöllisiin seurauksiin. Se pyrkii yhdistämään teknistä, yhteiskunnallista ja yhteisöllistä näkökulmaa sosioteknisten systeemien tarkastelussa. Hän myös huomauttaa, että koko kulttuuriperinnön digitoinnin rahoitustaakkaa ei ole mielekäästä jättää ainoastaan julkisen sektorin kannettavaksi. Kulttuuriperinnöllisen verkkopalvelun kehittämisen avainasemassa ovat sekä julkiset muistiorganisaatiot että museologian, viestinnän, arkistotieteen ja informaatiotutkimuksen oppiaineet. Tarvitaan myös uusia yhteistyön malleja yli sektorirajojen esimerkiksi käyttäjien ja IT-yritysten kanssa. On myös muistettava kokoelmien monikäyttöisyys. Digitaalisiin kirjastoihin voidaan kerätä monenlaista metadataa: julkaisijoiden ja kirjastojen tuottamaa bibliografista informaatiota, lehtien kirja-arvosteluja sekä käyttäjien kirjoittamia kritiikkejä, kommentteja ja huomioita. Tuominen on povannut jo vuonna 2006, että käyttäjien osallistuminen palvelun rakentamiseen tulee olemaan tulevaisuudessa trendi. Tätä varten tarvitaan osallistumisen arkkitehtuureja, joissa havainnot esimerkiksi tekstien välisistä yhteyksistä olisivat joustavasti lisättävissä palveluun. Kun annetaan enemmän valtaa käyttäjille ja rakennetaan keskustelullisuutta, palvelu on elävä ja muuttumiskykyinen. (Tuominen 2006, 131–133.)

Finnan suunta on hyvä, sillä palvelun käyttäjämäärät ovat jatkuvasti kasvaneet ja tehtyjen hakujen määrä peräti kaksinkertaistui vuonna 2015 ”Finna – Käyttö ja trendit” -kyselyn mukaan. Kyselyyn osallistui yhteensä 12159 vastaajaa, joskin on otettava huomioon että valtaosa heistä oli opiskelijoita. Kiinnostavimmiksi aineistoiksi yli 90 -prosenttia vastaajista nimesi kuvat, kirjat, lehdet ja artikkelit sekä videot ja äänitteet. (Puskala 2016, 2–11.) Vastauksissa on yhteys myös toimittajien haastatteluihin, sillä hekin kokivat edellä mainitut aineistot kaikista tarpeellisimmiksi työssään.

Finnassa nähdään valtavasti potentiaalia, mutta palvelun on houkuteltava muitakin tiedonhakijoita kuin opiskelijoita. Paras tapa on tarjota vapaita, kiinnostavia aineistoja ja antaa käyttäjille mahdollisuus vuorovaikuttaa palvelussa muutenkin kuin vain jakamalla aineistotietoja ja kommentoimalla niitä. Kyselytutkimuksen tuloksista huomaa, että opiskelijat ovat Finnan suurin käyttäjäryhmä jo sen vuoksi, että oppilaitosnäkyviä on tarjolla Finnassa eniten. Tiedonhakeminen on täten hyvin tehtäväorientoitunutta. Finna on jäämässä opiskelijoiden kirjastoportaaliksi, jos ei se pian tee aloitetta muiden muistiorganisaatioiden käyttäjäryhmien suuntaan.

Finnaa kehitettäessä tulisi pohtia, miten käyttäjät saataisiin selailemaan aineistoa ja tuntemaan olonsa viihtyisäksi palvelussa. Finnassa on jo nyt paljon kiinnostavaa aineistoa, mutta sen luokse on vaikea päästä Finnan omaa hakua käyttäen. Finnan kyselytutkimuksessakin todetaankin, että Finnaan päädytään usein Googlen kautta (Puskala 2016, 2). Tämä viestii siitä, että Finnan olemassaolosta ei joko tiedetä ja sinne päädytään sattumalta tai sitten haku on niin monimutkainen, ettei sitä haluta käyttää. Finnan ja mukana olevien muistiorganisaatioiden suunnasta pitäisi ojentaa auttava käsi käyttäjille sen suhteen, mikä Finna on ja mitä aineistoja se tarjoaa käyttöön. Palvellakseen käyttäjiä olisikin ensin kysyttävä: kuinka voin auttaa ja mikä teitä kiinnostaisi? Kun käyttäjä saa positiivisen käyttökokeimuksen, palaa hän palveluun myös uudelleen.

Toimittajat ovat vain yksi Finnan monista käyttäjäryhmistä, mutta uskon, että esimerkiksi Suomen Kuvalehdestä ja muista aikakauslehdistä voisi löytyä suurta kiinnostusta Finnan tarjoamien kansallisten historiallisten valokuvien, taidekuvien ja muiden aineistojen hyödyntämiseen. Potentiaalisia käytettävyydestään ja kehitysideoita voisi löytyä myös eri paikkakuntien historiaa käsittelevistä Facebook-ryhmistä ja muista sukututkimuksesta kiinnostuneista harrastajaryhmistä. Harrastajilta voisi saada arvokasta metatietoa Finnan tarjoamiin kuva-aineistoihin. Historioitsijoiden suuntaan voisi myös kääntyä. Palvelun kehityksessä olisi hyvä huomioida Finnan tarjoamien kuva-aineistojen jatkokäyttömahdollisuudet. Miten kuvia voisi hyödyntää myös sosiaalisen median julkaisuissa, blogeissa tai wikeissä? Vanhat digitoidut valokuvat ja muut kulttuurihistorialliset aineistot tuovat parhaimmillaan uutta perspektiiviä nykyisen verkkomaailman keskustelukulttuuriin ja tiedonjakamiseen. Ne ovat paitsi historiallisesti relevantteja, mutta samalla myös hyvin samaistuttavia ja henkilökohtaisia kuvauksia elämästä. Kulttuuriperinnöllisen tiedon jakaminen tuo ihmiset yhteen, herättää muistoja ja opettaa samalla uutta.

LÄHDELUETTELO

- Aitta, Marjo-Riitta., Kaleva, Saana & Kortelainen, Terttu.** 2005. Suomalaisten yleisten kirjastojen internet-palveluiden käytettävyys. Informaatiotutkimus 24 (2), 26-44. <https://www.researchgate.net/publication/268182166_Suomalaisten_yleisten_kirjastojen_Internet-palveluiden_kaytettavyys> (käytetty 11.5.2016).
- Finna.** <<https://www.finna.fi>> (käytetty 11.5.2016).
- Finnan käyttäjäkysely 2014.** <<https://www.kiwi.fi/pages/viewpage.action?pageId=51841138>> PDF-tiedosto. (käytetty 11.5.2016.)
- Finna-wiki.** <<https://www.kiwi.fi/display/Finna/Finna>> (käytetty 11.5.2016).
- Haasio, Ari & Savolainen, Reijo.** 2004. Tiedonhankintatutkimuksen perusteet. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.
- Heinänen, Hanna.** 2013. Digitaalisen kirjaston käytettävyyden arviointi: JYKDOK-Finnan käytettävyystudkimus. Pro gradu -tutkielma, Informaatiotieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto. <<http://tampub.uta.fi/handle/10024/94835>> (käytetty 11.5.2016).
- Huovila, Tapani.** 2005. Toimittaja – tiedon etsijä ja vaikuttaja. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Huovinen, Hanna.** 2012. Yleisradion medianhallintajärjestelmä Metron käyttäjät, käyttökokemukset ja käytettävyys. Pro gradu -tutkielma, Informaatiotieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto. <<http://tampub.uta.fi/handle/10024/83085>> (käytetty 11.5.2016).
- Kallinen, Erika.** 2014. Informaatioarkkitehtuurin heuristinen evaluointi – Tarkastelussa tiedonhakupalvelut Finna ja Europeana. Kandidaatintutkielma, Informaatiotieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto. <<https://www.kiwi.fi/pages/viewpage.action?pageId=51841503>> (käytetty 11.5.2016).
- Kauhanen-Simanainen, Anne.** 2003. Informaatioarkkitehtuuri. Helsinki: CIM-kustannus.
- KDK.** Kansallinen digitaalinen kirjasto. <<http://www.kdk.fi>> (käytetty 11.5.2016).
- Krug, Steve.** 2006. Älä pakota minua ajattelemaan. Jyväskylä: Gummerus.
- Kuuskoski, Reeta.** 2013. Yliopistokirjastojärjestelmän käytettävyyden arviointi. Heuristinen evaluointi ja heuristiikkajoukkojen vertailu. Pro gradu -tutkielma, Informaatiotieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto. <<http://tampub.uta.fi/handle/10024/94465>> (käytetty 11.5.2016).
- Kuutti, Wille.** 2003. Käytettävyys, suunnittelu ja arviointi. Helsinki: Talentum.
- Lehtonen, Susanna.** 2008. Alma Median kuva-arkistojärjestelmän ja sen käyttöliittymän käytettävyydesti. Pro gradu -tutkielma, Informaatiotieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto. <<https://tampub.uta.fi/handle/10024/79173>> (käytetty 11.5.2016).

- Luoto-Halvari, Anne.** 2004. Muistiorganisaatioiden yhteinen tulevaisuus: Kamut2-raportti. Kansalliskirjasto 2 (2004): 2, 3.artikkeli. <<http://www.doria.fi/handle/10024/21458>> (käytetty 11.5.2016).
- Markkula, Marjo.** 2009. User needs and indexing practices in a digital newspaper photograph archive. Pro gradu -tutkielma, Informaatiotieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto. PDF-tiedosto. (käytetty 11.5.2016)
- Metsämuuronen, Jari.** 2008. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja 4. 3. uudistettu painos. Jyväskylä: Gummerus.
- Nielsen, Jakob.** 2001. Corporate websites get a 'D' in PR. Nielsen Norman Group. <<https://www.nngroup.com/articles/corporate-websites-get-a-d-in-pr/>> (käytetty 11.5.2016).
- Nielsen, Jakob., Pernice, Kara & Loranger, Hoa.** 2009. PR on websites. 3rd Edition. Nielsen Norman Group. PDF-tiedosto. <<https://www.nngroup.com/reports/pr-websites/>> (käytetty 11.5.2016).
- Nielsen, Jakob.** 2014. Turn User Goals into Task Scenarios for Usability Testing. Nielsen Norman Group. <<https://www.nngroup.com/articles/task-scenarios-usability-testing/>> (käytetty 11.5.2016).
- Nielsen, Jakob.** 1993. Usability engineering. USA: Academic Press.
- Nielsen, Jakob.** 1995. 10 Usability heuristics for user interface design. Nielsen Norman Group. <<https://www.nngroup.com/articles/ten-usability-heuristics/>> (käytetty 11.5.2016).
- Opetusministeriö.** 2003. Kulttuuriperintö tietoyhteiskunnassa: Strategiset tavoitteet ja toimenpidehdotukset. Opetusministeriön julkaisuja 2003:24. Helsinki: Edita Prima. PDF-tiedosto. (käytetty 11.5.2016).
- Ovaska, Saila., Aula, Anne & Majaranta, Päivi (toim.).** 2005. Käytettävyystudkimuksen menetelmät. Raportti. Tietojenkäsittelytieteiden laitos, Tampereen yliopisto.
- Pietilä, Jyrki.** 2011. Elämästä ihmiselle 130-vuotiaan Aamulehden historia. Kunnallisneuvos C.V. Åkerlundin säätiö. Hämeenlinna: Karisto.
- Puskala, Aapo.** 2016. Finna – käyttö ja trendit 2016. User Point Oy. <<https://www.kiwi.fi/pages/viewpage.action?pageId=51841503>> (käytetty 11.5.2016).
- Riipinen, Juha.** 2014. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston verkkosivujen käytettävyys noviisikäyttäjien näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma, Informaatiotieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto. <<http://tampub.uta.fi/handle/10024/95478>> (käytetty 11.5.2016).
- Rubin, Jeff & Chisnell, Dana.** 2008. Handbook of usability testing. Second Edition. How to plan, design, and conduct effective tests. Indiana: Wiley Publishing.
- Selkälä, Elina.** 2006. Sanomalehtitoimittajan tiedon-hankinta jutun kirjoittamiseksi. Pro gradu -tutkielma, Informaatiotieteiden tiedekunta, Tampereen yliopisto. <<http://docplayer.fi/15189106-Elina-selkala-sanomalehtitoimittajan-tiedonhankinta-jutun-kirjoittamiseksi.html>> (käytetty 11.5.2016).

Sinkkonen, Irmeli., Kuoppala, Hannu., Parkkinen, Jarmo & Vastamäki, Raino. 2006. Käytävyyden psykologia. Helsinki: Edita Publishing.

Sinkkonen, Irmeli., Nuutila, Esko & Törmä, Seppo. 2009. Helppokäyttöisen verkkopalvelun suunnittelu. Hämeenlinna: Karisto.

Talja, Teemu. 2014. Käyttötilanteet ja käyttäryhmät. Wiki-sivu. <<https://www.kiwi.fi/pages/viewpage.action?pageId=53281382>> (käytetty 11.5.2016).

Theimer, Kate. 2011. A different kind of web: new connections between archives and our users. USA: Society of American Archivists.

Tonteri, Petri. Tila haltuun: kirjastot sosiaalista mediaa valtaamassa. Teoksessa Verho, Seppo (toim.) Mediakasvatus kirjastossa. Helsinki: BTJ Finland Oy, 70-100.

Tuominen, Kimmo. 2006. Tiedon partaalla - kuinka hallita informaatiotulvaa. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Viljanen, Kaisa. 2016. Ennätysmäärä suomalaista kulttuuriaineistoa avattiin verkkoon – yli 200 000 kuvaa käytettäväksi. Helsingin Sanomat. Verkkojulkaisu. <<http://www.hs.fi/kulttuuri/a1454562155935?jako=9e188bca510ec910dee71e10e6eb88ff&ref=og-url>> (käytetty 11.5.2016).

Waronen, Aune. 2014. Satavuotias lasikuva löytyi piironginlaatikosta – auringonvalo paljasti suurimman yllätyksen. Suomen Kuvalehti. Verkkojulkaisu. <<http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/lasikuvan-arvoitus/>> (käytetty 11.5.2016).

LIITTEET

Liite 1. Finnan etusivu (kuvakaappaus 25.4.2016)

Hakutoiminnot Mikä Finna on? Ohje Svenska English Kirjautu sisään Anna palautetta

FINNA.FI

Suomen arkistojen, kirjastojen ja museoiden aarteet samalla haulla

Hae... Kaikki osumat Tarkennettu haku

Tietoa tarvitseville ja elämyksiä etsiville

Finna.fi:stä löydät jo 10 428 181 aineistotietoa.
Kenen aineistoja on finna.fi:ssä?

Finna:ssa voit katsella verkossa saatavilla olevia sisältöjä, uusia lainoja, tilata aineistoja, ja paljon muuta.
Mikä Finna on?

Haulia löydät...

- Lehtiä ja artikkeleita
- Kuvia
- Esineitä
- Asiakirjoja
- Äänitteitä
- Videoita
- Kirjoja
- Opinnäytteitä
- Taideteoksia
- Karttoja
- Nuotteja
- Paikkoja

Kokoelmien helmiä

- Karhulan lasia
- 1980-l. taidegrafiikkaa Kiasman kokoelmista
- Vuoden 2015 Nobel-kirjailijain teokset
- Metsiin kadonneet

Aikarajaushaulla löydät

Kuvat, teokset, esineet, asiakirjat ja muut aineistot historiasta nykypäivään. Rajaus kohdistuu valmistusvuoteen.

1900 1920 1940 1960 1980 2000

Tietoa
Ketkä ovat mukana?
Mikä Finna on?
Tietosuoja ja käyttöehdot
Rekisteriseloste

Hae lisää
Hakuhistoria
Tarkennettu haku
Selaa luetteloa

Tarvitsetko apua?
Ohje
Palaute

FINNA.FI
Kansallinen digitaalinen kirjasto

vufind
Search. Discover. Share.

Kirjastoverkkopalvelut

Haastattelu ja käytettävyydestä Kansalliskirjaston Finna-palvelun käytettävyyden parantamiseksi

Haastattelu- ja testimateriaalin tallennus- ja käyttöehdot

Järjestelmä: Finna-palvelu (www.finna.fi)

Yhteyshenkilöt:

Erika Kallinen, gradututkimuksen tekijä

puh. xxx xxx xxxx, s.posti: xxxx.xxxx@gmail.com

Heli Kautonen, palvelupäällikkö

Kansalliskirjasto, kirjastoverkkopalvelut

puh. (02) 941 44457, s.posti: heli.kautonen@helsinki.fi

Haastateltava/testaaja: _____

Haastattelu / käytettävyydestä on osa gradututkimusta Tampereen yliopistossa kevätlukukaudella 2015. Finna on Kansalliskirjaston kehittämä ja ylläpitämä tiedonhakupalvelu, joka kokoaa yhteen aineistoja arkistoista, kirjastoista ja museoista. Testauksen kohteena on Finnan kansallinen yleinen näkymä www.finna.fi.

Haastattelujen ja testien materiaalit, kuten valokuvat, äänitteet ja muistiinpanot, tulevat gradututkimuksen tekijän ja Kansalliskirjaston käyttöön. Kansalliskirjasto huolehtii aineiston säilyttämisestä gradututkimuksen jälkeen ja sitoutuu noudattamaan tietosuojalainsäädäntöä. Aineistoa voidaan käyttää Kansalliskirjaston omiin tutkimus- ja kehittämistarkoituksiin. Kansalliskirjasto voi antaa aineistot esim. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston pysyvässä säilytyksessä ja tutkimustarkoituksiin käytettäväksi. Tällöin noudatetaan arkiston käytösäytäntöä ja arkiston toimintaa ohjaavaa Suomen lainsäädäntöä.

Testaustilanteessa tallennettu materiaali on hyödyllistä muun muassa silloin, kun tuloksia esitellään tuotekehitykselle. Materiaalin avulla on helppo osoittaa järjestelmän suunnittelijoille mahdollisia ongelmakohtia ja täten kehittää parempia palveluita ja tuotteita. Materiaalia voidaan käyttää tuotekehityksessä, tutkimuksen tekemisessä ja tutkimustoimintaan liittyvissä tuotoksissa ja julkaisuissa, esim. raporteissa, esityksissä, artikkeleissa ja verkkojulkaisuissa.

Materiaalia käsitellään hyvien tutkimuskäytäntöjen mukaisesti ja luottamuksellisesti, eikä osallistujien yksityisyyttä loukata eikä materiaalia eroteta asiayhteydestään. Mitään arkaluontoisia kommentteja tai asioita ei esitetä siten, että puhuja tai tekijä on tunnistettavissa. Kaikkea materiaalia käsitellään anonyymisti, ellei testaajan kanssa toisin sovita. Kansalliskirjasto ei luovuta aineistoa kolmansille osapuolille.

Annan luvan haastattelu- ja testaustilanteen materiaalin käyttämiseen yllä mainituissa tilanteissa:

- ☐ Kyllä, annan aineiston sekä gradututkimuksen että Kansalliskirjaston käyttöön ja säilytykseen
☐ Annan aineiston vain gradututkimuksen käyttöön

Allekirjoitus, paikka ja pvm:

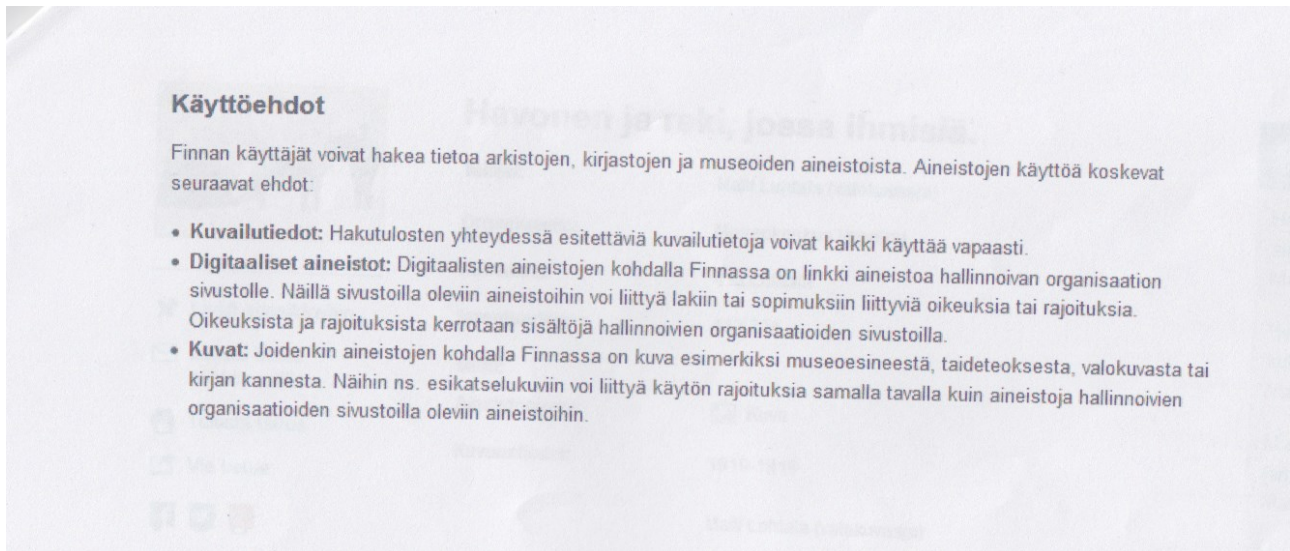
Liite 3. Moniste testausta varten s. 1/5: Helsingin kaupunginmuseon kuvan käyttöoikeudet

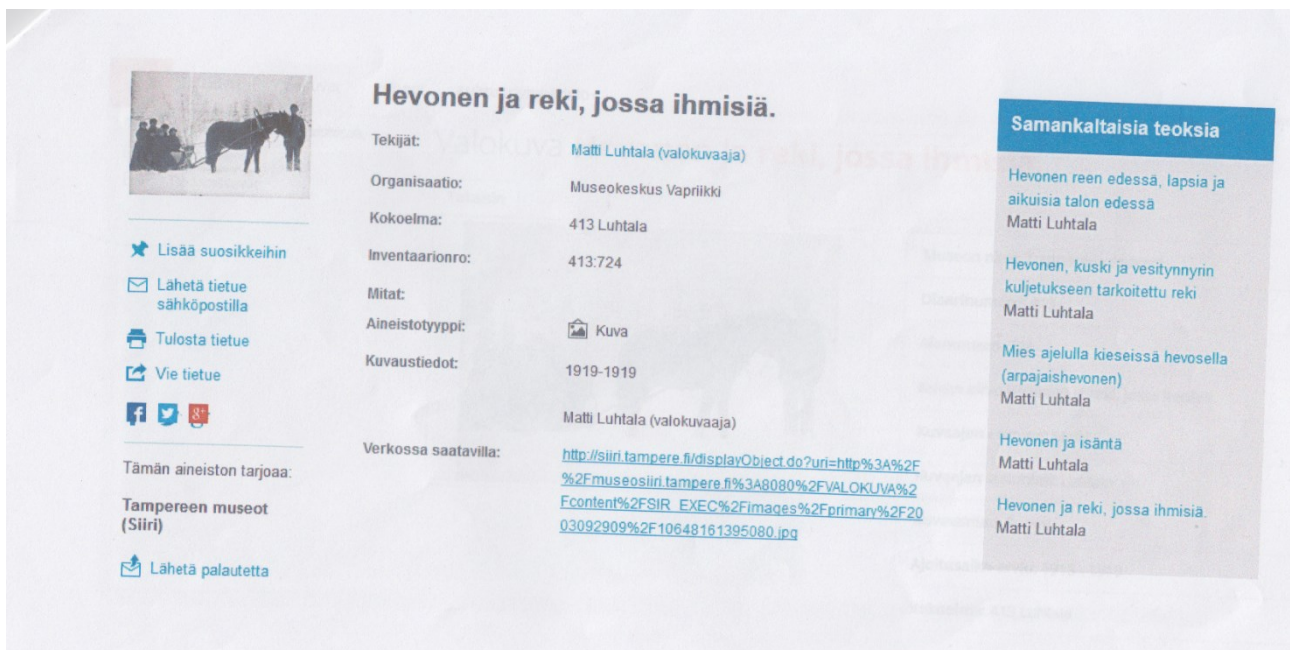
Liite 4. Moniste testausta varten s. 2/5: vesileima kuvan päällä

Liite 5. Moniste testausta varten s. 3/5: käyttöehdot

Liite 6. Moniste testausta varten s. 4/5: kuvatiedot ja linkki Tampereen museoihin (Siiri)

Liite 7. Moniste testausta varten s. 5/5: kuvan tiedot Siirissä, tilaus

Siiri

Etusivu

Valokuvat

Esineet

Kulttuuriympäristö

Info

Hakuohjeet

Tilauskori

Ajankohtaista kuva-arkistossa

Esinegalleriat

Tiedotuskuvat

Valokuva

Hevonen ja reki, jossa ihmisiä.

Takaisin

Museon nimi: Tampereen museot

Diaarinumero: 413

Ala-numero: 724

Kuvan aihe: Hevonen ja reki, jossa ihmisiä.

Kuvaajan etunimi: Matti

Kuvaajan sukunimi: Luhtala

Kuvausmaa: Suomi

Ajoitus aika-arvio: 1919 - 1919

Kokoelma: 413 Luhtala

Lisää koriin

 Jaa Facebookissa